

Naš dom

Zbirka povesti, pesmi,
narodnega blaga, za-
nimivosti itd.

VII. zvezek.

Cena: 50 vinarjev (broš.)

V Celju, leta 1908.

Izdala in založila Zvezna
trgovina v Celju.

Pop. 15/3. 4957
O. 2.

Naš dom

Zbirka povesti, pesmi in
narodnega blaga, zani-
==== mivosti itd. ====

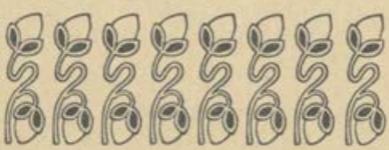
VII. zvezek.

V Celju, leta 1908.

Izdala in založila »Zvezna
== trgovina« v Celju. ==

Ce 47/7

D) 1993 / 139

VSEBINA:

1. **Palica Petra Gašparja Sveteckega.** Češko napisal *Svatopluk Čech*. — Poslovenil *J. Glonar* 1
2. **Zvonikar.** Poljsko napisal *Henrik Sienkiewicz*. Poslovenil *J. Glonar* 28
3. **Sodba.** Poljsko napisal *Vi. St. Reymont*. Poslovenil *J. Glonar* 44
4. **Poezija in proza.** *Dr. K. Ozvald* 67
5. **Vij.** Rusko napisal *N. V. Gogolj*. Poslovenil *J. A. Glonar* 113

Palica Petra Gašparja Sveteckega.

Češko napisal Svatopluk Čech.

Poslovenil J. Glonar.

Gospod Vaclav Svetecki je spadal med ugledne meščane malega mesteca, ki si je sanjalo v senci starodavnih vrat in razpadlega ozidja o nekdanji slavi. Ime Sveteckih je bilo s to slavo tesno združeno; pokazovalo se je večkrat v orumenelih listinah mestnega arhiva in nekaj članov te rodbine je doletela celo čast, da so bili mestni župani.

Te sence iz preteklih časov so na bujno in živo domišljijo gospoda Sveteckega delovale tako zelo, da je dal v najem polje svojih očetov, ki so ga ti — kakor večina tamošnjih meščanov — obdelovali s svojimi voli in se je popolnoma posvetil preiskovanju svoje slavne preteklosti. Sestavljal je ravno obširen rodovnik rodbine Sveteckih in je na jeden list napisal ime: Peter Gašpar Svetecki. To ime je postalo odslej skoro nekaka zvezda — vodnica v njegovem življenju.

Praznота je tudi za človeško srce neznosna. Če se v srcu ne skriva lepo žensko lice ali kōdrasta glava kakega otroka, se rado prikrade v srce marsikaj. Saj so nam znane čudne zabave starih ljudij, posebno samcev. Jeden dela iz lepenke in zlatila otroške igrače, drugi zbira star denar, tretji se zabava z mišimi, naš junak je imel svojega — Petra Gašparja Sveteckega. Ta zaslužen, ali vkljub temu malo znan rodoljub iz osemnajstega stoletja je postal za njega nekak malik, kateremu je posvetil vse svoje misli in delo. Z velikimi stroški na času in denarju in z veliko skrbjo je zbiral in skupaj nosil vse, kar je bilo v kaki koli zvezi z njegovim ljubljencem. Na koncu je imel po nekoliko letih toliko njegovih resničnih in dozdevnih spominkov nabranih, da je z njimi lahko napolnil eno celo svojo sobo, ki jo je z velikim ponosom kazal vsakemu svojemu gostu.

Tukaj je stala čudna hišna oprava iz prejšnjega stoletja, ki jo je nakupil od različnih starinarjev in ki je mogoče bila kedaj v stanovanju njegovega slavnega prednika. Na jedni mizici je ležalo nekaj velikih starih knjig in rokopisov, ki jih je napisal Peter Gašpar Svetecki, na primer: „Böhmische Arithmetica“ in „Petra G. Sveteckega izprva zelo ugledno, sedaj pa zavrženo ali popravljeno zemljemerstvo“, obe knjigi tiskani leta 1778. v Henrikovem

Gradci, dalje „Češko kazalo, na neovržno dokazane zgodovinsko - rodoslovne dogodke 'razočé“ in končno načrt nekdanje trdnjave Hluboka, ki ga je naredil Peter Gašpar v smrtni nevarnosti leta 1741., ko so pridrvili Francozi na Češko. Na jedni strani teh spominkov je ležala Gašparjeva tobačnica, ki je imela na pokrovcu podobo princa Karla, na drugi strani pa prstan z grbom Sveteckih iz Črnčic, s katerimi je bil baje Gašpar v daljnem sorodstvu. S stene pa je gledala na vse to stara oljnata slika pisatelja „popravljenega zemljemerstva“ in „češkega kazala“, žalibog tako temno risana, da je ogledovalec v goštem somraku na njej komaj spoznal poteze človeškega obraza.

Enkrat pa je zvedel gospod Vaclav Svetecki še za nek drug dragocen spominek.

Ko se je enkrat po svoji navadi sprehajal okoli mesteca, je srečal svojega soseda, mizarja, ki se je ravno vračal od Šimona Vrhote, ki je imel nedaleč od mesta svoje posestvo. Začel se je ž njim prijazno razgovarjati in je med drugim zvedel, da ima gospod Vrhota neko starodavno palico z zlatimi čopki in pozlačeno glavo, na kateri je izdolben nekak plemiški grb.

„A niste pogledali, kakšen je ta znak“ je vprašal radovedno Svetecki.

„O, gospod Vrhota ne dovoljuje da bi si kdo to dolgo ogledoval“, je

odgovoril mizar. „Saj veste Opazil sem samo nekaj kakor lilijo in tri zvezde.“

Svetecki je vedel dovolj. Srebrno lilijo in tri zlate zvezde imajo v grbu Svetecki z Črnčic! Skoro bi bil naravnost bežal h gospodu Vrhoti po dragoceno palico. Ali hladen razum ga je zadrževal.

Gospod Vrhota je namreč bil poseben pajek, daleč na okoli znan čudak. V svoji samotni hiši je živel kakor kak roparski vitez v srednjem veku na svojem gradiču. Že njegova velikanska postava, njegov osoren, gromeč glas in njegov hud pogled so spominjali na čase, ko je šla moč nad pravico. Napadal je tudi rad nedolžne meščane, ki so zašli v bližino njegovega dvorca; sicer jim ni jemal denarja, ampak jih je vlačil v svojo hišo k šumnemu p'jančevanju, ki se celo življenje pri njem ni nehalo. o njegovih brezbožnih, razposajenih šalah, ki jih je uganjal s temi svojimi prisiljenimi gosti, so si ljudje daleč na okoli pripovedovali. Marsikatera taka šala je spominjala na ono, ki si jo je dovolil Rožemberk s poslanci, ki jih je k njemu poslal cesarjev namestnik na Krumlov s strogim pismom. Prisilil jih je, da so snedli pisma z velikim pečatom, ki je bil k njim privešen.

Obisk pri takem človeku gotovo ni bil zabaven za tihega in skrbnega meščana, ki je sovražil iz vse duše

vsako nezmernost in razuzdanost. Gospod Svetecki pa je bil vzor treznega in rednega človeka. Ni pil, ni kadil, ni njuhal tobaka, ni igral, izogibal se je vsem šumnim zabavam in njegovo samsko življenje je bilo tako natančno urejeno kakor kolesa v uri.

Razen tega je bil še drugi vzrok, da si je vso stvar prej dobro premislil. Gospod Vrhota je bil nagel, svojeglav in trdovraten človek, ki se je z zobmi in nohti držal tega, kar si je enkrat vtepel v glavo. Zato je bilo treba največje opreznosti.

Vsled vsega tega je sklenil gospod Svetecki, da odloži svoj obisk v tej levovi jami na drugi dan. Razmislil je vse potrebno in je sklenil, da porabi kot povod svojega obiska pri Vrhoti ureditev meje med svojim in Vrhotinim posestvom. Potem ko je skrbno obril svoje okroglo lice, ki je bilo lahko rdeče, je oblekel zeleno prazniško suktnjo in se je napotil z mirnim srcem v malo, sivo dolinico, sredi katere je stal, obdan z nekaterimi topoli, na polju dvorec čudakov.

Med potjo so mu strašile po glavi razne pripovedke, ki jih je slišal o gospodu Vrhoti.

Nedavno je baje zavlekel v svojo hišo mladega učitelja, ki je bil zaradi svojega mirnega, tihega značaja in svoje skromnosti v celem mestu priljubljen in ki je zašel v bližino nje-

govega dvora. Pri zaprtih vratih ga je silil tako dolgo z vinom, da mu je ubogi učitelj na stolu zaspal. Potem ga je dal sleči in mu obleči svoje velikanske lovske škornje in suktnjo, ki je mlademu učitelju segala skoro do pet. Ko se je zjutraj učitelj zbudil v tem oblačilu, je zaman iskal svojo obleko in je moral zopet z gospodom Vrhoto popivati do trde noči. Pri tem niso pomagale ne prošnje ne zaklinjanje. Ubežati ni mogel v taki obleki, a tudi zaradi par hudih psov ne, ki jih je njegov gostitelj spustil na dvorišče z verige. Še le tretji dan je skočil gost skozi okno in pribežal v mesto v velikanskih škornjah in dolgi suktnji k ne malemu pohujšanju mladine. Gospod Vrhota pa je poslal za njim njegovo obleko in rastlinsko torbico, napolnjeno mesto z rastlinami s salamami in steklenicami vina. Zraven pa je ležalo prijazno povabilo, naj se kmalu zopet pri njem oglasi.

Oblake teh in podobnih spominov je razganjala Sveteckemu misel na starodavno, krasno palico, ki je hodila v mislih pred njim kakor ognjeni steber pred Mojzesom in njegovim ljudstvom v puščavi.

Naposled se je približal enonadstropnemu poslopju toliko, da je zagledal gospoda Vrhoto, ki se je naslanjal na okno in imel dolgo pipo v ustih. Po licu sta se že prej poznala. To je bil zares strašen človek: rjavo-

svetle kože, črnih las in brade in skoro divjega obraza.

Gospod Vrhota se je iztegnil še dalje iz okna in je začel prišlecu kimati z roko in pipo tako zelo, kakor bi bilo od tega odvisno njegovo zveličanje. Istočasno je zaslišal Svetecki govoreč glas: „He, stari! Hitro, hitro!“

Stari! Lep začetek! — si je pomislil naš junak. — A čemu tako besno kima in kliče? Ali se spodobi, da bi zaradi takega vrtoglavca pospešil spoštovan in ugleden meščan korake? Bog vedi, čemu? Ali se je mogoče kaj zgodilo? Klicanje in kimanje gospoda Vrhote je bilo tako odločno in zapovedujoče, da je gospod Svetecki res stopil malo hitreje in začel skoro teči.

Ko je prišel k vratom, je skočil predenj velikanski pes in mu pokazal zobe. Za njim pa se je takoj pokazala velikanska postava njegovega gospoda, ki je psa nazaj poklical, stisnil prišlecu roko, da je skoró zavpil in ga potem peljal v hišo.

„Prihajam —“ je začel Svetecki malo v strahu.

„Vidim, vidim, da prihajaš“, ga je Vrhota naglo prekinil. „Veseli me, stari, da prihajaš. Ali hitro, hitro, drugače nama popolnoma vse usahne.“

Usahne! A tako! Torej je bila to zopet ena njegovih neslanih šal. In ta neotesanec ga imenuje „starega“, ga tika kar pri prvem sestanku kakor kakega hlapca —

V jezi in skrbeh je stopal Svetecki za čudakom po škripajočih lesenih stopnicah. Vrhota je bil oblečen v oguljeno, pisano haljo in je imel obute stare papuče.

Vstopila sta v prostorno sobo, po kateri so se vlačili oblački tobakovega dima, na zakajenih stenah je bilo obešenih vse polno pip najrazličnejše velikosti in oblike. V sredini je stala dolga miza s stoli; na njenem gornjem koncu je bilo kakor v začaranem gradu že pokrito za dve osebi. Tam je stala mrzla svinjska gnjat, ikre in druge poslastice, zraven pa velik vrč in dve stekleniči, napoljeni s penečim pivom. Gospodar je zagledal Sveteckega že od daleč in je po svoji navadi vse pripravil, da ga dostojno sprejme.

„Tako, sedi, jej in pij,“ je brez okolišev opominjal gosta gospodar. „Čemu se mrdaš? Ali ti ni po volji, da te tikam? Tikam vsakega, ki stopi črez moj prag. Pod mojo streho si moj brat. Tikaj me tudi ti in mi vrni „starega“ s čim koli. — Pred vsem pa se vsedi, jej in pij — nastavil sem sodček plzenskega piva — izvrstno je. Tisoč rogatih hudičev —! Zopet ni popra tukaj. Počakaj, brat, da očistim svoj domači zrak z malo nevihto!“ In kakor burja je planil skozi dveri, nad katerimi so bili nabiti velikanski jelenovi rogovi.

Od spodaj se je čulo njegovo kreganje res kakor nekako oddaljeno

gromenje. Preplašeni gospod Svetecki je ogledoval med tem sobo, ali ni v njej nikjer znane palice, zagledal pa je ni.

Naenkrat je prihitela v sobo mlada deklica, s posodo za poper v roki. To je bila hči Vrhote, Lidunka. Gospod Svetecki je sicer že slišal o njej, a sedaj jo je prvič videl. Ljudje niso govorili preveč, ko so hvalili njeno lepoto. Imela je sicer po očetu bolj temno polt, ali ravno to je njenemu licu, ki je bilo skoro južnega značaja, tako lepo pristojalo. Oblike njenega mladega, samega zdravja kipečega telesa so bile sorazemrne in prijetne. Postavila je poper na mizo, sklonila pred gostom v pozdrav glavico s kopicco črnih kodrov, mu pokazala v pozdrav dolgo vrsto svetlih zob in izgnila zopet kakor kaka prikazen.

Pred gospodom Sveteckim je že zopet stal gostitelj in ga silil: „No, torej brate, vzami blagovoljno, kar ti morem dati —“

„Hvala! Prišel sem samo zaradi vašega in svojega polja tam na križpoti —“

„Kaj me brigajo moja polja!? O teh se pogovori z mojim oskrbnikom. Sedaj pa najprej — na tvoje zdravje!“

„Ne, hvala, ne pijem nikdar pred obedom.“

„Kaj me to briga?! Doma živi, kakor koli hočeš — tukaj veljajo moje

postave in moj prvi paragraf se glasi: Pij brat!“

Ker je gospod Svetecki uvidel, da mu ne preostaja nič drugega, je nalahno trčil z gospodom Vrhoto in se z usti samo malo dotaknil roba steklenice.

Hočeš, nočeš je moral tudi jesti; a vsak košček si je rezal in drobil tako kakor veverica oreh. Ali kaj mu je to pomagalo! Vrhota mu je vedno več deval na krožnik in je tudi strogo pazil, da njegov gost vestno izpolnjeval prvi paragraf njegovih postav.

Gost je torej rajši začel govoriti o svoji pravi nameri. Storil pa je to oprezno kakor kak velik državnik. Začel je s tem, da je omenil starodavne posode za pepel, ki so jih pred nedavnim izkopali na dvorcu in potem je začel govoriti obširneje o češkem starinoslovju in zgodovini ter je o tej priliki opisal tudi zasluge, ki si jih je pridobil njegov prednik za to znamenito stroko.

„Ne razumem mnogo o teh stvarih“ je dejal Vrhota; „zdi se mi pa res, da je bil tvoj Peter Gašpar fant prve vrste. Najlepše počastiva njegov spomin, če izpijeva to čašo v njegovo slavo.“

Gospod Svetecki, ki se je ob pogovoru o svojem ljubljencu precej razgrel, je sedaj izpraznil čašo skoro do dna.

„Da, on je bil znamenit mož“ je nadaljeval. Ne le goreč raziskovalec domače zgodovine, ampak tudi izvrsten inženir. Največje osebe so znale ceniti njegove zmožnosti. Sam nadvojvoda toskanski, poznejši cesar Franc I. mu je poveril leta 1741 nevarno nalogo, da bi narisal načrt gradu Slobska, ki so ga takrat Francozi oblegali.

„To pa mi že manj ugaja“ je zamrmral Vrhota. „Nisem nikak prijatelj ogleduhov.“

„Ogleduhov? Nikakor! Niti senca te hudobije ne kali njegovega spomina. Za to nalogo se ni oglasil sam, ampak je bil k temu prisiljen od poveljnika avstrijske vojske, ki je vedel, da lahko edini Svetecki kaj takega izvrši. Še le po dolgem prigovarjanju se je odločil za to in še drugo, mnogo bolj nevarno nalogo. Moral bi pozvedeti, kako daleč so Francozi od Pasove že pridrli na Češko. V trdi zimi je prišel od Trebonje do Gornje Vltavice, kjer se je takrat nahajala francoska vojska. Tam je prenočil sredi sovražnih čet in se je drugi dan vrnil v najetem vozu, z gotovimi načrti v žepu proti Drslavicam, kjer je mislil praznovati pri tamošnjem upravitelju, svojem znancu, Sveti večer. To je bil žalosten Sveti večer. Mrzel veter je pihal skozi voz, sneg je naletaval in premrznjeni Svetecki je s skrbjo in strahom gledal, ali se ne pokaže kje v sneženem me-težu francosko orožje. Ko so Francozi

zvedeli, da imajo ogleduha v svoji sredini, so ga res zasledovali do Drslavic; slučajno pa je — k sreči — njegov voznik v gostem metežu zašel in ga zapeljal v Husinec, namesto v Drslavice —.

„Res, to je bil mož prve vrste! Spodobi se, da izpijeva to drugo čašo v njegov spomin.“

Gospod Svetecki je moral izpiti zopet eno čašo in je vsled tega začel manje hvaliti svojega ljubljenca. Zvito je samo pripomnil, da je bil Peter Gašpar, kakor kažejo ohranjene slike, lepega obraza in lepe postave in da ga je bilo veselje gledati v zeleni suknji, s trioglatim klobukom na kodrasti glavi in z veliko, na vrhu pozlačeno in z zlatimi čopi okrašeno palico v roki —

„Tako palico je nosil?“ je zaklical gospod Vrhota. „Poglejmo! Moj praded je tudi imel tako. Mogoče je bilo tedaj ravno v modi“.

„Kaj, palica vašega pradedca se je ohranila?“

„Da menda že. Imam jo nekje na podstrešju.“

„Zelo bi me veselilo, če bi si jo lahko ogledal. Jaz posebno čislam take stare stvari.“

„Očakaj malo. Takoj ti jo prinesem.“

Vrhota je odšel po palico in jo je zelo dolgo iskal. Med tem časom je zopet prišla v sobo Lidunka in po-

spravljala z mize. Gospod Svetecki jo je opazoval z nenavadno ginjenostjo. Spominjal se je, da ga je pred leti razvnela neka ženska, ki je imela le kolikor toliko lepote. A ti časi so že davno minuli. Ona razvnetljivost se je, počasi umaknila hladnosti in že dolga leta ni videl lepote, ki bi mu razburila srce. Še le hčerka Vrhote je naredila nanj velik, nenavadno velik in močen vtis. Srce mu je začelo hitreje biti in v krvi se mu je razpalil nekak mladeniški ogenj. Če je kedaj sanjal o lepi ženski, tukaj je stala vtelešena pred njim. Z občudovanjem je zasledoval vsako kretnjo gibkega dekleta in skušal prestreči par žarkov iz črnih očij, ki so jih pokrivala dolge, črne trepalnice.

„Malokdaj pridete v mesto, gospodična?“

Že dolgo ni ženske osebe nagoovoril z enakim čuvstvom.

„Malo. Tukaj sem kakor zakleta.“

— „Princezinja,“ je dostavil v mislih Svetecki in se spomnil pripovedek, ki jih je slišal nekdam v svoji mladosti. Sedaj je po dolgem času zopet oživela njegova domišljija. Postavila mu je iz prozornega marmorja in je položila v njem na krasno postelj spečo princezinjo, čakajočo na viteza, ki bi jo naj zbudil s poljubom iz stoletnega, začaranega spanca.

Te lepe sanje je pregnalo klopotanje Vrhotinih copat. Vstopil je v

sobo in dekle je s posodo smuknilo skozi duri.

„No, tukaj imaš to častitljivo starino.“

Gost je željno segel po veliki, že nekoliko črvojedni palici in je najprej pogledal na njeno glavico. Oči so se zaiskrile samega veselja. Tukaj je bil res izdolben znak Sveteckih z Černčic. Lilija ležeča postrani od leve na desno, črez njo pa od desne na levo pas s tremi zlatimi zvezdami — prevara ni možna. V tem trenutku je prisegel Svetecki pri samem sebi, da mora to palico na vsak način pridobiti za svojo zbirko. Obračal je dragoceno relikvijo na vse strani ter premišljal, kako bi vso stvar najlepše uredil.

Najprej jo je sklenil dobiti, ne da bi ovrigel Vrhoto napačno pomnevo, da je to palica njegovega pradedca.

„Lepa, zelo lepa starina je to!“ je začel oprezno. „Dal bi za njo, ne vem kaj, če bi jo lahko postavil v svojo sobo.“

Nadejal se je v srcu, da mu jo bo mogoče Vrhota sam ponudil.

A ta se je prešerno nasmeljal: „Ogleduješ si jo res kakor kak zaljubljeni maček lepo dekle. Čemu pa ti naj bo, brate, ta kos črvojednega lesa z malim koščkom pozlatine —“

„Torej, če se Vam zdi tako malo vredna, pa mi jo prodajte; plačam Vam jo po kraljevsko.“

„Hoho — ali sem mogoče kak starinar? Ko bi jo hotel dati, bi jo dal zastonj.“

„Torej mi jo podarite! Zelo Vam bom hvaležen za to. Pri Vas se valja na podstrešju — jaz bom skrbel za njo kakor za oko v glavi.“

„Nikdar, brate! Nedam je — če bi mi za njo tudi dal vse kar imaš Tega niti ne zahtevaj od mene! To je rodbinski spomin, ki ga ne prodam za nobeno ceno. Ne govoriva več o tem!“

Zadnji stavek je govoril tako odločno, da si Svetecki ni več upal prositi. Sklonil je nevoljen glavo. Dočim je Vrhota govoril o drugih stvareh, je Svetecki premišljal, kako bi ponovil svoj prvi, ponesrečen, napad. Sedaj se mu je zdelo potrebno, da zavrne ono napačno misel Vrhotino, ki se sklicuje na to, da je palica spomin njegove rodbine. Če bo prepričan, da palica ni bila last njegovega pradeda, bo odpadel zadnji važen izgovor.

Gospod Svetecki je vzel — kakor slučajno — zopet palico v roke, ki jo gostitelj prej položil na stol, in se je naredil, kakor bi še le sedaj opazil grb, ki je bil vrezan na glavici.

„Aj, aj! To pa je znan grb!“ je zaklical kakor sam pri sebi.

„Kaj imaš zopet s to starinsko palico?“ se je jezil Vrhota.

„Glejte, gospod Vrhota, tukaj je plemiški grb.“

„No —.“

„Vaša rodbina vendar ni plemenita, torej se mi ne zdi, da bi bila ta palica last Vašega pradeda.“

„Dobro, da se ti to samo zdi. O ti lisjak. Ko se ti ni na jeden način posrečilo, pa poskusiš z drugim. Ali se ti je res zmešalo zaradi te palice? Ne dobiš je, brat; meni nisi kos.“

„Kaj sem jaz tukaj izdolbel ta znak? To je grb Sveteckih z Černčic, katerih oddaljeno koleno je, kakor slutim, tudi moja rodbina, ravno tako kakor rodbina Petra Gašparja, o katerem sem Vam ravno pripovedoval Blagovolite se prepričati, tukaj je njegov prstan.“ Vzel je iz žepa starodaven prstan, ki ga je vzel nalašč s seboj.

Vrhota je površno pregledal znamenja na prstanu in palici in je odmahal z roko.

„Shrani svoj prstan in me ne jezi. Mogoče, da je na palici in prstanu isti grb; a kaj sledi iz tega? K večjemu, da spada prstan k palici in ta je bila last mojega pradeda.“

„A vendar je dokazano, da je bil ta prstan last Petra Gašparja Sveteckega in vsak učenjak vam potrди, da je to grb Sveteckih z Črnčic —“.

„Pusti me vendar pri miru s svojimi grbi! Za to se prav nič ne brigam. Vem samo, da je ta palica last mojega pradeda in da je ne dobiš. Punktum in basta!“

Sveteckega je vvezila ta trdovratnost in zato se je hotel posloviti. Ali gostitelj ga je prisilil, da je ostal do obeda. Ko je po obedu vstal, se je malo opotekal in občutil nekako medlost. Vrhota je dejal, da je tega kriv slab zrak v sobi. Zato je ukazal svoji hčeri, naj prinese kavo in pipe na vrt.

Črno kavo in pipo! Gospod Svetecki je bil hud sovražnik tobaka in črne kave ni pil nikdar, ker se je bal, da bi ga kap zadela. Sedaj pa se ni mogel več ustavljati; z nemo udanostjo je žrtvoval današnji dan in gledal s skrbjo, kaj še bode iz vsega tega prišlo.

Na dvoru je bila pri poslopju mala lopica, ob kateri se je gosto ovijalo zelenje in cvetje. Tam sta se vsedla gospodar in gost na brezove stole pri okrogli mizi, na katero je postavila Lidunka kavo v posodicah, poslikanih z rdečimi grozdi in modrimi slivami.

„Črna ko vrag in močna ko strup“, jo je priporočal Vrhota. „Lepše in boljše ne dobiš v celem Carigradu“.

Svetecki jo je posrkal res z nekim spoštovanjem; če jo je samo poduhal, je izginila medlost in veselje je stopilo v njegovo dušo. Gledal je rožnate prste dekleta, ki je na očetov ukaz nabasala pipe z dišecim tobakom in si je mislil, da sedi v kaki lepi carigrajski palači.

Lidunka mu je dala velikansko pipo z dolgo cevjo, a iz takih rok je moral tudi tako strašilo vzeti. Vzel jo

je z nekakim studom in že po prvem dimu se mu je zakolcalo in postal je rdeč kakor kuhan rak.

Vkljub vsemu temu je postal naenkrat zelo dobre volje. Čuvstvo neznanе razkoši je nakrat vzvalovilo njegovo kri in zdelo se mu je, da se vse okoli njega zapeljivo, veselo smeji; rdeči cveti na lopici, ves solnca polni dvor, po katerem se je ponosno sprehajal petelin sredi svojih kokošij, divja trta, ki se je spenjala po verandi, s katere je včasih skrivoma pogledalo črno oko smejoče se Lidunke. Tudi obraz Vrhote se je smejal in svetil samega veselja.

Naenkrat se je vstavil pogled Svettekega na starodavni palici, ki jo je čudak vzel s seboj v lopico in s katero se je poigraval. Zdelo se mu je, da bo sedaj Vrhota, ker je dobre volje, vslišal njegovo prošnjo prav gotovo.

Čutil je sicer, da se mu je jezik nekoliko zapletal, a tudi zdelo se mu je, da je dobil poseben dar zgovornosti.

„Gospod Vrhota“, je začel prilizljivo, „upam, da boste nazadnje vendar uslišali mojo iskreno prošnjo in mi dali palico“.

„Idi mi vendar nekam s to vražjo palico! Ali se ti je popolnoma pamet zmešala zaradi nje?“ je rekel Vrhota in lice se mu je omračilo.

„Edin pameten ugovor“ je nadaljeval Svetteki pogumno, „bi bilo spo-

štovanje do dedovega spominka. Ali palica ni bila nikdar ali vsaj ne njegova prvotna last. To znamenje dokazuje brez dvoma, da je bila last kakega člana rodbine Sveteckih, brez dvoma Petra Gašparja —“

„A kako je prišla potem v našo rodovino? Ali misliš mogoče, da smo jo ukradli?“

„Nikdar! Saj se je to lahko zgodilo na kakoršenkoli spodoben način. Petru Gašparju je mogoče kedaj zmanjkalo denarja — mogoče je potem palico prodal — mogoče je še le po njegovi smrti —“

„Prosim te, pusti vendar enkrat tega Petra Gašparja pri miru. Sit sem ga že do grla. Kaj hočeš z njegovo palico? Ali mogoče misliš, da si žnjim kako v sorodu —?“

„O tem sem prepričan.“

„Ti, ti da si plemiškega rodu? Ti? V tvojih žilah bi bila modra kri?! Hahahaha!“

Vrhota je vstal in se je smejal na vsa usta, gledal z razžaljivim pogledom na gosta in mu pihal naravnost v obraz oblake dima. Tudi Svetecki je vstal in je vrgel pipo na stol. Kri mu je naenkrat stopila v glavo. Ta miren človek je bil naenkrat kakor spremenjen. Stala sta nasproti, kakor dva bojovita petelina.

„Zakaj bi ne bil iz plemenitega rodu?“ — je zaklical Svetecki ostro. „Imam pisma, ki —“

„Ni treba pisem. Tvoj obraz je najboljši dokaz, boljši ko pismo na oslovi koži, da so tvoji predniki k večjemu krpali plemenitašem razdrapane čevlje —“

„Ne žalite mojih prednikov! Mogoče so bili boljši ko vaši —“

„Ne besede več! Sicer pozabim, da si moj gost —“

„Ko bi ne bilo te palice, se ne bi nikdar izpostavljajal takemu gostoljubju. Odidem. Palico pa bom dobil, če ne prej, pa pozneje!“

„Palice nikdar — s palico morda prej —“

„S takim obnašanjem dokazujete najboljšo, da niste vredni, da bi se vaša roka dotikala take dragocene relikvije. Ko bi vedel ubogi Peter Gašpar —“

„Tu imaš Petra, — tu imaš Gašparja!“

In na hrbet gospoda Sveteckega, ki se je med tem razburjenim pogovorom počasi in s stisnjenimi pestmi umikal proti vratom dvorišča in ki je v tem trenutku na pol obrnjen že bil skoro na prostem, je padla dragocena palica dvakrat tako silno, da se je razlomila na dvoje in da je padel gospod Svetecki na tla.

Mogoče so bile tega padca krive še kakšne druge okoliščine. Za izgnanim gostom so se vrata z ropotom zaprla.

Gospod Svetecki je segel nehote po spodnjo polovico zlomljene palice, ki je ležala poleg njega in se je s težavo vzdignil. Pograbil se je z ostankom palice parkrat proti zaprtim vratom, ter je pri tem mrmral nerazumljive besede in celo škripal z zobmi. Potem pa se je napotil počasnih korakov domov.

Ta pot je bila nekaj skrivnostnega. Gospod Svetecki je rabil za njo nekaj ur do trde teme, dasi je bilo drugače od dvorca do mesta le dobre pol ure hoda.

Kaj je delal med potom, ni zvedel nihče, ker je gospod Svetecki pozneje vsakokrat postal rdeč in molčal, če ga je kdo za tem vprašal.

Ljudje so zvedeli samo to, da ga je proti večeru nekdo videl na poljih pri mostu, kako je stal pred neko staro vrbo in mahal proti njej s kosom zlomljene palice. Pri tem se je nagibal naprej in nazaj in se obnašal tako, da se to nikakor ni strinjalo z njegovo krotko, golobičjo naravo.

Kako je takrat zlezel v posteljo, tega tudi sam ni vedel. Vedel je samo, da se je zbudil drugi dan proti poldnevu popolnoma oblečen v postelji krčevito držeč z obema rokama kos zlomljene palice, katero si je tako želel.

Vse druge podrobnosti so zavite v neko skrivnostno meglo, ki je niti stara Sveteckijeva gospodinja ni upala razgrniti zvedavim in radovednim meščanom.

V prvem hipu je mislil naš junak iti k odvetniku in tožiti Šimona Vrhota ter priložiti tožbi kot dokaz kos zlomljene palice.

Ali drugi dan je izginila njegova jeza popolnoma. Odpustil je Vrhota vse in dal palico v zbirko svojih relikvij; na njej pa je pritrdil listič z napisom: „Polovica palice Petra Gašparja Svinečkovega.“

Ali tudi to si je naposled premislil in je tretjega dne vrnil palico, zadnji spomin na obisk pri Vrhota, nazaj z zanesljivim človekom.

*

— Minil je teden. Obisk v dvorcu se je zdel gospodu Svinečkemu nekake sanje. A oblake teh sanj je razganjal s svetlimi žarki obraz — lepe, gibke Lidunke. Njen bolj temnopolten obraz, žareče oči in vabljev smeh se mu je večkrat kazal pred očmi in če je stara gospodinja stopila v sobo in mu s copotanjem svojih velikanskih, starih copat pregnala te lepe prikazni, je nagubal čelo in mahnil nevoljno z roko.

Enkrat je slonel na oknu in gledal na ulico. Naenkrat se je na kamenitem tlaku zaslišalo ropotanje voza in za voglom je se je pokazal voz gospoda Vrhote, znan celemu mestu. Svinečki se je naglo odmaknil od okna. A ropotanje voza je potihnilo ravno pod njegovim oknom.

Čulo se je škripanje stopnic pod težkimi koraki. Predno je Svetecki vedel, kako bi sprejel nepoklicanega gosta, so se brez okolišev odprla vrata in v sobo se je z ropotom zavalila velikanska postava Vrhote.

Obličje gospoda Sveteckega je postalo temno rdeče.

„Vračam ti obisk, bratec“, je začel nepoklicani gost ter se zavalil na stol, ki je pod nenavadno težo zastokal. „Pričakoval sem sicer, da prideš zopet enkrat, ne da bi te jaz prej obiskal, k meni, vidim pa, da mora človek priti po tebe. Drugače bi ti popolnoma pozabil na svoje prijatelje“.

„Lepa predrznost!“ — je pomislil gospod Svetecki — „sedaj še moram poslušati očitanja!“

„Ali se mogoče še jeziš?“ je nadaljeval gost. „Mogoče zaradi tega malega nesporazumljenja, zaradi katerega bi se midva zadnjič skoro razprla? — To bi bilo slabo! — Daj mi roko —! Hej, brez obotavljanja — daj mi roko, brate!“

V gospodu Sveteckemu je zmagala njegova golobičja narava. Ne le, da je vzel ponujeno roko, ki ga je zadnjič tako nevljudno božala, dal se je posaditi tudi na voz in se je peljal z Vrhoto po glavni ulici na veliko začudenje vseh meščanov, ki so nad tem čudnim parom zamišljeno kimali z glavami.

Od tedaj je bil naš junak večkrat gost v osamljenem dvorcu. Zdelo se

je, da je celo spreobrnjen. Nekdanji trezni prijatelj vode je sedaj večkrat pokušal opojne pijače in nekdanji sovražnik tobaka je imel tedaj pri svojem gostitelju svojo posebno pipo, ki so mu jo vsakokrat nabasali rožnati prstki Lidunke z dišečim, prej tako zavrženim in sovražnim tobakom. Prej tako nežen, občutljiv mož je sedaj radovoljno poslušal razuzdane šale še bolj razuzdanega čudaka. O starodavni palici nista govorila več; pozabila sta jo popolnoma.

Dražestna bralka si menda že nganila, kak magnet je vlekel zagriženega samca na dvorec, k terega se je prej tako ogibal. V jesenski log njegovih čuvstev je slavila svoj slavnostni obisk spomlad — ljubezni. Suh in hladen razum se je temu sicer protivil; na njegovi strani se je bojevala mržnja proti ženskam, mržnja do vsake novotarije, strah pred popolnim preobratom v njegovem gospodarstvu — a na drugi strani ga je zopet vlekla Lidunkina lepota, lepo premoženje njenega očeta, misel na mogočo bolezen, starost in oskrbovanje od roke ljubečega bitja. Govoril je ž njo doslej sicer le malo in se zadovoljeval samo z zaljubljenimi pogledi; a ž njenih vedno se smejočih in vabljevih oči je čital, da se ji vsaj ne zdi napačen. Po dolgem, trdovratnem boju je vendar zmagala ljubezen.

Enkrat si je gospod Svetecki dal prav po gizdalinsko nakodrati lase in

se je oblekel kakor bi šel na ples; svoje roke je vtisnil v nenavadne, bele rokavice. Potem pa se je napotil k znanemu dvorcu. Med potjo je varih vseh samcev še napenjal vse sile, da bi odvrnil svojega poverjenca od izdajalskega koraka. To pa se mu ni posrečilo. Gospod Svetecki je prišel na dvorec, trdno odločen, pa prosi gospoda Vrhoto za roko njegove lepe hčerke.

Srce mu je nemirno tolklo, ko je stopil v izbo gospoda Vrhote. Ta je sedel v njej sam — ne sam, ker mu je delala družčino pijača. Sprejel je gosta zelo vljudno, kar se je gospodu Sveteckemu zdelo dobro znamenje.

Ko se je vsedel, je začel odločno: „Dovolite, gospod Vrhota, da vas nadlegujem z neko prošnjo, ki jo nosim že dalje časa v srcu in ki bi me storila zelo srečnega, če mi jo boste izpolnili“.

„Le govori brez okolišev!“ ga je ljubeznjivo vzpodbujal čudak in po njegovem rjavem licu se je razlezel prijazen nasmeh.

„No, gotovo ste opazili —“

„Seveda. Mislil sem si, ti navihanec, da ni moja oseba edini vzrok tvojih pogostih obiskov. Opazil sem tudi dobro, kako si se skrivaj po njej oziral —“

„Ah, torej že tako veste vse“, je zaklical Svetecki in zardel. „No, ali smem upati?“

„Smem upati! Haha! Ti, brate, se delaš, kakor bi ne bil izveličan brez

nje. Čudim se, kako more razumen človek tako-le noreti — v tvojih letih!“

„Mislim, da še nisem preveč star. A boljši je pameten mož ko kakoršenkoli mladič. Pri meni bode v dobrih rokah. Pazil bodem na njo kakor na zenico v svojem očesu —“

„Ne bojim se tako zelo za njo, kakor si misliš. Sicer pa vem, da bi ne mogla dobiti boljšega gospodarja.“

„Nosil jo bom na —“

„Tega ti ne svetujem. Za to je pretežka.“

„Za mene bo najslajše breme.“

„No, brate, sedaj pa res ne vem, kako je s tvojo pametjo. Govoriš kakor sv. Janez v skrivnem razodetju. Navsezadnje jo boš še molil kakor kak zamorec malika.“

„Ponašal se bom ž njeno lepoto — hodil bom z njo v izbrane družbe“.

„Mnogo lepote ravno ne vidim na njej in v imenitni družbi tudi ne bode našla mnogo spoštovanja. Preveč je starodavna.“

„Ravno zaradi tega mi najbolj ugaja. Ne ljubim površnega novomodnega bleska, pod katerim se skriva gnjiloba. Sicer pa tudi nisem prijatelj šumnih zabav. Srečen bom, če bom lahko med svojimi štirimi stenami ž njo sam, če jo bom lahko gledal, gladil in se veselil ž njo —“.

„Zmešalo se ti je. No, pa jo imej!“

Z glasnim smehom je zbežal čudak iz sobe. Zunaj se je čulo, kako je

klical Lidunko. Gospodu Sveteckemu je srce hitreje bilo v veselem pričakovanju. A na to radost je padla senca skrbi in strahu zaradi odločilnega koraka, ki ga je ravnokar storil.

Med tem so se naglo odprla vrata in v sobo je prihrumel gospod Vrhota in mu že od daleč ponujal — palico Petra Gašparja Sveteckega.

„Tukaj jo imaš in sedaj bo menda konec tvojim solzam! Čuđiš se, kako lepo je sedaj popravljena? Nihče bi ne verjel, da se je pred nedavnim časom razlomila na tvojem hrbtu. Ko si takrat odšel, mi je bilo žal moje nagle jeze. Takrat nisem s teboj, ki si bil moj gost, ravnal posebno lepo. Mislil sem si torej, da ti zato dam to palico, ki bi jo tako rad imel. Čakal sem samo, da me poprosiš za njo.“

Gospod Svetecki ni slišal, kaj mu je pravil njegov gostitelj. Gledal je samo topo na starodavno palico, ki mu je tako nepričakovano prišla v roke...

In ko se je popoldde ž njo vračal v mesto, se mu je zdelo vse skupaj, kakor bi se zbudil iz globokega spanca. Postal je trezen in si dejal sam pri sebi, da bi v prejšnji omotici kmalu napravil veliko neumnost. Kaj, palico bi bil rad imel, samo palico!

Njegovo čelo se je razjasnilo, pritisnil je dragoceno relikvijo na srce in zaklical polglasno: „Da, taka-le lesena družica mi je stokrat ljubša, ko — Čuk jim zanjaj!“

Zvonikar.

Poljsko napisal Henrik Sienkiewicz
Poslovenil J. Glonar.

Zakaj ne imenujem imena mesta, katerega posebnosti sem obiskal meseca avgusta preteklega leta, to se bo pokazalo v teku moje povesti. Za ta čas naj zadostuje, če povem, da leži to mestece na meji poljskega kraljestva in da je zelo vredno, da si ga človek ogleda. Ima zanimive, pokrite hodnike ob hišah na ulico, stari rotovž in še bolj staro, z mahom poraščeno cerkev, ki je polna zanimive oprave in grobov takih ljudi, o katerih pravi pesem, da so se nekdanj grozili vsemu svetu in dasi leže danes v trugah, vendar gledajo še vedno ponosno s kamnenimi očmi svojih nagrobnih spomenikov.

Ko sem prišel v mesto, sem, ker mi je bilo v mestu mogoče ostati samo do večera, takoj v krčmi vprašal za človeka, ki bi mi hitro in natančno razkazal mesto. Kar se tiče cerkve, so mi odgovorili, lahko to pač najbolje opravi cerkovnik, ki je nenavaden človek, ki nadzoruje celo cerkev in ki je zraven tega zvonikar. Pri cerkvi služi že nekaj nad štirideset let, jo pozna kakor „sam gospod škof“ in jo zelo rad razkazuje.

Ko se mi je to povedalo, sem za četrto ure pozneje potrkal na vrata hišice, ki se je ob veliki cerkvi zdela kakor mala gobica, ki je zrastle v senci velikega hrasta. Otvoril mi je vrata cerkvenik sam — kakor se je pozneje pokazalo, edini prebivalec v tej hišici —; ko je zvedel, kaj bi rad, mi je drage volje obljubil, da mi bo razkazal cerkev in pokopališče.

Bil je starec z lasmi, belimi kakor mleko, ki so mu silili v oči in z belimi, navzdol visečimi brkami. Pozornost je vzbudila pri meni njegova sveža, skoro mladeniška barva v licu in velike, sinje oči, ki so gledale vprašujoče in nezaupno. Ta nezaupen pogled je bil v čudnem nasprotju z odkritim, skoro otroškim izrazom v obličju. Po prvih besedah, ki jih je izpregovoril starček, sem spoznal, da ni domačin.

— Ali ste iz Litve doma? — sem ga vprašal.

Bil je očitno gluha ali pa se je delal gluhega, da bi lahko vsak odgovor prej dobro premislil, ker je čakal, dal roko k ušesu in šele čez nekaj časa odgovoril s počasnim, zategnjenim glasom.

— Zakaj?

— Ker naglašate besede po litevsko.

Na to je očitno nezadovoljen mignil z rameni.

— Po litevsko naglašam! Po litevsko — je ponovil in si oddehnil.

vsakokrat, kakor bi premišljeval vsako besedo posebe. — Kdo to ve? Tukaj, tukaj mi pravijo, da govorim po litevsko, a kak je litevski naglas! Oni pravijo: noga, tudi jaz govorim: noga; oni pravijo: glava, tudi jaz govorim: glava. Kaj še hočejo potem od mene! Pravijo, da pojem, kadar govorim, a tudi Poljaki v kraljestvu pojejo; če pa jim to rečeš, pa se ti še smejiyo.

— Jaz se ne smejim: spoznal pa sem, da ste Litvin, ker sem mnogo prebival na Litvi in ker sem celo pisal o dogodkih, ki so se nekdam na Litvi godili.

— Potem ste pisatelj ali kaj?

— Tako je.

— A „katero knjigo“ ste napisali o naši Litvi?

— O švedskih vojskah ob času kralja Jana Kazimira.

Starčev obraz se je razjasnil, kakor bi padel nanj žarek solnca in začel je govoriti s hitrejšim, živahnejšim glasom:

— Gospod! „Potop“ — kaj? Poznam ga: kako neki ne? In še sedaj se čudim, da vas nisem takoj spoznal, ker sem pri nekem duhovniku videl vašo podobo in si jo večkrat ogledal. O, ti moj mili Bog! Tudi jaz sem od tam doma!... Tam nedaleč od Lande... Tam se najdejo še danes Butrimi, Goščeviči in v Pacunelah sem za mlada večkrat bil.

— Ali so Pacunelke še vedno tako lepe?

— Še, še, a nekatere so se od nekdanjih časov sem močno spremenile. O ti moj mili Bog! — vi ste torej napisali „Potop“? Gotovo nihče drugi, saj vas poznam po sliki. Bog vas sprimi! In sedaj vam bom za te povesti o naših krajih tako razkazal cerkev in vse, kar je v njej, kakor še nisem nikomur.

Šla sva v cerkev in razkazoval mi jo je res iz celega srca, sicer ne tako natančno, kakor mi je obljubil, ker so njegove misli poletele Bog vé kam v mlada leta in rojstni kraj. Ogledala sva si torej cerkev in zakristijo precej površno, pregledala slike v oltarjih, stari gotski triptihon, renesančne grobove vitezov, ki so se nekdanj „grozili svetu“, kelihe, monštrance in celo mašno obleko, ki leži že nekaj let v zakladnici in potem sva še šla ogledat stolpe, med katerimi je bil eden zvonik s precejšnim številom večjih in manjših zvonov.

Opozoril sem starca na njih število in velikost nekaterih, kar ga je očitno veselilo, ker je rekel:

— Ej, daleč bi moral iti, kdor bi hotel najti tak zvonik in take zvone. Ti zvoni pa so tudi moje veselje. Ne morem nič reči . . . ljudje so tukaj dobri, kot imam miren in še mal dohodek. — Tukaj je začel govoriti bolj tiho in se ozirati na vse strani — res, ali včasih mi je tako hudo, da bi se razjokal, in če ne olajšajo solze žalosti, pa je še hujše.

— Razumem, razumem . . .

To je ravno tako, kakor je bilo po zimi leta 63. po gozdih. Pokriješ se s kožuhom in postelješ še s plaščem, ti je trdo; če pa si postelješ s kožuhom, pa te zebe. Ni eno ni drugo ni dobro. Vedno te kaj jezi. Svoj dom je pač svoj dom in nekaj vreden. Tukaj ga imam. Drugemu je tuje, če komaj malo pogleda črez meje svojega okraja, a jaz sem tukaj daleč, daleč! In če človek pomisli, da ne bo nikdar več videl domačega polja, ne gozda, ne koč, ne človeka in da ne bodo pod domačim križem počivale njegove stare kosti, potem se mu zdi, kakor bi mu kdo segel pod rebra in mu stisnil srce. Ne stiskaj me ti žalost, ne stiskaj, ker me tako leta dovolj tiščijo.

— In zvoní — sem vprašal — so vaša tolažba. Kako?

— Zato, gospod, ker gre glas zvonov daleč, daleč na vse strani, Ljudje ga že ne čujejo več, a on še leti in leti po zraku, ker ima dovoljenje, da gre do nebes. Jaz pa mislim da mi bodo, ko bom umrl, zvonili in usmiljeni Bog bo mogoče dovolil moji duši, predno jo bo obsodil, da bo z glasom zvonov pohitela na našo Litvo in se tam vsej jeden dan razveselila, kakor uboga siva vrana ali lastavica, ki prileti tam od morja. Usmiljeni Bog! dovoli vsaj, da se od nje poslovim in jo blagoslovim . . .

Tukaj je umolknil, le njegove velike oči so se zameglile, meni pa so nehote prišle na misel otožne Mickiewiczzeve besede:

„Litva, domovina moja, ti si kakor zdravje, kako te mora ceniti, zve samo oni, ki te je izgubil . . .“

Potem pa sem si začel ogledovati zvonove. V zvonih je res nekaj več, ko v drugih mrtvih rečeh. Imena imajo, imajo skoro človeški glas, čutijo ljudsko srečo in nesrečo, praznujejo zmage, žalujejo, sklicujejo ob času nevarnosti in nosijo molitve, tožbe in zahvale Bogu od zemlje k nebesom.

— Ali imajo vsi zvoni — sem ga vprašal — svoja imena?

— Ne — je odgovoril zvonikar — veliki imajo, mali pa ne. Ta največji se imenuje Jan. In kak glas ti ima! Ko zaječi, se kar stolp trese in vse kavke in golobi se vzdignejo s strehe in slemena, dasi so že od nekdanj vajeni. Ta drugi se imenuje Andrej, stari pa ga, ne vem zakaj, imenuje Bambik. Temu malemu pa sem sam dal ime Terka.

— Zakaj tako?

Starec se je nasmehnil, kakor bi ga bilo malo sram:

— Drugemu tega tako ne bi povedal, ker je čudno govoriti o takih rečeh, ali vam moram vse priznati. Iz raznih pečij sem na Litvi jedel kruh in na Žmudgi, torej sem tudi en čas prebival v Velkomerju. In tedaj je bila

tam gospodična Terka Slepšciovna, tako lepa, da ji je težko bila kedaj enaka na svetu. In ne le lepa, ampak tudi glas je imela tak, da če je govorila. človek ni vedel, ali poje škerjanček ali pa govori grešen človek. Bila je plemenitega rodu in bogata, hčerka maršala Slepšcia, tako da nisem mogel niti misliti na njo, dasi sem šlahčič. Kakor bi se človek zagledal v zvezdo na nebu! Gledal sem torej od daleč na njo, kakor na kako sveto podobo. In ko sem po 1863. letu prišel sem in prvokrat čul ta zvonček, se mi je skoraj srce skrčilo in zakričal sem: — gospodična Slepšciovna. Zato sem tudi temu malemu zvončku dal ime Terka. Vsi drugi zvoni so mi ljubi, a ta mali mi je najljubši.

— Ali še živi gospodična Slepšciovna?

— Nikoga nisem mogel vprašati, jeden pa, ki sem ga vprašal, ni vedel. Gotovo se je omožila, mogoče še živi, mogoče je že umrla, ali, če še živi, potem se je morala zelo spremeniti. Nad štirideset let ni nobena malenkost.

Tukaj je globoko zavzdihnil in umolknil:

Na stolpu je udarila ura tri. Šla sva s stolpa in ker ni hotel starec vzeti od mene, ki sem pisal o Litvi, nobene nagrade, sem ga poprosil na steklenico meda in na daljši razgovor k bližnjemu trgovcu.

Dasi je Litvina vedlo laket nad zemljo, a dva lakta pod zemljo, vendar je imel do mene posebno zaupanje, tako da sem v pogovoru zelo mnogo zvedel. Sicer se je starina vedno ogledoval, dasi v sobi razun naju ni bilo nikogar drugega in včasih je po nepotrebnem začel govoriti bolj tiho, priznal mi je pa, da ne stanuje tukaj pod lastnim imenom, dasi ima papirje v redu. Za leto 1863. se sicer ni treba več nikomur zagovarjati, a ker so ga takrat pridno iskali, je raje oprezen; „kdo bi jim tam zaupal!“ — Zaradi tega privzetega imena je imel mnogo skrbi in veliko neprilike, posebno takrat, ko je umrl njegov ujec, ki je na Litvi zapustil precejšno premoženje. Ta ujec je bil moder in tudi zelo oprezen človek, celo tako oprezen, da je hotel, ko je bil bolan, imeti že potrdilo o svoji smrti . . . „ker če niso „papirji“ v redu, bodo vse raznesli“. Nikakor si ni dal razložiti, da se mu, dokler je še živ, ne more dati potrdilo, da je umrl. Na vse zadnje je papirje vendar zapustil v redu, nekaj so sicer „ugrabili“, a vsega niso mogli raznesti. In kako je potem mogel dobiti svoj del človek, ki je bil doma obsojen na smrt in se je v tujini skrival pod drugim imenom. K sreči je bil v Grodnem bratov sin, ki je dedščino vzel, jo pripeljal v Kraljestvo in pošteno oddal vse svojemu stricu.

— Zaradi tega — je končal starec. svoje pripovedovanje, Vas prosim zelo

lepo, da ne poveste nikomu, kje ste me videli in kako se imenujem. Če zvedo za to, mi takoj vzamejo, kar mi je nečak prinesel.

— Torej ste bili leta 1863. vendar obsojeni na smrt? — sem ga vprašal.

— Kdo pod Muravjevimi ni bil obsojen? mi je odgovoril, A še predno sem bil kaznovan, so me že obesili.

— Kako?

— Tako. Potoval sem z nekim Židom, kar so naju napadli kozaki in oba obesili. K sreči je prišel gospod Narbutt, ki je kozake odgnal; naju pa so rešili.

— In prišli ste zopet k sebi?

Pogledal me je začuden, da more človek, ki piše knjige, tako nespametno vprašati.

— Ako ne bi prišel zopet k sebi, kako bi sedaj govoril z vami?

— Res, res, ali kako se je to zgodilo?

— Žid, ki je imel tanjši vrat, se je preselil na oni svet. jaz pa sem imel močnejšega in sem se vrnil — je odgovoril počasi starec. Tudi je bil tam nek mlad zdravnik z varšavske akademije, ki naju je reševal. Potem, ko sem že prišel popolnoma k sebi — kakō so ljudje včasih radovedni — je priletel takoj k meni in me vprašal: „Kaj ste čutili? Kake občutke ste imeli, ko ste viseli?“ O ti modrost!... Kake občutke... Jest se hoče, viseti je dolgočasno — seveda, ker ni človek vajen.

Na te popolnoma pravilne besede nisem odgovoril ničesa. ker na tak položaj (če se pri vj senju more govoriti o kakem položaju) se človek res težko privadi. Starec je zopet potegnil meda, mahnil z roko in počasi rekel:

— Davno je že od tega, davno! Nikdar se več ne vrne, kakor se tudi jaz ne vrnem.

Tedaj sem mu začel razlagati, da so se časi, najsi bo že tako ali tako, zelo spremenili, in da se brez kake nevarnosti lahko zopet vrne na Litvo, če, bi zopet rad videl svoje rojstne kraje.

Z začudenjem pa sem opazil, da je njegov obraz, ki je bil prej zaradi veselih spominov, mogoče tudi meda bil vesel in jasen, postajal vedno bolj temen; na zadnje se je pokazala na njem taka žalost, da sem umolknil, ne da bi vedel, s čim sem v svojem govorjenju starca razžalil.

On pa je sedel nekaj časa s sklonjeno glavo.

Časi so se spremenili, je rekel, in tudi Litva se je spremenila.

— In vendar ste rekli, da se Vam včasih zelo toži po njej.

— Toži, da. In kakor sem že rekel, vsak dan prosim Boga, naj dovoli moji duši, da poleti tje, si ogleda in blagoslovi rodno zemljo in se poslovi — s telesom se tje vrniti nočem, ker bi se mi tam zdaj bolj tožilo po nekdanji Litvi, ko tukaj.

— Za Boga! Mogoče vem, zakaj, ali razložite mi Vi sami to natančneje.

Nastalo je molčanje, kakor bi starec razmišljal, s katerimi besedami naj pove to, kar občuti; nato pa je začel govoriti:

— Povem Vam vse, kakor je bilo. Tadzink, sin mojega brata, me je še pozneje večkrat obiskal in je bil ravnó pred kratkim zopet tu. Jaz sem poslednji iz svojega sorodstva in ker bo tudi tam ostalo nekaj po meni, hoče on na to paziti. In jaz sem mu zato hvaležen, ker je res pošten in dober človek. Torej, ko je bil zadnjikrat tukaj — meseca julija — sva se pogovarjala o naših krajih in naših znancih, na koncu pa sem ga vprašal: No, ali se godi sedaj našemu narodu kaj bolje?

In on je na to odgovoril: Ne le bolje (je rekel), sedaj se celo vojskuje.

Zelo sem postal radoveden in sem ga znova vprašal: — S kom, Tadzink, s kom?

In, ali mi veruješ, kaj mi je na to odgovoril: „S kom neki (je rekel), če ne s Poljaki!“

Mislil sem, da nisem dobro slišal, zato sem ga zopet vprašal in on mi je vnovič odgovoril: „S Poljaki.“

Še le tedaj sem odprl usta, izbulil nanj oči in rekel: Tadzink, ali nimaš včasih tukaj malo tako, tako — in sem

pokazal na glavo. Bila je velika vročina in jaz sem mislil, da so mu možjani zavreli.

— In kaj vam je nato odgovoril?

— Sedaj še le je začel razlagati, kako se je litevski narod „probudil“, da Litvini celo v nekaterih plemiških okrajih nočejo več biti Poljaki, kako se litevski jezik, sploh vse, razvija, da se po litevsko že tiskajo knjige in časopisi, da že preganjajo nekateri duhovniki iz cerkev poljsko božjo službo — in tako je razlagal tje do obeda, a ker je bilo zelo vroče, se je razvnel in spotil, ker me je mislil prepričati in spreobrniti, jaz pa sem samo poslušal in poslušal!

— In kaj potem?

— Potem sva jedla in nisva govorila ničesar, samo jaz sem venomer mislil in mislil o tem, kar sem slišal. Ko sva se najedla, je šel on spat, ker je dve noči potoval, jaz pa sem še vedno premišljal. Šele zvečer, ko sem moral iti zvonit, sem ga vzel s seboj na zvonik in ko sem odzvonil, sem se nepričakovano obrnil do njega in rekel:

„Kako misliš? čemu sem se bojeval in visel leta 1863? ali ne za svobodo Litve — kaj? Kako bi pa bila ona prosta če ne tako, da sme vsaki biti, kar hoče? Ali ne! In kdo se je tedaj bil poleg mene? Čegava kri je tekla po gozdovih in poljih? koga so vjemali,

pošiljali v prognanstvo, koga so vešili, komu so vzeli imetje? — tebi? Potem se ti pač ne smeš bojevati z onim, ki je za tebe kri prelival. Praviš, da se litevski narod budi — hvala Bogu! — hočeš po litevsko govoriti — govori! — hočeš imeti knjige, hočeš imeti šole in božjo službo — imej! Ta, ki za tebe ni štedil krvi, ti bo tudi pri tem pomagal, samo ti ga ne grozi, ker on trpi ravno tako kakor ti, ker ječi ravnotako in ravnotako zahteva svoje pravice. — In kaj ti je on? — Ali te je kaznoval za tvoj litevski jezik, kakor Muravjev za poljskega? ali te je v prognanstvo pošiljal zaradi tvoje litevske duše? Spomni se davnih časov: kdo te je krstil? Kdo te je izobrazil, kdo te je, moj ljubi gospodič, Nemcu, kakor psu iz žrela potegnil. Jaz pa ti povem zakaj se ti sedaj ž njim bojuješ. Zato, ker se ga najmanj bojiš, ker nima niti Sibiriije niti palice. Z drugimi gre bolj težko, ž njim gre lažje, torej pa le — husa! — na njega, dasi je tvoja kri in tvoj brát. In če je res tako, potem si ti zloben in neumen. Grešiti je seveda lažje, ko delati dobra dela . . .

Tako sem govoril in govoril, dokler sem imel kaj sape v prsih. Ali morda nisem imel popolnoma prav, — kaj?

— Popolnoma; mislim, da je gosp. Tadzink to tudi spoznal.

— A kaj še le? Prepirala sva se, prepirala, da sva se nazadnje do dobra sprla. Ko se je odpeljal, mi je rekel: „Ne pridi med nas, stric, ker bi ti šlo slabo med nami“. Jaz pa sem mu odgovoril: „Če je tam mnogo takih poganskih duhov, kakor so ti, potem se ne pripeljem“.

Tukaj je omolknil in zakril oči, potem pa je začel govoriti bolj zase, ko za mene:

— Mislil sem, da se bodo tam, ko bo nastala večja svoboda, ljudje začeli jokati samega veselja, in da bo eden drugemu kakor angel oči brisal — sedaj pa se bijejo. Ne! . . . Tje se ne morem vrniti. Rajši mislim tukaj pri svojih zvonovih na svojo nekdanjo Litvo, nesrečno in mučeno, gospod, kakor Jezus na križu, a brez zlobe v duši . . .

Za nekaj časa naju je oba objela velika žalost. Vendar nisem hotel pustiti starca brez tolažbe, posebno, ker si mi je ni bilo treba izmišljati. Zato sem začel govoriti, naj si ne jemlje sinovčevih besed preveč k srcu, ker nekdanja Litva še ni izginila, še vedno je, živi in ima doslej v sebi še vedno več življenjskih sil, ko nova. Kar je Bog združil, tega ne bode sovraštvo ločilo. Nihče ne more v enem dnevu raztrgati stoletnih vezi, posebno ne prostovoljnih. Vojna, o kateri je govoril Tadzink, se je že zdavna začela, a

samo z jedne strani; ker je umetno prirejena in se ne obrača proti sovražniku, se mora razsipati, kakor zid iz peska, in izginiti kakor pena, ki se dela samo na nemirni vodi. Povedal sem mu tudi, da na Tadzinkova izzivanja ni bilo mogoče boljše in lepše odgovoriti, kakor je odgovoril on in na koncu sem mu v dokaz, kaka sila nas je združila, navedel sledeče vznesene besede Horodelske Unije:

„Odrešenja ne bo spoznal, kdor ne pozna ljubezni. Samo ljubezen ne dela zaman; samo ona gasi sovraštvo, oslablja žaljenja, utrjuje mir, veže razcepljene, dviga padle, ravna krivine in krivice, podpira vsakogar, ne žali nikogar in kdorkoli pribeži pod njeno krilo, bo varen in se ne bo nikogar ustrašil ...“

In narekoval sem mu nadalje celi spis Unije, starec pa je zaprl oči in poželjivo poslušal vsako besedo. Ko sem končal, me je vprašal s čudno pretrganim glasom:

— Ali stoji res vse to v tisti listini?

— Da. Povedal sem vam natančno besedo za besedo.

— No, če je tako, potem mislim, da bo kaj takega komaj preneslo.

In velike solze so mu začele ena za drugo teči po licu.

Poslovila sva se, ker se je bližal že večer. Ker pa je bilo ravno 14. avgusta, na predvečer Velike Gospojnice, se je morala večerna „Ave Marija“ zvoniti posebno slovesno. Na trgu pred cerkvijo je bilo že mnogo meščanov in kmetov, ki so prišli iz okolice na jutrešnji praznik; kamor si pogledal, povsod so blesteli kot divji makživi ženski robci. Večer je bil krasen, nebo čisto, kakor bi bilo iz stekla in na zahodu žareče.

Naglo so se v ves ta blesk večera s svojim bronovim slavospevom oglasili zvonovi. Veliki Jan je potresel cel stolp in pregnal golobe, Andrej-Bambik je ječal, drugi zvonovi so prilagali in bili, bili, a med njihove mogočno brneče in bobneče glasove se je mešal visoki in čisti kot kristal glas zvončka gospodične Slepšciovne.

In ko so nazadnje vsi ti glasovi poleteli kakor ptice pod nebom, se mi je zdelo, da hiti ž njimi žalostna duša starega Litvina tje k svoji davni Litvi . . .

Sodba.

Poljsko napisal Vi. St. Reymont. Poslovenil J. Olonar.

Vrata so se naenkrat hrupno odprla, veter je puhnil v sobo, iz temnega prikleta pa so se začeli valiti v grozeči, tihi trumi kmetje in niso niti pozdravili ‚Hvaljen bodi Jezus Kristus‘, tako da je mlinar začuden položil žlico na mizo, prijel svetilko, ki se je v prepihu zagugala in jih gledal z začudenimi očmi.

— Kaj da vas je toliko — je zamrmral.

— A še več jih čaka na dvorišču — je rekel Jernej in stopil naprej.

— Kaj bi radi?

— Na pogovore gotovo nismo prišli — je nekdo odgovoril in počasi zapiral za seboj vrata.

— Potem sedite, takoj bom povečerjal.

— Naj vam dobro tekne. Mi že lahko počakamo.

Mlinar je začel naglo jesti in cmakati, kmetje pa so posedli po klopeh, greli svoja pleča ob peči in zvesto gledali Jerneja, ki je prisedel k mizi naslonil nanjo lakte in se zamislil.

— Slabo vreme, kaj? — je izpregovoril mlinar.

— V sušcu je redkokedaj bolje.

— Seveda, kakor vedno pred spomladjo.

Tukaj se je razgovor pretrgal, tako da je v tišini samo mlinarjeva žlica škrobotala po robih sklede; na dvorišču je zdaj in zdaj kdo otepal ob bruna blato s svojih črevljev, včasih se je veter šumno uprl v stene, da so zaječale in dež je ropotal po orošenih šipah oken.

— Jadviga! — je poklical mlinar in si obrisal z dlanjo velike brke.

Iz stranske izbe je prišlo močno dekle, zelo lepo in po gosposko opravljeno, ozrlo se je bistro po kmetih, pobralo sklede in odšlo, zibaje se s širokimi plečami.

— Torej, kaj imate? — je začel mlinar in potrkal po tobačnici.

— A hiti ena roka se ni iztegnila po tobaku, ker so se obrazi naglo zmračili, jeden ali drugi je pokašljaj in se v skrni pokraspal po temenu, vsi pa so gledali na Jerneja, ki se je zravnal, uprl blede, neizprosne oči v mlinarja in počasi izpregovoril:

— Prišli smo, da nam izdate razbojnike . . .

Mlinarja je kar vznak vrglo, izbulil je oči, raztegnil roke in zastokal:

— V imenu Očeta in Sina! Odkod naj jaz to vem?

— Spoznali smo, da morate samo vi vedeti zanje! — je rekel bolj tiho Jernej in vstal; tudi kmetje so vstali s klopj in stali okoli, kakor trda

stena, uprli v njega poželjive in ostre oči, kakor jastrebove kremplje, tako da je mlinar postal v obrazu ves rdeč.

— Prišli smo k vam po pravico!
— je močno zaklical Jernej.

— In vi nam morate povedati, morate! — so se oglasili drugi polglasno, strogo.

— Kako pravico? V glavah se vam je zmešalo. Kako naj jaz to vem? Ali sem z razbojniki v kompaniji, kaj? — je hitro govoril in privijal luč s tresočimi rokami.

— Vemo, da ste pošteni, a vi veste za razbojnike. Kako ne? V jeseni so vam ukradli konje, vi pa nič, pred kratkim so vam ukradli denar, lopova ste celo zalotili v sobi, a vi zopet nič, niti sodniji niste naznanili, niti žandarju povedali.

— Čemu neki? Da bi imel še večje stroške? Kaj mi pomaga sodnija ali žandar? Ali lahko ujamejo veter na polju in mi ga na vrvici pripeljejo. Naj dobijo na poslednji dan kazen za krivico, ki so mi jo storili.

— Iz tega vidimo samo, da se bojite izdati razbojnike.

— Če bi vedel, ali bi jim odpustil svojo izgubo in jih ne izdal? Zastonj mi gotovo . . .

— Vi ne govorite odkrito in delate, kakor mačka z vrelo kašo — ga je ostro prekinil Jernej. Nismo prišli sem, da bi se z vami prerekali, samo po pravico in ker se nam mudi —

ljudstvo na dvorišču in po kočah čaka — vas prosimo prijateljsko, da nam poveste, kdo vam je ukradel denar.

— Ko bi vedel, bi vedela o tem že sodnija in cela vas — je vneto razlagal in s skrbjo gledal na trdovratne, mrke obraze, a Jernej se je nestrpno stegnil, zabliskal grozno z očmi, ga prijel za suknjo in rekel kratko in trdo:

— Kar ste rekli, ni res! Če pa nam prisežete na to v cerkvi, vam bomo verjeli in vas pustili pri miru

Mlinar se je vsedel in izpregovoril z nasmehom:

— He, he! Vidim, da je šala, kakor na mastni torek . . ., seveda, če pridete v trumi nad koga in ga s palicami prisilite, vam bo prisegel vse, kar boste hoteli . . . Govorim vam resnico: nič ne vem in ne poznam nobenih tatov. Če hočete, mi lahko verujete, če nočete, ne, k prisegi pa me ne morete siliti, ker niste sodnija — in vzravnal se je ter jih ponosno premeril z očmi.

— In mi smo prišli kot sodnija, ki pravično kaznuje! — je zatrdil Jernej tako odločno, da se je mlinar prestrašil in da mu je tudi kar sapo zaprlo.

Kmetje so stali tiho, mrko in gledali vanj z razpaljenimi očmi, prestopali nestrpno z jedne noge na drugo, a bili so tako grozni in polni neke neizprosne odločnosti, da mlinar ni

vedel, kaj mu je storiti. Brisal si je s pleše obilen pot in gledal z osupnjnimi očmi trdovratne in odločne obraze kmetov; spoznal je, da tu ni nobene šale, ampak da se bo zgodilo nekaj strašnega.

Sedel je torej na klop in vzel parkrat duhana, da bi se okrepčal in odločil.

Jernej pa je pristopil k njemu in mu rekel svečano:

— Resnice ne marate povedati, a tudi prisega Vam je strašna. Iz tega je razvidno, da ste s temi lopovi dogovorjeni.

Kakor bi udarila strela z neba poleg njega, tako naglo je skočil miinar s klopi, da se je s hrupom prevrgla.

— Jezus Marija! Jaz v zvezi s temi roparji. In meni to v obraz pravite.

— Rekel sem in Vam rečem še enkrat!

— In mi ravnotako! — so zamrmrali kmetje in vse roke so se iztegnile k njemu, strogi obrazi so se nagnili, kakor oster kanjin kljun, kadar misli udariti.

Na ta hrup je prišla Jadviga in se ustavila pri vratih, kakor bi bila ukopana.

Pesti so se sklonile, kmetje so začeli kašljati, tu in tam se je kdo oglasil:

— Tukaj ne rabimo nobenih bab; prisluškuje samo in potem si brusi jezik.

— Naj se izgubi tje, odkoder je prišla.

— Gosi naj boža in ne vtiče svojega nosa v kmetske stvari! — so vreščali čimdalje bolj glasno, tako da se je Jadviga ujezila, odšla in tresnila za seboj z vrati.

Jernej pa je zopet iztegnil roko in rekel:

— Povem Vam, mlinar, da je prišel čas, da boste obsojeni in kaznovani.

— In da bo tudi potreben red na svetu!

— Da se iztrebi zlo in zopet uvede pravičnost.

Tako so padale grozne, težke besede in stisnjene pesti so se tresle pred njegovim bledim, strahupolnim obrazom.

— Bojte se Boga! Ljudje, kaj hočete? Kaj sem zakrivil? — je stokal mlinar prestrašeno in se oziral na vse strani, a Jernej se ni ozrl nanj, ampak je govoril naglo, tiho in tako neusmiljeno, da je mlinarja kar mraz preletaval.

— Ker neče priznati, je kriv; peljite ga, možje, na sodbo pred cerkev ... Na sodbo bodo prišli vsi, ki so delali ljudstvu krivico, na pravično sodbo in na zelo hudo kazen. Privite ga, možje!

— Jezus, Marija! Ljudje! . . . je zajecjal v smrtnem strahu in gledal pol nezavestno okoli, ko so se kmetje zavalili k njemu. Ljudje . . . kako naj vam povem? . . . Prisegel sem jim in sedaj me zažgejo ali ubijejo, če jih izdam . . . Usmiljeni Jezus! Pustite me! Povem vam vse, vse — je hropel, ker ga je nekaj kmetov že prijelo in vleklo proti vratom.

Dolgo ni mogel izpregovoriti, zvalil se je na mizo in sopol, obkolili so ga, nekdo mu je dal piti vode in drugi so ga prijazno nagovarjali:

— Ne bojte se ničesar; kdor je z ljudstvom, temu ne bo padel niti eden las z glave.

— Samo resnico nam povejte.

— Vedeli smo, da ste pošteni in da veste za razbojnike.

Mlinar se je zvijal, kakor piškur v škripcih, bilo mu je sedaj mrzlo, sedaj vroče, tako da je bil enkrat bled in enkrat rudeč, nato pa se je zravnal, pripravljen na vse, toda predno je izpregovoril, je pogledal v sosednjo izbo.

Jadviga je odskočila od vrat kakor bi prisluškovala; potem je pogledal skozi okno na ljudi in šele potem se je ustavil pred gručo kmetov, se prekrižal in zašepetal:

— Resnico govorim kakor pri sveti spovedi. Oba Gajdi sta in Starši.

Nastala je tišina; vsi so stali kakor vkopani iz zamišljeno gledali

eden drugega, samo sopli so pridušeno in težko dihali, dokler se ni oglasil najprej Jernej:

— Zdelo se nam je, a gotovi si nismo bili. Sedaj pa že vemo, kaj nam je potreba. Vemo, pasja kri! Ti peklenški razbojniki — je udaril s pestjo po mizi. — Grmovje se mora izpuliti s koreninami vred, da se ne razraste preveč. Oba Gajdi, oče in sinček, tretji pa Starši. Torej! Pojdimo v božjem imenu k njim, vi, gospod mlinar, pa greste z menoj, da jim poveste resnico iz očij v oči . . .

— Šel bom in jim povedal! Kakor bi mi kamen padel s prsij. Povedal jim bom, kaki roparji in zlodeji so. Moj Bog! Vedel sem, kaj delajo, a sem se bal ziniti le eno besedico. Naj vas s kolesom lomijo zaradi mojega greha, a bal sem se zreti jim v oči, taka razlojništva so pripovedovali. Razbojniki! Konje so mi odpeljali dal sem Staršemu odkupnino . . . a mi jih niso vrnili . . . Potem sem jih zasačil v kamri . . . pobrali so mi zadnji groš . . . grozili so mi z nožem in potem sem jim še moral priseči, da jih ne bodem izdal. Lopovi!

— Cela okolica je trpela zaradi njih.

— Mnogo konjev so pojemali ljudem, mnogo krav, mnogo blaga.

— Lahko so delali vse, ker je Starši (starosta, nekak župan) gledal skozi prste in se delil ž njimi . . .

— Zredili so se na naš račun, sedaj pa naj plačajo . . .

— Ker vsi govorijo, pa še bodem jaz povedal — se je nekdo oglasil — ker vem, da so župnika zaradi zarok pri Podlasjarih, Gajdi ovadili glavvarju . . .

— Kaj . . . Celo župnika so naznanili . . .

— Potem so tudi oni morali naznaniti gospodične na pošti, ki so otroke učile.

— Seveda, oni, kdo pa drugi — je zatrjeval mlinar zagrizeno.

— Potem tudi ni nihče drugi z onimi Židi v gozdu tako strašno delal.

— Seveda, Gajdi sta bila. Seveda onadva! Mrhovine . . . Izdajice . . . Razbojniki . . . — so začeli kleti, razsajati, mahati s palicami, vedno večja jeza jim je vstajala v srcu, oči so jim žarele in stisnjene pesti so se dvigale nad glavami.

— Pokončajmo jih! Kaznujmo te pasje duše! Na sodbo ž njimi, na odsbo . . .

— Pojdimo hitreje, da nam ne uidejo — je zaklical Jernej.

— S takih ljudi bi se morali jermeni rezati!

— Ali pa jih kakor stekle pse s koli pobiti — so klicali in se gnjetli med vrati.

Mlinar je upihnil luč in odšel ž njimi.

Komaj so bili ven iz hiše, je po-hitela Jadviga za steno, sklonjena in gledala prestrašeno, kaj jih žene ven in čemu?

Ker noč je bila v resnici suščeva, mrzla, vetrovna in mokra. Oblaki so se kakor čarovnice vlekli po nebu, dež in sneg sta se sipala v obličje, da je ljudem kar sapo jemalo, veter je šumel po sadonosnikih in se zaganjal od vseh strani, z mokrih njiv, kjer so se videle črne brazde in posneženi, beli ogoni, je vlekel vlažen mraz, ki je šel možem skozi kosti do mozga, kmetje pa niso marali za grdo vreme, ampak so šli naglo in trdno, da jim je blato škropilo izpod nog. Šli so ob straneh, skrivaj, ob nizkih kočah, ki so čepele ob cesti kakor utrujeni berači; le posnežene strehe so se kakor bele čepice videle izza razmajanih dreves.

Jernej je šel spredaj in tiho dajal povelja; zdaj pa zdaj se je kdo na njegovo povelje oddaljil od trume, hitel k kočam, potrkal na okno in zaklical:

— Pojdi! Čas je!

Nato so vedno takoj ugašnile luči zaškripale so duri in črne sence so se priplazile od koč, se opirale ob palice in se pridružile tiho večji trumi.

Šli so vedno bolj na gosto in oprezno ter se skrbno ogledovali na vse strani.

Naenkrat se je Jernej boječe ozrl, ker je čul popolnoma dobro mlaskanje blata, kakor bi gdo tekkel za njimi;

zdelo se mu je, da se plazi ob plotu neka senca, a ko so postali, je vse utihnilo in izginilo, le veter je šumel in po šumah so besno tulili psi.

Šli so še počasneje in marsikateri se je že boječe prekrižal, marsikdo je zavdihnil in marsikomu je preletel mraz po kosteh, a vendar ni nihče izpregovoril besedice, nihče se ni potegnil, ampak šli so naprej, kakor nevzdržljiv, grozen oblak, ki se počasi vleče in tiho narašča, dokler ne trešči iz njega blisk ali pade toča.

Ko so šli mimo krčme, žarko razsvetljene, je ta in oni potegnil vse znan, lju'i duh in hotel vstopiti, „da bi se malo ogrel“, a Jernej ni pustil nikogar, ampak zbral vse sredi ceste, ker je blizu stala hišica žandarjeva. Že od daleč so se videle njene bele stene in skozi jarko rasvetljena okna se je čula vesela, poskočna godba na harmoniko.

Ustavili so se pred njo, pridržali sapo in Jernej jim je rekel:

— Pazite dobro in ko se zasliši zvon, pa vdrite v trumi v hišo; zgrabite ga in ga takoj zvežite. Samo glejte, da vam ne uide, ker bi nam naredil mnogo neprilike . . . In bodite tihi, da se ne splaši . . .

Nekaj kmetov je molče izginilo v temi.

Gruča pa je šla naprej na veliki prostor ob koncu vasi, kjer se je videlo samo par luči in kjer se je belelo

zidovje cerkvice sredi gostega drevja, ki ga je majal veter.

Hiša Gajdov je stala pri cerkvi, samo malo od ceste in skrita v gostem drevju, tako da so se videla skozi drevje razsvetljena okna kakor žarke volčje oči. Možje so se obrnili naravnost proti njej; ker pa je bilo mestoma blato do kolen, ker so bile kaluže velike kakor kaki ribniki in ker so jih ovirale kepe zmrznjenega snega, so šli jeden za drugim, se ogibali oviram in šli po ovinkih in zelo počasi, kakor nalašč. Vendar so za čas, kar bi gdo zmolil „Češčena si Marija“, stali pred plotom. Jernej je ukazal, naj bodo tiho, sam pa se je po strani plazil k oknu in pogledal v hišo.

V beli, ali veliki hiši, v kateri je viselo mnogo svetih podob, je gorela svetiljka, obešena na strop, pod njo je pri mizi sedelo nekaj ljudij, ki so večerjali in se tiho razgovarjali. V peči je gorel velik ogenj, ki je žarel do pol izbe v rdeči luči in neko dekle je hodilo po izbi semtertje in nosilo na rokah jokajoče dete.

— So doma, so! — je zašepetal Jernej, ko se je vrnil k gruči; tresel se je celi in težko sopel, komaj jim je moogel ukazati, naj gre polovica ljudij in obkoli hišo od dvorišča in od strani proti polju.

Ali takoj si je opomogel in šel smelo skozi pregrajo; že so šli proti kapu, kar so začeli na dvorišču psi

tako žalostno cviliti, da so se nehoté ustavili.

— Naši imajo opravka ž njimi. Pojdimo! In če se bodo branili, pa s palicami po teh konjedercih, brez usmiljenja! — je zašepetal Jernej, potegnil mlinarja za seboj, se prekrižal in vstopil naglo v priklet, možje pa ramo ob rami tesno za njim.

Vstopili so v izbo burno, krepko in mračno.

Nastal je ropot, Gajda sta z začudeno odprtimi usti poskočila od miz, a stari se je v trenutku spametoval, sedel na klopico, potegnil sina in zaklical posmešljivo prijazno:

— Pozdravljeni! Ho! ho! Kaki gostje! Celo mlinar in Jernej! Cela kompanija!

— Sedite, gospodar! — je dostavil mladi Gajda, se ozrl s prestrašenimi očmi po kmetih in v zadregi segnil z žlico v skledo.

A nihče ni prisedel k mizi niti dal roke v pozdrav, stali so kakor stebri, ne da bi se ganili, le Jernej je stopil naprej in rekel hladno:

— Pustite jed, ker imamo nujnejše opravke.

— Opravke? Nam se z jedjo bolj mudi — je zamrmral samozavestno stari Gajda.

— Če ti pravim, pusti, potem pusti! — je zagrmel Jernej.

— Ha . . . kakor kak glavar . . . ukazuje v tuji koči . . .

— A jaz ti ukazujem in ubogati moraš, ti konjederec!

Gajda sta skočila na noge, strah ju je preletel, obledela sta, glave so se jima tresle, a pokazala sta ostre zobe, kakor volka, pripravljena na vse.

— Kaj bi radi? — je vprašal mladi s pridušenim sikajočim glasom.

— Vajino sodbo, razbojnika, in kazen — je zakričal strašno Jernej. Te besede so se zvalile nanje kakor strop, tako da sta se brez moči sklonila.

Nastala je smrtna tišina, da si ni nihče dihati upal, le dete je dalje stokalo, naenkrat pa sta planila proti vratom, v rokah mlajšega Gajde je zablislil nož, stari je segnil po sekuro, a predno sta mogla udariti, so se možje vrgli nanje kakor burja, zaropotale so palice, množica rok jih je prijela za glavo, ovratnike, rokave, vratove in pometla ž njima kakor s kako sušmadjo.

Vihar je nastal v izbi, krik in ropot, miza, stoli, klopi, posoda vse je poletelo na razne strani, ženske so se začele jokati, zvil se je živ klopčič, ki se je s preklinjanjem, sopihanjem in rotenjem zavalil na tla, se parkrat zakotalil in obrnil, udaril dva, trikrat v steno in se potem razpletel.

Gajdi sta ležala zvezana na tleh, kakor dva ovna, tulila na vso moč, se zvijala in strašno preklinjala.

— Pred cerkev ž njima, da ju obsodimo — je zapovedal Jernej.

Potegnili so jih iz kočice in jih vlekli naravnost čez trg ter priganjali s palicami, ker sta se upirala in kričala na vsa pljuča. Ž njimi so tekle ženske, tarnale in jokaje prosile usmiljenja, oni pa so jih z nogami odganjali kakor pse.

— Naj zazvonijo, da se bo zbrala cela vas! je zakričal mlinar.

Zvon je začel otožno biti, kakor ob kakem požaru in je zvonil neprenehoma, mračno in strašno; s stolpa so zletele vrane, in z vreščanjem letele nad cerkvijo, od vasi pa je s krikom hitela gruča žensk.

— Ljudje, usmilite se! Na pomoč! Za Boga! — sta kričala Gajdi in se obupno vila, ali nihče jima ni odgovoril, cela truma je šla tiho. Tako so v tišini prišli na pokopališče in vrgli zvezana pred cerkveni prag.

— Kaj sva zakrivila? Za kaj? Na pomoč! — sta iznova zakričala in skušala vstati a nekdo ju je sunil z nogo, da sta se zvalila nazaj kakor kladi; pri tem pa sta preklinjala in grozila celi vasi s strašnim maščevanjem.

Jernej pa se je postavil na cerkveni prag, uprl hrbet ob cerkvena vrata in glasno zaklical:

— Bratje po rodu! Poljaki!

.. Na to je umolknilo vreščanje žensk, ljudstvo se je stisnilo okoli njega,

sklonilo glave, ker je padal gost dež in pazljivo poslušalo.

— To vam pravim, bratje: kakor gre v spomladi gospodar z ostro brano na jesensko praho, da jo očisti plevela, predno poseje plodno seme, tako je tudi sedaj prišel na svet čas, da se strebi vsak plevel . . . Po drugih občinah in farah so že začeli: v Olši so že izgnali pisarja. v Voli so ubili razbojnike, v Grabici so jih odpodili. In to delajo tam sami, ker je že tako na svetu vse slabo urejeno, da ti kmet, le delaj, kosti glodaj, dačo plačuj, dajaj rekrute, a če se ti krivica godi, ti ne preostane nič drugega ko sam Bog ali pa prazno tarnanje.

— O res je, res! — so pritrjevali in vzdihovali.

— Povem vam, da je že prišel čas, da ni treba ljudstvu več gledati na nikoga družega, ko na samo sebe. Samo si mora pomagati, samo se braniti pred krivico in samo si dajati pravico. Dolga leta smo čakali in marsikaj hudega pretrpeli in nihče nas ni rešil, nihče nam ni pomagal! Kako neki? Saj sodnija ni za pravične, uradi niso za kmete, za one, ki trpijo krivico, ni nobenega varstva. To ve vsak, kdor ima pamet. Ker ni druge pomoči, nam ostane samo še, da storimo tako, kakor so storili po drugih vaseh.

— Ubijmo mrhovine! Pobijmo jih! Raztrgajmo jih s konji! — so začeli.

brezumno kričati in so se vrgli s palicami na Gajdi.

— Tiho! Stojte, pasje duše! — je zaklical Jernej in jih prikril z lastnim telesom. — Počakajte! Vemo, da so to ubijalci, lopovi in izdajice, ki jih moramo kaznovati, a prej naj vsak, ki ima kaj ž njimi, javno nastopi in jim to pove v oči. Tukaj hočemo namreč soditi in ne ubijati. Nismo jih vzeli s seboj, da se nad njimi maščujemo, ampak da jih po pravici sodimo in kaznujemo.

Ljudstvo se je stisnilo, ker ni hotel nikdo biti prvi, je nastal trušč, vsi so začeli naenkrat govoriti in naštevati krivice, ki so se jim zgodile in se valiti grozeče proti zvezanima; mlinar je med tem vstopil naprej, vzdignil roke in rekel svečano:

— Pričam pred Bogom in ljudmi, da so mi ukrali konje in 400 rubljev. Zalotil sem jih... Z nožem so me prisilili, da sem jim prisegel, da jih ne bom nikdar izdal! Zagrozili so se mi z maščevanjem. To so najhujši razbojniki!

— In jaz pričam, da sta mi ukradla kravo, — je rekel drugi za njim.

— Meni pa sta vzela prasico.

— Meni pa kobilo z žrebetom, — so se začeli oglašati drugi.

Ljudstvo je poslušalo. Tišina je bila grozna.

Naenkrat je prenehalo snežiti, zato pa se je vzdignil veter, ki se je uprl v cerkev in majal z drevjem, da je stokalo in škripalo, po nebu so hiteli oblaki.

Neprenehoma so se slišale hude obtožbe in med ljudstvom se je začelo sovražno mrmranje in potrkavanje s palicami, ker sta Gajdi kričala:

— Ni res. Iz zlobnosti priča tako. To so vzeli voliški roparji. Ne verujte!

A prič je bilo čim dalje več in čule so se čim dalje hujše in grozovitejše stvari.

Na zadnje so jim očitali, da so ubili Žide, izdali gospodične, ovadili župnika, da niso hodili v cerkev, kar je kedo vedel, to je v naglici povedal in vrgel na njune stokajoče glave, skratka, nastal je strašen vrišč, ker je hotel drug drugega prekričati, ker je obetal vsak maščevanje in klel, ker se je vsak grozil in jih hotel pobiti, tako da je Jernej, ki jih ni mogel več udržati, razjarjen zakričal:

— Zaprite vendar gobce, da povem svoje.

Vse je hitro utihnilo, samo ženske so še jezljivo ščebetale naprej.

— Ali priznate? — je vprašal in se sklonil nad njima.

— Ne! Midva nisva nič kriva. Iz zlobnosti govorijo neresnico. Priseževal — sta zavpila obupana.

— Priznajta, potem vaju čaka manjša kazen — ju je prijazno nagovarjal.

— Ubijmo pasje brate! Potolčimo jih s palicami. Razbojniki so, zlodeji, izdajice, ovaduhi. Smrt konjedercema! — so zavreščali naenkrat vsi in vzdignili palice in pesti, tako da sta oba Gajdi zatulila od samega strahu, da sta se začela premetavati, prijemati z zobmi za črevlje, poljubljeni noge in prositi z blaznim glasom usmiljenja.

Zakrival jih je še mlinar, Jernej in nekaj mirnejših, ki so ustavljali razjarjene, ki so se valili naprej kakor burja, kričali in mahali s koli in drogi, najhujše pa so priskačovale ženske s svojimi nohti.

Bilo je že hudo in strašen trušč je bil pod cerkvijo, krič je bil vztekel in strašen, grozen, kakor zvon, ki se je neprenehoma glasil.

— Duhovnika morajo imeti pred smrtjo Po duhovnika! — je naenkrat zaklical mlinar.

Pomirili so se. Nekdo je pohitel po župnika.

— Ali pa počakajmo s kaznijo do jutri — je predlagal mlinar.

Nato pa so zakričali in treskali z drogi.

— Pokončajmo jih! Čemu treba razbojnikom duhovnika. Naj se iztegnejo kakor psi. Ne čakajmo! Lahko nam uidejo in potem pridejo s pomagачi. Pobjimo jih!

Ko sta Gajdi čula, od kod jima lahko pride rešitev, sta začela obupno prositi:

— Usmiljenje, ljudje! Spovedala bi se rada! Dajte nam duhovnika . . . po duhovnika . . .

Na njuno nesrečo ni bilo duhovnika doma; odpotoval je že proti mraku.

— Potem pa se naj spovesta pred celim ljudstvom — je nekdo predlagal.

— Dobro! Tako! Naj le priznata! Naj povesta resnico — so pritrjevali drugi.

Nekdo jima je prerezal vrvi na rokah in jih postavil pred cerkvenim pragom na kolena.

— Odprite cerkev! Spovedala se bosta! Odprite! — so se začeli pogostiklici, a Jernej je zaklical:

— Ni treba! Greh bi bil, če bi peljali take razbojnice v cerkev, za njih je dovolj, da so lahko na posvečenem kraju. Tiho tam — je zakričal ženskam, ki so ščebljale, potem pa se je sklonil k Gajdoma in rekel:

— Sedaj priznajta, a samo resnico. Ljudstvo vama lahko da odvezo! — in prikleknil je ob njima, drugi pa so storili enako in se pokrižali ter vzdihovali.

Gajdi sta začela nekaj jecljati in sta se ogledovala na vse strani.

— Razumljivo govorita! Glasno! Gospoda Boga bi rada goljufala — so začeli ljudje vreščati.

Stari Gajda se je začel tresti kakor bi mu duša uhajala, naenkrat je zajokal in je med hudim stokanjem priznal svoje grehe.

Nastalo je tiho kakor v grobu, ljudje si celo dihati niso upali, ponehalo je pokašljevanje, samo jokavi glas se je slišal v temi in se širil, kakor struga krvi, zgoraj pa je ječal zvon in šumela so v vetru drevesa.

Groza je padla na duše, lasje so vstajali ljudem, ljudje so se v strahu trkali na prsa, tuintam je kdo žalostno zastokal, v vsa srca je prišel velik strah, ker je Gajda, dasi je zvrčal krivdo na sina in na žandarja, priznal ne le vse, kar so mu očitali, ampak še mnogo hujših reči . . .

Ko je končal, je padel razkrižan naprej, začel biti s čelom ob cerkveni prag in tako prositi za usmiljenje, da se jih je mnogo začelo ž njim vred jokati, možje pa so zavreščali:

— Sedaj naj se Gašpar spove! Gašpar! Hitreje, lopov! No, ne boš? — in začeli so ga biti s palicami po bokih in pretepati, da se je ves stekel vzravnal:

— Sami ste razbojniki! Nedolžne hočete ubijati! Sami ste razbojniki in izdajice . . . Lopovi! Mrhovine! Krvniki! — in preklinjal je in se grozil strašno, dokler ga ni stari naprosil:

— Spokori se, sin! Priznaj, potem ti mogoče odpustijo! Spokori se!

— Nečem. Usmiljenja razbojnikov ne bom prosil! Stekli psi! Hlapci! Ne potrebujem spovedi. Naj me ubijejo! Naj samo poskusijo, pasji bratje. Jutri jim vojaštvo povrne za mene! Naj se me samo dotaknejo! — je kričal kakor zverina, skočil na noge, vrgel se s pestmi na najbližje, stari pa za njim molče kakor volk.

Nastal je strašen vrišč, a premagali so ju takoj in jih vrgli kakor kup cap tje, kjer sta prej bila, Jernej pa je jezno zaklical:

— Ubežati sta hotela! Grozita nam z maščevanjem! Razbojnika sta in najhujša zlodeja. Kaznujte jih, ljudje! Pobijte jih, kakor stekle pse. Vsi jih bijte! Vsi! Bij, kdor na Boga veruje! — je kričal razjarjen.

Ljudstvo se je zmajalo, kakor gozd v vetru in se vrglo na razbojnika, sto drogov se je vzdignilo in padlo z gluhim treskom, vzdignil se je krik do neba, kakor bi bil konec sveta in zopet je vtihnilo, tako da se je čulo v temi le treskanje palic, topotanje, kričanje žensk, sopenje, hropljenje, preklinjanje in vmes strašni, divji kriki obeh Gajd.

Čez nekaj časa je črnela pred cerkvenim pragom samo spačena masa, v kateri ne bi nikdo spoznal obeh tatov, ki je bila vbita v sneg in blato. Od nje pa se je širil medel duh po krvi.

Zvon je umolknil, ali ljudje še si niso oddahnili, ko so se začuli od vasi kriki, da je žandar zbežal.

Kmetje so prihajali eden za drugim in pripovedovali in vreščali:

— Stražnik je zbežal! Kakor hitro je udarilo na zvon, smo vdrli v sobo, a njega že ni več bilo . . .

— Skozi kamrico je utekel! Mlinarjeva ga je opozorila na nevarnost.

— Da, da, saj smo videli, kako je odšla. Ona ga je posvarila, ona!

— Ni res! — je zatulil mlinar in priskočil s stisnjenimi pestmi.

— Vsi so vedeli, da je bila stražnikova ljubica, vsi — so zavreščale babe in vsak, kdor je kaj vedel, je povedal svoje, dokler se ni Jernej oglasil:

— Ljudje, poslušajte! Bratje! Kaznovali smo te tukaj, a eden nam je ušel, najhujši. Moramo ga uloviti . . . Ravnotako bomo kaznovali vsakogar ki bo delal ljudstvu krivico, vsakega tata in vsakega izdajico. Na konje in za njim. Na konje, možje! Zbežal je v mesto! Za njim — dobiti ga moramo, živega ali mrtvega! Hitreje, ljudje, da dan vsega ne pokvari. Hitro! . . .

Ljudje so se razbežali in čez nekaj časov je že jezdilo nekaj kmetov po različnih cestah proti mestu, da so se konjem širila nozdrve in da je škropilo blato pod kopiti.

V vasi je postalo vse tiho, prazno.

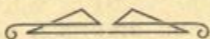
Samo na pokopališču so še neke ženske stokale in tarnale.

Sredi ceste pa se je, ne meneč se za sneg in dež, ki mu je bil v obraz,

vlekel proti domu mlinar, pogosto postajal, težko dihal, včasih se opotekel a potem zopet postajal kakor mrtev in šepetal tiho, bolesino, iz bolečine razmučenega srca:

— Taka si t. rej, hčerka! Taka! Žandarjeva ljubica! — je govoril pri sebi.

In stisnil je trdno palico v pesti, samo tresel se je, kakor bi imel mrzlico in goste solze so mu tekle po licu.

Poezija in proza.

(DR. K. OZVALD.)

„Ostanite doma,
ki žal vam je zlata!
A kdor tujine videl ni,
očine ceniti ne zna!“

(Aškerc.)

„Do Beljaka tretji razred!“

Vozni listek je na varnem in

„srce trepeče
od hrepenenja,
v šumni vrtinec
sili življenja.“

Brzovlak je pravkar smuknil mimo zadnje ogrske vasi ob budapeštansko-pragerski progi. Kakor razjarjeni tašči se zdaleka oči iskré železnemu zmaju, vsled jeze najbrž, da mu vsak trenutek postaja Središče zakliče: stoj!

Bodisi da je „Abfahrt!“ ali „Partenza!“ ona čudotvorna beseda, ki v divji tek požene tisto kačo klopotačo,

ki jo imenujemo vlak, mojemu ušesu je vselej mila in draga, čeprav ni slovenska.

Še se nisem s kupeja dobro poslovil od središkega zvonika, in brzovlak že drdra in ropoče in mikasti potnike, kakor bi šlo za stavo, podeč se čez širno ravan Ptujskega polja.

Lepo si, Ptujsko polje! A nisi še našlo svojega pevca in ne slikarja, dasi si vredno kista in lire. Bujnopester tepih so tvoje njive in senožeti in goljave, pisana preproga, ki ji čaroben rob na levi tvorijo vinorodne Haloze in na desni prelepe Slovenske gorice, ti naša Hana in ob enem naša step. Tudi domača Klijo se še ni na te ozrla, čeprav je v tvojem srcu bil in žil in mislil nje veliki učenec Slekovec. Mitrov tempelj in mnogobrojna rimska grobišča so kamenitozgovorna priča tvoje preteklosti. Kriva turška sablja je do zdaj bila edino pisalo in slovenska kri edino črnilo tvoje zgodovine; temu dokaz so priimki: Turk, Turkuš, Hasanmali, Mustafa, Murat, Oman . . .

„M a r i b o r!“

Pozdravljen, kraj nekdanjih „vzorov in bojev!“ Dobrodošli spomin na gimnazijsko klop! Res da je večkrat bilo treba kositi „pri solncu“, da je često večerja obsegala kos ovsenjaka iz frančiškanskega samostana pa — pogled na izložbo klobas in krač, a vendar dobrodošli! Da je mogoče, niti

ne obotavljal bi se, sedanjosti zamenjati za preteklost. In splošno amnestijo ob enem vsem onim pedagogom, ki so mi po svoji nerodnosti ogrenili predmete, do katerih sem sicer v srcu gojil največjo ljubezen in spoštovanje.

„Meminisse iuvat“, a železni konj ima železno srce. Ne brigajoč se za moje „mar-i-bor-ske“ spomine, jo je zavil v romantično dolino med zelenim Pohorjem na eni, pa skalnato strugo bobneče Drave in Kozjakovimi grebeni na drugi strani.

Ne bom tuhtal, ali je res Pohorje = Pogorje in Kozjak = Bocksrücken. Etimologizovanje včasih človeka zelo potegne za nos ter me rado spomni hudomušneža, ki je trdil, da je divni Bled dobil svoje pomenljivo ime, — ker postane bled, kdor vpraša v tamošnjih hotelih za račun. Rajše motrim impresionistično sliko narave, ki se na desno in levo nudi očem. Z deščicami krite strehe, mnogobrojne žage ob srebropenih potočkih, ki pribuče s temnega jelovja, in vitkostase smreke po gorskih rebrih zgovorno pričajo, da je tukaj doma lesna industrija. Gospodar v tem lesenem kraljestvu pa je oni v debelo raševino oblečen in okoren, a sicer dobrodušen Pohorec.

„ . . . ki srcé mu bije zlato,
lice kaže trdo in robato“

in ki sem ga še otročaj spoznal, ko je sredi Drave ogromne splavi s si-

gurno pestjo krmaril tja doli proti junački Hrvaški.

Dolenji Dravograd! Zdrknivši čez most nad Mislinjo smo v deželi,

„v kateri očetje so naši sloveli,

• ktera zdaj ima grob komaj za nas.“

V večernem solncu se svetlikajoča, postava visoka Obirja in razorana glava sive Košute se mi zdita otožna slika umirajočega slovenstva v tužnem Korotanu.

V Celovcu! Celovec slove za najmrzlejše mesto Avstrije. Ali kakor bi mi tajen glas šepetal v duši, da mora Slovincu spričo tega mesta v ogromnem zublju splamteti srce, ako hrani v njem le še iskrico poštenega rodoljubja. Krnski grad, Góspa sveta in Blatni grad v severni okolici celovski morajo biti Slovincu Mekka naše preteklosti. G o r a z d! H o t i m i r! J n g o! Vaše prestolnice so se pred tisočletjem dvigale iz teh le tal. V slovenskem jeziku ste tukaj prisegli slovenskemu kmetu, da mu hočete biti pravični vladarji. Ali „minuli sreče so in slave časi.“ Ko žvižga v burni zimski noči sever čez vaše grobove, ne zveni li takrat skozi snežni metež vaša tožba:

„Aj zde leži zem ta, před okem mým smutně slzicim,

někdy kolébka, nyní narodu mého rakev“?

Fanatik V a l j h u n, tukaj si zbral svoje čete za bratomorni boj s Č r t o m i r o m in njegovo vojsko, ki je padla do zadnjega moža

„za vero staršev, lepo bog'njo Živo,
za črte, za bogove nad oblaki.“

Stojmir, Pribislav in Zvonimir! Na strmih skalah in zelenih gričih te le zemlje so se dvigali gradovi, raz ktere ste vladali Slovencu širom Korotana. A

„zlomljena je sablja,
bratje pokopani,
kar jih je ostalo,
tujcu so prodani!“ —

Železni konj se je napil ter poskočnih nog zdirjal tje ob Vrbskem jezeru.

Prelepo je Vrbsko jezero. Že večkrat sem se vozil ob njem ali po njega biserni gladini. Vselej pa mi je spomin z neodoljivo silo pred oči pričaral oni biser ob sinji Adriji, ki je širom Evrope in še dalje znan pod imenom Opatija. Ne vem, čegar zrcalu in okvirju bi dal prednost.

Večerni mrak poljublja jezersko gladino in duša se mi polni pravljice o Vrbskem jezeru. Tam daleč zadej na pogorju pod gizdavo Jepo pa se vitkostase Vile v nežnobelih krilih zaplesale svoj vilinski ples. Zahajajoče solnce jim z zlatimi prsti češe zlate lase. Srce mi s polnimi požiri pije poezijo poletnega večera. Hreščeč klic „Beljak!“ pa mi iznenada zamenja poezijo s prozo. Pravomoč voznega listka je zamrla in treba se izkrcati. — —

Na vse zgodaj sem zapustil „Zlato jagnje.“ Hladna, skoro ostra sapa piha

doli z Dobrača po dravski dolini, ko korakam čez most proti postaji.

„Do Inomcsta!“

Na peronu je slišati precej italijanske govornice, kar bo tudi kolikor toliko atribut potovalne dobe. Ker sem, nižave sin, se mi oko najbolj pase po onih postavah bujnopestre množice, ki nosijo na sebi insignije pričujoče sezone: turistovsko uniformo. Tudi kar je „večno ženskega“, je vkovano v težke čevlje in ogrnjeno v raskav loden.

Zopet sedim nad brzovlačno osjo. Vprežen pa je to pot konj, čegar je-klena noga se ne vstraši niti strmih klancev. Sočnati gorski pašniki in čedne vasice se podijo v divjem teku tjekaj proti vzhodu in očesu se zdi, da jih niti brzokrako valovje motne Drave ne more dohajati. Debel Dunajčan in njegova Ksantipa glojeta kost o pomanjkujočem komfortu širom kršne Bosne in Dalmacije, dobrodušna družba Bavarcev pa se je pravkar glasno zedinila, da ne pozna Dunaja, kdor se ni oglasil v Esterhazyjevi kleti.

„Teško vlečem, težko vlečem“ zasope gorski zmaj, ki je maloprej pri Gorenjem Dravogradu zapustil tužni Korotan ter pridrdral v čarobne Tirole. Kakor zvest stražnik se na Koroško-Tirolski meji dviga Hochstadl ter, kopajoč se v morju jutranjega solnca, že zdaleč kliče dobrodošlico potniku, ki pride občudovat razpraskanih Dolomitov in njih bisernih snežnikov.

V Dolcah (= Dölsach) je izstopilo, kar je namenjeno na Veliki Klek in brzec stoka naprej po pustriški dolini. Prekrasne plein - air slike na desni in levi mi čudno režejo v dušo, ki se na lahkih krilih fantazije zatopi tje v one čase šestega, sedmega stoletja, ko je že tudi tukaj Slovan, Slovenec častil svoje bogove. In beli snežniki se mi zazde velikanski grobovi.

„Grobovi su, mniš, otaca
slovinskih, na daleče
kiah slovjaše ime slavno.“

Bolj in bolj stoka železni zmaj, in kakor da bi mu na zadnje zmanjkalo sape, se ustavi v Toblachu, 1211 metrov nad morjem. Pogled na toblaške hotele, ki so po svojem obsegu podobni orjaškim vojašnicam, in na razrite glave dolomitskih velikanov v njihovem ozadju je res da veličasten; ali moje oko obtiči na množici hribolazcev, ki se je kakor roj čebel vsula iz vagonov vseh treh razredov ter je vseskozi vsaj uniformovana za turiste. Slokobodri velikomestni otročaj, nežna osjestasa gospica, zastavni gospod z velikim trebuhom in dobrodušnim obrazom, šestdesetletni stavec, skratka, „kar leze ino grede“, pesti težko okovano gorjačo ter z zelenim nahrbtnikom krevsa v okornih čevljih tje proti „izhodu“.

O Tirolcih pravijo, da jim je Bog dal težko kaj več nego pol talenta. Bodisi. Ali podjetnosti jim nikakor ne gre odrekati. Mari sta tirolski hotelir

in gorski vodnik od škrata dobila čudovorni koren, da lahko matjažujeta „let' in dan?“ Te čudno adjustirane množice so tisti bogati škrat, ki Tirolcu seje cekine po hladnih dolinah, gorskih skalah in nebotičnih snežnikih. Kar mu vsak dan bogato, nedeljski pogrne mizo, je stvar, za katero Slovenec še ne pozna ne pojma ne besede, je: Fremdenindustrie. Poveri noi! Ali se naš Bled in Bohinj in Triglav in Logarjeva dolina ne dajo meriti s krasotami tirolske narave? Dajo se dajo, ali poglavje „podjetnost“ bi se moralo z debelimi črkami natisniti v bodoči knjigi naše narodne ekonomije.

Tako sem še vedno zatopljen v toblaške turiste in naše narodno gospodarstvo, ko naglič že zdavnaj, kakor da se mu mudi v Franzensfeste, po bliskovo drvi navzdol. Človek bi rekel o njem, kar Homer o Sisifa zlokobnem kamnu, da

„zdrknil je z vražjim ropotom po strmem pobočju v ravnino“.

Kakor Pavliha se mi zdi ta vlak, ki je v potu obraza poln razkošja sopihal navkreber, da onstran vrha zlahka poteče v dolino.

Kaj bi neki to? Opoldne, julija meseca, v vozu luč! Že mora biti tako po zakonih železniške logike, si umirim radovednost, spomnivši se ob enem kako mi je v P. pionir Janez nekoč na moje vprašanje, zakaj ploskne „pač“ z veslom po vodi, predno začne veslati,

s tajinstvenoresnim obrazom odgovoril, da — stoji tako v vežbeniku. Kmalu nato pa začne Lukamatija vganjati čudne burke: kot muren smukne v luknjo, na drugi strani pomoli glavo iz nje, se zopet skrije in zopet pokaže. In da „manj strašna noč je v črne zemlje krilu“ — luč v vozovih.

„Zdaj pa igraymo nekaj drugega!“ nam je bila otročajem parola, če smo se dovolj „naskrivali“. In tudi Lukamatijo je obšlo danes nekam mladinsko razpoloženje. Kači klopotači, ki mu v divjem kolopu sledi v hrib, je urekel tako, da se ob gorski rebri zvija, kakor bi jo grizlo. In tam blizu Schelleberga jo je malodane ugriznil v rep. Še le v Gossensassu je bilo konec te serpentinske zabave.

G o s s e n s a s s — sopotnik je rekel J u d e n s a s s — je prekrasno planinsko letovišče. Temno jelovje, sočnata zelen planin in biserni diademi ledenikov tam v daljavi mu tvorijo nebeško divno ozadje. Kaj čudo torej ono bujnopestro vrvenje na peronu v znamenju nahrbtnika in okovane gorjače!

„Teško vlečem, težko vlečem“ odmeva kmalu po jelovju ob železničnem nasipu kakor polnočni stok pogubljene duše sredi temnega gozda. Prav ti bodi, kaj pa si uganjal prej burke, ki se spodobijo le poskočni mladini!

„B r e n n e r — eno minuto!“ Kakor snop isker izpod kovaškega meha še mi v dušo vsuje sto predstav ob

zvoku tega imena in ob pogledu na orientlačno desko, ki vpije, da smo 1372 metrov nad sinjo Adrijo. Kakor razjarjena osa pa se ena teh predstav zakadi v učitelja zemljepisa, ki nam je izza gimnazijskega katedra tako nazorno predočil. Brennerja naravne krasote in kulturnozgodovinski pomen, zabičivši nam — da leži ob 19. meridianu. Da se je skozi brennersko sotesko vila vratolomna pot srednjeveškim procesijam nemških kraljev in tisočerm smrtnikom, ki jim je cilj hrepenenja bilo jasno nebo italijansko, o tem nisem v zemljepisni uri slišal ničesar.

Železni konj se je v eni minuti napil mlade vetravosti ter se kakor kraška burja zagnal navzdol. Človek bi mislil, da sta s poskočno Zilo, ki v nedoglednem prepadu tam spodaj drvi po skalnati strugi, stavila, kateri prihiti preje v Inomost.

Znano mi je bilo, da se ena izmed desetih zapovedi za hribolazce glasi: „Uvažuj, da severno od Brennerja rado dežuje!“ Seveda temu imperativu nisem pripisoval pomena meteorološke dogme; ali moja krivovernost in partibus turistarum se je imela že v par trenutkih pokazati ad oculos.

Brzovlak je zdrknil čez vozno cesto. Četa „tirolskih strelcev“, ki se je ustavila ob zaprtem tiru, je dokaz ex silentio, da prestolica ob Inu ne more biti več daleč. Še dvoje, troje ovinkov in kakor ladja v morje zdrkne

brzec z obronka v ravan Inske doline ter se tekom par trenutkov ustavi — v Inomostu.

Iz ulice v ulico. Precej številne knjižne izložbe -- navaden atribut vseučiliškega mesta. Ali glavnega kontingenta tukaj ne tvori ni corpus iuris ni atlas anatomicus, marveč une rdeče bukvice, ki te z matematično eksaktnostjo pouče,

„— — — kako krtini
tej in oni je ime;
oni luži. tej škrbini
kako pravijo ljudje.“

Vse ostalo pa, kar treba unemu, ki hoče „vrh planin“ po letu z gorjačo v roki, po zimi s skijem na nogi, v obilici nudijo druge izložbe. Po asfaltovem tlaku pred menoj in za menoj pa drsa težko okovani čevelj, da bog varuj, če imaš kurje oko. Skratka, Inomost je centrala — avstrijske alpinistike.

Kaznilnica — moderna palača, podrtije z napisom — vseučilišče ali gimnazij, ozke, vijugaste, z mačjimi glavami tlakane ulice v starem mestu, široke, ravne, z vrtiči pred hišami v predmestju Vilten. vse to vpije, da je tudi tirolska prestolnica še le sredi pota do modernega mesta.

Vilten! „Kraj nesrečnega imena“ bi človek vzkliknil, nehote ga izvajajoč iz korena „wils“ ob misli na tumultuarne dogodke l. 1905., če bi ne vedel, da so mu Rimljani rekali — Veldidena.

Star pomol z ogoljenim krovom v Friderikovi ulici, imenovan „zlata strešica“, ali pesnika Walterja kip ali fantastičen nagrobni spomenik Maksimilijana I. v dvorni cerkvi so res da spomini slavne preteklosti; pa kaj mi mari zgodovinske svetinje tirolske dežele, mene bolj mikajo kolajne, ki si jih je mati narava tukaj pripela na prsi: naravne krasote krog Inomosta. „Tje kliče in miče in vabi srce!“

Oni mogočni zid severnih apneniških planin z Martinjo steno tam daleč na levi, zelena Ina, ta bistra „hči planin“ ob vznožju, idilični, o Andreja Hoferja in njegove čete junastvu pričajoči Izel na nasprotni južni strani, vse to je v prvi vrsti, kar potnik vzame seboj kot „spomin na Inomost“.

„Bog sprimi svetlo te jezero!“ Tisoč metrov visoko te je stvarnica skrila radovednim očem. Achensko jezero, ti biser severnih Tirol! In matematični znak neskončnosti je dala jezerski gladini. Je li na ta način hotela še posebe z abstraktnim znamenjem izraziti neskončnost tvoje lepote? Kakor da parnik orje čez ogromno zrcalo, brušeno iz najfinejšega safirovega kristala, ki ga noč in dan stražijo resni gorski orjaki! Človek se spomni na boke kotorske. Z zlatimi prsti je mlado solnce ravnokar velikanom snelo sive nočne plašče in prikazale so se globoke gube, ki so jih

hudourniki začrtali njihovim sukcnjam. Podobne so ogromnim kačam, ki so se kakor blisk vrgle raz orjaške glave, da si okrasijo čelo z jezerskimi biseri. Zamaknjena duša mi pije vso to prelest mladega jutra. Šumljanje jezerskih valov je slišati kot praznično molitev narave. Saj je danes dan Gospodov!

Vlak drdra proti tirolsko-bavarski meji. Lepa si, čudokrasna, zemlja tirolska! Oko se ne more napasti tvojih čarov.

„A nekaj potnik ti lahko očita:
žen ni ti obdarila Afrodita
z lepoto, ki ti krije vse prostore“.

V M o n a k o v e m !

Zvonik sv. Štefana menda velja v reklamnotehničnem pogledu za simbol cesarskega Dunaja, tisti nebotični zvonik, ki kakor iz tal vzrastel kipi pred teboj v vis, ko si iz Koroške ulice stopil na svetoš Stefanski trg. Jaz za svojo osebo dam prednost onim simbolistom, ki proglašajo tisto velikansko kolo v Pratru za glavni znak v individualnem pojmu Dunaj. S tem obrovskim kolesom je bolj izraženo tisto, kar je fejaškega, to je dunajskega na prestolnici naše države.

Monakovo ima pregnant nejši simbol. „M ü n c h n e r K i n d l“ je kvintesenca bavarske prestolice. Mislite si dveletnega debeluškega, ki je jedva shodil! Ogrnite mu habit benediktinca — seveda pomerjen debeluščku, — v levico mu dajte molitvenik in obe roki naj privzdigne, kakor bi hotel ob-

jeti ves svet. Tak je „Münchner Kindl“. Tak ti z mestne hiše, tak s pisanega plakata, s pivnega vrčka, s tramvajskega voza in s slehernega okraska kliče: „Pridite vsi, kar vas je dobre volje, naslajajte se ob darovih moje metropole, nad katero čunjeta lepa Atena in gostoljubna Bavarija!“

Schackovi galeriji bodi posvečen prvi obisk! Tako sem sklenil še v bavarskem brzovlaku. Saj tam po smrti živi Böcklin, oni veliki Böcklin, o katerem bo sine ira et studio pisana zgodovina umetnosti na ves glas vpila, kar je Lessing izrekel — o poeziji, — da je pravih poznavalcev umetnosti vedno bilo prav tako malo kakor pravih umetnikov. Nekaj elementarno intenzivnega v moji duševnosti me je gnalo Böcklina gledat „v barvah“ vselej, če sem ga doma občudoval v svoji zbirki brezbarvnih reprodukcij.

„Spolnile so se vroče želje.“
Brienerstrasse 19! S čustvi tajinstvenega hrepenenja stopam proti lični enonadstropni hiši, ki je sedaj z vsotranjostjo last nemškega cesarja, proti Schlackovi galeriji. Vežna vrata so zaprta, par minut še manjka do dveh. Minute se mi zde ure. Nervozno motrim prihajajoče postave dolgopetih Angležev in njih ladies.

„Kakor žrd stojiš molče;
oh zato pa je zgovorna
žena tvoja še preveč!“

Vežna vrata se odpro, s svetim strahom stopam v svetišče umetnosti.

„Videlo ni oko, uho ni čulo posvetno . . .“ Z dušo polno teh besed zapustim ob petih svetišče. Schwind . . . Feuerbach . . . Lenbach . . . Tudi o njih velja doslovno, da umetnik

„se v slavi, ko zgrudi
ga smrt, prerodi.“

in danes so nesmrtni. Toda njih genija devotno prosim za zamero! — meni se duša vselej do vrhunca rapolni Böcklinove umetnosti, kadar mislim na Schackovo galerijo.

„Kaj je Böcklin in njegova umetnost?“ me utegneš vprašati.

V slikarstvu najmodernejši „modernih“ in klasik ob enem. Pokrajina je predmet Böcklinovega kista, Böcklin je največji pokrajinski slikar 19. stoletja. Kritiki so nagromadili kot stolp visoko literaturo, deloma celo legendarnega značaja, o Böcklinovi umetnosti. Mnogo tozadevnega sem čital; za moje čustvovanje je Böcklina najbolj shvatil Strzygowski (v zlati knjigi „Die bildende Kunst der Gegenwart“). Kar je Helenec Fidija v kiparstvu, to isto so Böcklinove „Bilder zum Träumen“ v slikarstvu, samo da je Helenec s pomočjo dleta vdihnil marmorju, Böcklin pa potom kista in pokrajine prepeva iz srca globin, kar je prečutil, užil“. „Böcklinove slike so himna vedeža, ki sebe samega najde v neskončni naravi, njo

pa z nje brezmejnim bogastvom v globini svoje duše. Če prisluškuje pesmi življenja, tedaj vedno ob enem sliši in vidi sebe samega in to, kar ga obdaja. In iz te enote se snujejo njega divne slike.“

Sedemnajstorico — če se ne motim — otrok Böcklinovega genija čuva Schackova galerija. Spričo njih sem obstrmeval nad čudovitnim kistom in božansko fantazijo, ki ga je vodila.

Idealna pokrajina spomladi! Ta srčkana idila! „Z razkošjem in lepoto prepojen praznik vigredi nam umetnik čara pred dušo. Beli zvončki prihajajo ob njega vhodu, primule v rumenih in vijolice v modrih tančicah prikimavajo veselih glavic in stotero gorskih potokov buči v dolino, oznanjajoč — prihod Vesne“. (Muther.) Prelesten, pestrobojen šopek! Na perutih te barve se gledalcu spušča v dušo najnežnejša poezija in najslajša glasba — kot simfonija tistega koprnečega brstenja spomladne narave. Človek bi zavriskal spričo te barve, — če bi ne videl, da dolgokraki Anglež „kakor strah za mano gre“.

Pan splaši pastirja! Žgalina opoldanskega solnca in grobna tišina ste razliti nad abruško samoto. Nakrat pa jo moti čuden glas: Kdo ve, ali je zameketala žival ali pa se je odlomil kamen ter zdrknil v prepad? Kakor bi ga pičil sršen, skoči pastir, ki je bil zadremal, po koncu. „Pan!“ zakriči

prestrašen ter jo vdari čez skalovje, da mu čutara binglja v zraku, in za njim ves kozji trop.

Vila na morskem obrežju! Turobna, v dušo segajoča eligija je ta slika. Krog in krog spodjedena čer sega daleč v morje in na njej se dviga v večernem solncu vila antičnega sloga. V listju bršljanovega grmičja, ki se vzpenja ob nje stebrovju, veter semkaj od morja šušti otožno večernico, krepko pripogibaje vrhove temnih cipres tje čez krov obmorske vile. Na obrežnem pesku tam pod stopnicami, ki vodijo v park, se je pojavila ženska postava v dolgi, črni haljini. Naslonila se je ob zid ter otožno zre tje daleč čez morsko ravan, po kateri veter orje biserne brazdice. Pokrajinska slika bi se res da izgubila brez žalujoče postave; toda kdo ve, ali je njena solza le glasnica melanholije, ki je razlita čez pokrajino. Moje čustvo mi pravi, da ne.

Smrt jezdi čez jesensko pokrajino! Medli žarki jesenskega solnca skozi temne oblake obsevajo spomin nekdanje slave — razvalino starega gradu. Tla so debelo nastlana z listjem in tuleč vihar mikasti vejevje malone docela golih dreves. Kakor da bi stvarnica obupano vpila iz strahu pred nečim groznim. In umetniku se zdi, da ob gromu in blisku Smrt na krevsajočem kljusetu jezdi v deželo. Pretresljiv realizem!

Skratka „Böcklin je slikal vse: kar je ljubko in heroično, strastno razdraženo in demonski fantastično. Boj penečih valov in večni mir okorelega skalovja, divji upor nebesnega svoda in tihi mir cvetličnatih lok“. (Muther.)
Česar

„gledalo ni oko, uho ni čulo posvetno.“
to je gledal in čul Böcklin, zamaknjen v — naravo.

— — — — —

„ . . . Monakovo je mesto, ki mu, ko si končal svoje opravke, ne obrneš hrbta. Tam lahko živiš ves čas; njega mičnost raste dan za dnevom tvojega pomudka. To je mesto, ki ti vseskozi naredi vtis solidnosti, prijetnosti in blagostanja“. Precizna sodba neznanega Angleža v „Morning Post“.

Tako na dobro srečo korakam proti večeru iz ulice v ulico. Duša mi je polna Böcklinove muze.

„Lepo hvalo, dekle zalo,
da si se tako ljubo
z okenca mi nasmijalo
tujcu, ki gre tod mimo!“

Še en ovinek! Čimdarasa bum — bum! Pa zastave na visokih drogovih! In ogromen travnik, pravcate Rojice, krog in krog obit z deskami, se razprostira pred menoj. Pri „vhodu“ se prodajajo vstopnice. Kakor ob spovednici v velikonočnem času, se pisana množica gnete pri blagajni. Čudna je tista sugestivna moč, s katero človeka taka vrveča množica potegne v svoj

virtinec in ki se zanjo zanima „psihologija mas“. „Halb zog sie ihn, halb sank er hin . . .“ Čisto instinktivno se zmotam med množico ter kupim listek z napisom — „XV. Deutsches Bundesschiessen“. Situacija mi je bila sedaj na pol jasna, ali še predno do dobra shvatim pojma, ki je bil spojen z besedilom na vstopnici, me je val drenjajočih se vrst avtomatično porinil na slavnostni prostor.

„Mich umwohnt mit glänzenden Auge das Volk der Phäaken!“ Vojaška godba tu, tam dalje druga, cel kalejdoskop raznovrstnih šotorov, vrtiljak, gugalnice, lajna, petje, vrišč — oko in uho mi je po kraljevo na svojem računu. In tamkaj le! Mlade gosi pečejo na ražnju! Kar pol tucata jih je vešča roka nabodla na en sam drog, kakor je Pavliha svoje race nanizal na nit. Par korakov odtod pa štrle čez žrjavico čudnorepate palice. Stopim bližje. I saj so ribe, nataknjene na pareze! Pa še trdi kdo, da deveta dežela živi samo v pravljicah!

Pred barako tam malo dalje se toči pivo. Pristopim in sedem za mizo, ki še sameva sredi množice židane volje. Prav v bližini godba zaigra „Unterm Doppeladler“. Glasba je ena izmed onih umetnosti, ki mi najgloblje sežejo v dušo. Kaj čudo, da mi je duh v tem elizijskem ozračju na perutnicah božajočih in mamečih zvokov kmalu splaval v kraljestvo fantazije, kjer ne

poznajo slovenske mizerije ali pa jo človek gleda le v profilu. A v profilu je marsikaj lepo, kar ni en face.

Prisede prijazen gospodič, pristen „Münchner Kindl.“ Od dobrodušnega soseda zvem, da Monakovci danes slavijo „Nachfeier“ onih strelskih slavnosti, ki so se v ogromnem obsegu vršile od 15. do 22. dne julija mesca. Do dvestotisoč gostov — tako mi je s čustvom pripovedoval moj sosed — so zvale te slavnosti v Monakovo. Razven slavnostnega prostora, da je bilo vse mesto čudovito okrašeno, zlasti ulice, po katerih se je pomikal slavnostni sprevod „strelcev“. Aranžma pri okraševanju je bil izključno poverjen umetniškimi rokami in to v vsaki ulici pa v vsakem šotoru drugemu umetniku. Parola pa je vseskozi bila — biedermeierton. Kaj ko bi se tudi pri naših narodnih veselicah velikega stila popolnoma ne preziral umetniški moment. To bi bila najboljša — in edina — umetniška akademija — za širje sloje.

Na „Kraljevem trgu!“

Če kateri, „Kraljev trg“ monakovski ni uzurpiral svojega imena. To je posebljena harmonija. Mislite si ogromen pravokotnik, čegar stranice in krajša središčnica so z drobnim kamničjem posute poti, daljša središčnica pa široka cesta, gladka kakor mizna plošča! Ploskve med stranicami in sre-

dišnicami kakor da so pregrnjene z zelenim žametom. Ob krajši stranici pred teboj se na mogočnem jonskem in dorskem stebrovju vzpenjajo veličastne propileje, za teboj pa kipi kakor orjaška igla v vis črn obelisk na Karolininem trgu: in ob daljših stranicah imaš po eno prostrano poslopje v lahkem grškem slogu: na desni gliptoteko, na levi razstavljalnico za umetnine modernega slikarstva. To je „Kraljev trg“ monakovski. Zdi se ti, da stojiš sredi Periklejevih Aten, ko ti oko pije vso to klasično harmonijo. Le peklenški smrad za avtomobilom, ki je pravkar zrigal mimo tebe, ti raztrga sveto iluzijo ter te brezobzirno spomni, da živiš početkom 20. veka.

V gliptoteki!

Sam mrzli kamen pa nekoliko istotako mrzle kovine pred menoj in za menoj in nad menoj po posameznih dvorinah in sobanah. Toda spričo tega kamenja in te kovine mi je toplo v duši kakor ob pomladanskem solncu. Kar je nesmrtni genij Fidijev. Praksitelov, Mironov, Skopov, Polikletov, Krezilov, Lizipov . . . gledal „zamaknjen v nebo“, vse tisto je vdolbeno v to kamenje in vlito v to kovino. Plamen božanstvenega ognja z Olimpa ki ga je pred več nego dve tisoč leti Prometej vpihnil v to kamenje in to kovino, še danes z nespremenjeno silo sika iz te tvari. Zdi se, da

„studen kamen prima život.
drhće, gamzi, diže glavu;
i kroz mrazne živce vruća
rek' bi krvce vri mu rjeka.“

Ta zares božanstven obraz! Kdo bi te pozabil, deviška Atena, kdor ti je enkrat pogledal v oko, v katerem se zrcalita globoka misel in deviški čar ob enem!

In ti, lepa, gubatokrila Artemida, pa tvoje veličastno mirno lice, „barberinski“ Apol; znanilka miru, rahločuda Eirena, in blagostanje troseče dete ti na roki! Srce je toli prešinjeno olimpske naše lepote, da si jedva upa utripati.

In vi, biser gliptoteški, skulpture z „eginskega“ pročelja! Vaše „kamenje kriči“, kaj je zamoglo helensko dleto za vnanji okras božjega svetišča.

A poleg veličastno umerjene opere si človek včasi zaželi ljubko kramlja-joče operete. In tudi staroklasična umetnost se ni omejevala na upodabljanje božanstva s pomočjo lepih kontur človeškega telesa. — Stojimo pred nagrobnikom drobnega dekleta, ki ga je Morana vzela s seboj, ko je jedva shodilo. Naš kamenosek zagrebe hladno črko v marmor, grški klesar pa je iz njega izdolbel nazoren relief — mrtvecu v spomin in zaostalim v tolažilo. A kako vse drugače od abstraktne črke govori srcu nazorna podoba, to mi dokazuje pričujoča umetnina. V levici dekletce drži ptičko, z desnico pa

moli zvesti prijateljici in soigralki goski „zlato“ svojo punčiko. Ne vem, kako bi se dalo pristrčneje izraziti, kar je smatrala za rajsko srečo „silotica mala“.

Ali drug motiv istega žanra, pred-očujoč štiri-, petletnega atleta, ki se s titanskimi močmi bori — z gosjo. Inače nego s pomočjo kamna in dleta je ta idila pač neizrazljiva. Resnost, ki odseva junaku z obraza, bi se branila vsaj „oklepa okorne besede“.

Umetna obrt! Tako slove jedno izmed mnogih gesel naše dobe. Ne vem sicer, ali je slovenska beseda popolnoma adekvaten izraz za „Kunstgewerbe“, toda o tem so me uverile mnogobrojne razstave, da je stvar, ki jo poznamenuje, dosegla neverjetno visoko stopinjo razvitka. Umetno obrt sem vedno smatral za modernega otroka, ali gliptoteka mi je izsilila priznanje: „Alles schon dagewesen!“ Krasno izcizelirana pepelnica z ličnimi okraski v živalski obliki; bronast, meter visok podstavek za svetiljko, ovit z nežno izrezljanim bršljanom; fino izklesan kandelaber v obliki četvorice človeških glav, ki stoje druga nad drugo, so pač velečastitljivi predniki moderne umetne obrti.

In — last not least — že staro-klasična umetnost je imela svojo „moderno“, ki se ni obotavljala, pobrati i spako, samo da je v njej tičal „hvalen motiv“: v dvorani št. XII. me

iznenadi — „pijana štarka“. — „Stara ženica sedé trdno v rokah drži vinsko steklenico ter kakor zamaknjena nad nje slastno vsebino zre kvišku“.

Spet stojim na Kraljevem trgu ter zrem tje na umetniško pročelje glip-toteke. In nje neživa notranjost se mi zazdi živ dokaz, da „v svojih delih sam boš živel večno“, ti večno lepi klasični duh.

Paris ima Eiffelov stolp kot svoje čudo, raz katerega si lahko s ptičje perspektive ogledaš milijonsko mesto ob Seni, Dunaj ima Sv. Štefana zvonik, Monakovo pa svojo Bavarijo.

Nad teraso južno od Terezišča se dviga na ogromnem podstavku 20 m visok bronast kip ženskega ženija — Bavarije. Desnica se ji nalahno dotika grive bronastega leva, visoko v levici pa proži lavorov venec tje nad mestom, čegar gostoljubni in dobrodušni simbol je „Münchener Kindl“. A Bavarija ni kakor so sicer bronasti kipi. Votla je in skozi trebuh pa oprsje ji drže vretenčaste stopnice visoko tje gori do klasično umerjene glave. A tudi glava ji ni kakor so sicer glave: kovinaste — masivne, krščanske — z možgani v lobanji. Votla je in centralni organ ji nadomestuje okrogel zofa, na katerem lahko počiva obenem petorica utrujenih tujcev. In linice ima glava Bavarije, da te s čarobnim razgledom tje daleč do tirolskih planin bogato poplača za

nezložno plezanje gori po polžastih stopnicah.

Skozi linico mi splava pogled tje doli čez morje biš teh veličastnih Aten ob Izari. Nebotične zvonike zrem in ravne ulice s pisanimi vrtovi pred hišami in za njimi pa krasne stavbe v krasnih slogih, čudolepe trge s čudovitimi spomeniki in nasadi. To mesto ni kakor so druga mesta in tudi Bavarija ne more biti kakor so drugi geniji.

Bavariji za hrbtom se v najblažjem slogu, ki se ga človek more misliti, dviga „Stebrišče slave“. Stavba ima obliko razsežnega in na obeh koncih odprtega hodnika, ki mu je sprednja stena nadomeščena s prelestnim stebrovjem dorske vrste. Na (zadnji) steni te neobičajne veže pa vise doprsni kipi nemških vitezov duha in meča. A pod slehernim kipom čitaš letnico rojstva in smrti.

Ne morem si misliti dostojnejšega svetišča slave, nego je veličastna harmonska celota, ki ti jo v dušo pričara pravokotnik, čegar krajši in daljšo stranico tvori „stebrišče slave“, sprednjo pa Bavarije; bajen pravokotnik je to, ki mu je ozadje idiličen log, ospredje pa lepa bavarska metropola. Tudi to je „podoba raja“.

Tako tujina časti in slavi svoje velmože. „A mi?“ Ne bi naši Prešerni, Gregorčiči in Levstiki, Kersniki in Jurčiči, naši Miklošiči, naši Štefani in

Vege, naši Šubici in Ažbeti zaslužili — slovenskega „stebrišča slave“, kjer bi se njihovemu geniju lahko poklonil domačin — in tujec? Saj menda tudi v nas velja, da

„Kdor svojih prednikov ne časti,
njih naslednik biti vreden ni!“

V stari pinakoteki!

Kar gliptoteka za staroklasično skulpturo, to ste obe pinakoteki za slikarstvo izza 15. stol. do naših dni. Starejša pinakotika hrani bisere italjanske, španske, nizozemske in drugih „šol“, novejša pa je pretežno odsev monakovskega kista v 19. stol.

Dvorana za dvorano, jedna večja, druga manjša, kabinet tik kabineta, a nad vrati rimske številke. Po stenah dvoran in kabinetov pa vise slike druga pri drugi, velike in majhne, svete in posvetne: lepa spokornica Magdalena v čudovitih variacijah, sveti mučeniki, rajskomile madone, krvavi boji, razkošje ljubezni, obrazi in portreti, pokrajine in tihožitja in cvetlice da nikoli takih, a pod slikami imena mojstrov.

Rubens . . Dürer . . Rafael
Leonardo . . Correggio . . Tizian . . Murillo! Oko čita vaša imena in srce čuti nekaj neizrazljivega, neskončnega. Mlada dama tam pred Rembrandtovim „Kristom“ je vsa zamaknjena — v svoje ogledalce.

Slikarji in slikarice, stari in mladi, kopirajo umetnine. Brueghelova

„Flora“ je nebeško lepa himna o Vesni in njenem cvetju. A le kradomice mi srce more piti nje poezije: Kopirajoča gospodična in stojalo visoko jo skrivata očem zdaj od te zdaj od one strani, kakor podzemeljski demon bogati zaklad.

Po dvorana in sobanah pa vrvi pisana množica vseh jezikov. To je stara pinakoteka, jedno izmed čudes prestolnice ob Izari.

V novi pinakoteki!

„Slikam tega in bodočih stoletij je namenjena nova pinakoteka Umetnosti nikdo ne smatraj za luksus! Vselej in povsod se naj izraža, v življenje naj preide, le tedaj bo to, kar ima biti. Veselje in ponos so mi moji veliki umetniki. Ko o činih državnika že davno več ne bo ni duha ni sluha bodo dela slavnega umetnika še vedno vnemala človeško srce.“ S temi zlatimi besedami je kralj Ludovik I. l. 1846. položil temeljni kamen novi pinakoteki!

Böcklin, Stuck, Lenbach, Menzel, Kaulbach, Rottmann, Max, Angelika Kauffmann, Makart, Piloty, Munkacsy, Segantini so božanstva, ki jim je posvečeno to svetišče ob Terezijini cesti.

Skozi prizmo Böcklinove fantazije gledam „Igranje valov“ in razumem. „Da vsak realist je res — idealist“.

Vzburkano, črno valovje, po katerem se poja razposajena svojat. Bujna ru-

saljka z ribjim repom pa star Triton s porednim smehom in dolgo brado v ospredju, kakor da plešeta četvorko, držita roko v roki ter se razkošno zibljeta na valovitem površju; za njima pa iz vodovja radovedno zija zabuhla glava, ki je bolj podobna urhovi nego človeški. A iz ozadja na visokem valu kakor obsežen sod proti tebi nerodno kobali trebušast Kentaur bakrene polti. S topim obrazom in okorno privzdignjenimi rokami debelo bulji za vitko nimfo, ki mu je ravnokar pred nosom smuknila pod vodo. Malo dalje strani pa vznak plava druga ter se debeluhu poredno in škodoželjno smeje.

Kakor da iz pljuskajočih valov slišiš glasen smeh umetnika nad originalnim domislekom; in tem intenzivneje se ti glasi ta smeh, če si slišal, da so model za divno to umetnino bili — ne da bi o tem kaj vedeli — „tolsti monakovski mesarji, dovtipni stari šaljivci, še neumne mlade in že izkušene natakariče“.

Št. 825! Bujno oprsje, čudna ovratnica! To ni — kakor običajno — pernata, to je prava, pristna „boa“, kar ima ta lepotica vrženega čez rameni doli do pojasa. Ob pogledu na debelo kačo se za trenutek zdrznem, kakor da se mi je roka sredi ameriškega pragozda ponevedoma dtaknila nje mrzlogladkega hrbta, a skozi ta polumrak sta ovita bujni život in pisana kača, a skozi ta polumrak žarijo

ženske in kačje oči tako demonski fascinujoče, da ti postaja nekako čudno v duši. Z res demonsko simboliko izraža, kar je kačjega v Evini hčeri, — ta Stuckov „Greh“.

Istega mojstra „Vojska“! Mirno, majestetično, „kühl bis ans Herz hinan“ sedi jezdec na konju. Glava mu je ovita z zlatim vencem in konj mu oprezno stopa čez kupove mrtvih trupel, ki jih kakor polnočni strahovi blede obseva svit požarja v ozadju. Pretresljiva alegorija o trdnem miru — na bojišču. Kdo bi se spričo nje ne spomnil realizma Böcklinove „Vojske“ in nje apokaliptičnih jezdecev ali Vereščaginovih „bojišč“ ali Holarekovih „Refleksij iz katekizma“!

Ako si prijatelj heroične pokrajine, evo ti divna Rottmannova dvorana, polna grških pokrajin. Ako ti je portret pri srcu, Lenbach in Kaulbach živita tukaj „v svojih delih“. Ako hočeš občudovati ponos krasne žene, ki niti pred silo najtrpkejše usode ne klone, oglej si „Pilotyjevo „Tusneldo v triumfalnem sprevodu Germanikovem“ na ogromni sliki!

A tudi „duh slovanski“ žije po teh dvorana: reprezentujejo ga imena Stabrowsky, Marold, Kowalski, Gierymski, Aivassovski. —

V „Secesiji“!

Ako se je govor pletel o umetnosti, sem neštetokrat opazil, da se je spričo poglavja „secesija“ ta krasoumec pomenljivo namrdnil, drug lepoznanec na določnejši način dal duška svojemu estetičnemu čustvovanju. Temu je secesija isto kar zveržene črke in njih polomljeni udje na modernem plakatu, oni jo vidi vtelešeno v pisani hiši poleg frančiškanske cerkve v Ljubljani, tretjemu je istovetna z rdečelasimi in kuštravimi ženskami na novodobui sliki itd.

V moji duši beseda „secesija“ redno obudi dvoje spominov. Eden je globoki dojem, s katerim nas je duhoviti profesor Strzygowski — menda l. 1898. — v svojih kolegijih opozoril na rojstvo njene dunajske hčerke; drugi pa prizor za bogove, ki sem ga doživel, ko sem si dve leti pozneje ogledoval budimpeštansko secesijo: možic motri velikansko sliko s poslednjimi, prst debelimi žarki zahajajočega solnca ter pohvali nje — široki okvir.

Nekaj v svojem jedru resnega, dobrega, morda velikega, še le nastajajočega, a od občinstva nerazumljivega, to je meni secesija.

Suho kljuse, da se človek nehote spomni na Krpanovo kobilo! Zamišljeno korakajoč možak je na vojki vleče za seboj, a kljusetu na hrbtu sedi žena z otrokom. Toda to ni Martin Krpan, ki s svojo kobilico pleše po cesti, ko se bliža cesarska kočija, to je — Speyerjev

— „Beg v Egipt“, najsi tudi božje dete nima zatega sija krog dolgokodre glave in sv. Jožef pa njega deviška žena ne običajne jutrovske obleke. Dokaz: št. 149. v —, oficielnem katalogu mednarodne umetniške razstave društva upodablajočih umetnikov monakovskih z imenom „Secession“ za l. 1906.

Če bi obveljalo Tolstojevo načelo, da prava umetnost mora biti slehernemu človeku umljiva, tedaj bi pač bore malo tega, kar nosi na sebi pečat secesije, bilo prava umetnost. Recimo št. 66! Vrhunec gore, a na njem stoji mlado dekle slabotnega, rekel bi jetičnega telesa; nič več obleke nima na sebi nego je je prinesla ob rojstvu na svet. Motrimo šibko telesce in ne vem, sem li indiskreten opazovalec zračne kopeli ali pa se dekle s samomorno mislijo v drobni glavici zdaj zdaj zažene v vratolomni prepad. A tako sama ob sebi umljiva se mi zazdi ideja in oblika vsebine, ko mi katalog zove, da gledam neprikrito, edino le sebi enako — „Resnico“.

Ne vem, ali je moral sleherni obiskovalec „Secesije“, če ni sam umetnik-secesionist, spričo izložbenih umetnin toliko listati po katalogu. Za me vsaj pa je potreba kataloga motivirana po novosti one struje v upodobljajoči umetnosti, ki je na svoj prapor zapisala, da — vsak čas imej svojo umetnost, a umetnost svojo svobodo.

„Živel sem dolgo časa z vami“, lepa Atena in „Münchener Kindl“, ter se naslajal vaju bogatih darov. In sedaj zopet pot pod noge, palico v roke! A na svidenje! Saj že čutimo v srcu neodoljivo silo hrepenenja.

Brzovlak reže bavarsko ravan. Pri Ingolstadtju je sfrčal čez Donavo ter drvi proti severu kakor bi čutil nestrp-ljivost potnikov, ki jim je cilj — ba-varska jubilejna razstava v glasovitem Norimberku. Oko mi pluje daleč tje čez ovsena polja in v divjem tiru se vrsteče pokrajinske slike tam na horizontu; a duh mi uhaja še dalje, čez obzor, nazaj doli v Ateae ob Izari, kjer kraljujeta Atena in „Münchner Kindl“. Moški krepko zabavljajo ju-trišnjemu 1. avgustu, ki tudi Bavarski prinese — davek na vozne listke. Zra-ven mene sedeča dama kakor za praz-nike določeno gos pita dveletnega otroka s klobaso in slaščicami ter za-liva z opojno duhtečo tekočino. Ko ji izrazim svoj pomislek glede pijače, me pomiri, češ, da ne daje otroku morebiti konjaka, ampak le — tokajca. A še ni prav izgovorila zadnje besede, ko omam-ljeno dete zgubi ravnotežje ter lopne pod klop, kakor da ga je podrla trža-ška burja.

Sprevodnik je vrgel v kupé par izvodov „Nürnbergger Eisenbahnztg.“ in tam na jedva doglednem obzorju so se kakor pušeči velikani pojavili tovar-niški dimniki. Čim dalje tem več jih

more bistro oko razločiti v megli rjava dima. Vse vidna znamenja, da se se bližamo mestu glasovitega Ivana Sachsa, ki

„ . . . je bil čevljar,
in ob enem pesmar.“

In še predno bi zmolil očenaš, se vlak brez tistega, na naših železnicah obligatnega sunka, vstavi v — Norimberku. Pestre množice se vsujejo proti „izhodu“, pa ne v smrtni nevarnosti, čez pol tucata železniških tirov, marveč skozi viadukt pod železnico.

V r a z s t a v o !

Kakor so razne volitve, rodoljubne slavnosti, pogrebi velikih mož in slične prireditve nekak pregled narodnih vojščakov, tako so večje razstave zrcalo kulturne stopnje narodov. Zato vselej zbranih misli, kakor vernik v cerkvi, stopam od paviljona do paviljona ter se pomudim tudi v lokalu, nad katerim se pretežna večina občinstva z ogorčenjem obregne, češ, da so notri — same številke. A te številke o kulturni stopnji kričijo morebiti bolj nego izstavljeni predmeti onemu, ki jih je voljan poslušati.

Razstavišče v idiličnem parku zunaj mesta, kraj obsežnih ribnikov, z ličnimi paviljoni in stolpi, zabavišči in restavracijami, vodometi in električno železnico, pristaniščem in celo svetilnikom ob „Dutzendteichu“ je bilo nekako Benetke v Norimberku.

„Und es wallet und siedet und brauset und zischt,
wie Wasser mit Feuer sich mengt . . .“

Kakor običajno na takih razstava-
vah, je tudi tukaj slavospev moderni
tehniki bučal veliki zamašnjak v veži
za stroje. Zmaj ob zmaju, kakor Scila
in Karibda, je renčal in prežal od
desne in leve, da te požre s kostjo in
kožo, če mu stopiš preblizu. Ta je od-
piral in zapiral žrelo polno — črk,
oni je z lahkostno roko dvigal in
spuščal utež, da bog varuj, tretji je
kot čevlje brzohode imel ogromna ko-
lesa ter zamišljeno sanjal o trenutku,
ko mu nekoč v divji jezi zažare krvave
oči in se kot besen pozoj zažene tje
doli čez bavarsko ravan, da v eni sami
uri predirja do 120 kilometrov. A tudi
ti na gledalca rohneči zmaji so živeli
po vzajemnem načelu, da vrana vrani
ne izkoplje oči: jeden jim je skrbel
za pijačo, drugi za luč, tretji za dober
zrak . . . v tem kraljestvu železnih po-
zojev in lintvernov.

Največ privlačnosti pa je i za me
vseboval paviljon za umetno obrt, zlasti
oddelek za moderni antikvariat. Že izza
srednjega veka je Norimberk izdelo-
valnica par excellence za svetovno
znano „drobno blago“ — skoraj bi
rekel „süho robo“. — Rimski pesnik
je sicer mnenja, da „quieta non movere“,
jaz toda mislim, da je recimo moderni
knjigovez ubral edino pravo pot, ko
se je, mesto da stika za „izvirnimi
platnicami“, vzel tje nazaj v ono dobo,
ko Mozes, še „v svinjsko bil usnje
vezan“ in okovan v železne oklepe.

Gozdno grobišče! Koli ljubka idila ter ob enem očviden dokaz, da se tudi

„na tisto tiho domovanje,

kjer mnogi spe nevzdramno spanje,“

dá utreti pot umetnosti, ki zopet najde pot do srca. Ona plehka modrost našega časa, ki hoče vse znivelirati in zunifirmirati, slavi svoje triumfe žal tudi po naših pokopališčih. Kakor škatlja Frankove kave zraven škatlje v prodajalnici vaškega kramarja tako se lepo po vrsti dviga grob ob grobu. Odrastli vkup, otroci vkup, nekristjani in obešenci vkup, da bi ne bilo za centimeter disharmonije. Kaj čudo, če se človek, ki si še ni ustvaril prepričanja, da tudi smrt ima svojo poezijo, zdrzne ob misli, da ga nekoč vtaknejo v enega izmed dolgočasnih predalov na „njivi“ božji. — Dragocenih nagrobnikov in blestečih kolonad res da ne more imeti vsako pokopališče. A „njiva“ božja se da tudi kje v Zakotju z malimi stroški spremeniti v božji „vrt“. Zasadite le na grobišče po načelih dobrega okusa peščico primernega drevja, da bode tudi nad tistimi grobovi, „kjer križ ne kamen ne stoji“, spomladi dehtelo cvetje ter ptičica pela visoko pesen o vigredi in — klijočem „z bitja v bitje presnavljanju“ v grobu!

V sanitetnem oddelku sem zamaknjen občudoval pridobitve na polju šolske higijene. Praktična uporabnost, zdravje, umetnost naj bodo vodilo ar-

hitektu za šolske stavbe! Toda o tem ne bom pisal, ker mi v pero silijo preostre besede, ko hočeš nočeš pomislim na človečanstva naračnost nedostojne razmere, v katerih se še čestokrat vrši zgojevanje mladine, „naše nade“, po naših m-učilnicah.

Nekam trpka ironija se mi je zdelo, da sta vojno in naučno ministertvo to, s čimer se imata pokazati, razstavila v enem in istem paviljonu, kakor da bi topova kroglja in recimo risarjev čopič bila najožja zaveznika.

Kakor v pravljici so mi zveneli stavki, ki sem nekoč čital Bellamyjev „Ogled iz leta 2000.“, ko ljudem ne bo več treba romati v oddaljeno koncertno dvorano, marveč bodo v domači udobnosti sedli k telefonu ter se naslajali ob zvokih razkošnega valčka ali otožne arije ali čarobne simfonije, kakor bo jim ravno pri s... No, leta 2000. pač najbrž ne doži... nikdo iz med njih, ki so v „državni“ paviljonu norimberške razstave leta 1906. imeli priložnost, slišati iz Monakova „telefoniški prenešeno“ opéro.

In zopet ropoče naprej železnakača klopotača, naprej v nedogled...

V Saalfeldu prestopim na drug vlak, čegar poštna ambulanca nosi napis „Kaiserliche Post“: prihazveril sem v deželo, ki je pošta v njej — cesarska, železnica — kraljeva, a davkarija velikovojvodska, v veliko vojvodino Saksonsko - Weimarsko.

Vožnja je taka, da ti šklepetajo zobje, in vlak se vstavi vsaj vsakih pet minut; vse nekako tako kakor na progi od Nabrežine do Gorice.

Železnica teče po prelepi dolini, vseskozi vzporedno s čedno Zalo. Na desni in levi se v presledkih vrste zeleni griči s ponosnimi gradovi in zamišljenimi razvalinami. Prelestna pokrajina!

„Ti lepa si kot sen krasan,
podoba rajskega si vrta!“

A ob krajih Löbschütz, Grenda, Pürschitz, Ölknitz, Leutra, Zöllnitz, Ilmnitz, Lobeda, Göschwitz, Winzerla, Wöllnitz, Coppanz, Ossmaritz... mi skozi ropotanje koles zvene v dušo molovi akordi elegije, da se vozim po — „potujčeni zemlji“. In srce mi pravi, da so ta imena zgodovinske kolajne častitljive starosti, tem častitljivejše, čim bolj se prepričujem, da je ona „chrena chruda“ v Lex Salica (okoli iz l. 490. po Kr.) menda res — črna gruda.

Paradies! Dva minuti! Izkrcam se sredi divnih nasadov na Zalinem obrežju, v pravcatem paradižu, tem čarobnem zabavišču jenskem.

„Ecco la mia bella Firenze!“ je vzkliknil cesar Karol V. ob pogledu na Jeno in Göthe nazivlje „das liebe närrische Nest“ to mestece v ljubki dolini ob šumljajoči Zali, z lepo oblikovanim pogorjem na desni in levi.

Zadovoljnost, veselost, prijaznost je tukaj *genius loci*, da ti duša docela občuti Faustovo besedo: „Hier bin ich Mensch, hier darf ich 's sein!“

V tej hiši je stanoval *Göthe*... tukaj je prvič predaval *Schiller* dne 26. maja l. 1789... tukaj je bival *Fichte*.. *Humboldt*.. *Luther*.. *Melanchthon*... *Winckelmann* .. tako mi govore spominske plošče na hišah, ko korakam iz ulice v ulico po teh Atenah ob Zali. Ulica *Rinne*! Na hiši štev. 9 čitam, da je v letih 1557—1562 tukaj stanoval „slavni“ humanist, *Matthias Flacius Illyricus*, po naše — *Matija Vlašič*, *Jugoslovan*, ter tradiral na vseučilišču, ki ga je ustanovil volilni knez *Ivan Friderik Velikodušni* in ki se je slovesno otvorilo 2. febr. l. 1558. Tako torej časti tujina naše duševne velmože, ki jih mi jedva da poznamo po imenu!

Mestece ima približno 30.000 prebivalcev. A tekom petih minut se lahko ad oculos uveriš, da je Jena — „*Musenstadt*“: korak za korakom srečavaš nje akademične meščane jovialnih postav in razsekanih obrazov; in raznobojne, vse leto sredi okna na drogovih pritrjene trikolore naznanjajo urbi et orbi, da v tej sobi — po dnevu spi „burš“ teh in teh barv. Druga mesta imajo univerzo, a o Jeni se lahko reče, da — je univerza; saj je, vsaj v centralnem delu mesta, malone

vsako drugo poslopje — vseučilišni institut. Fizikalni . . . meteorološki . . . zoološki . . . arheološki . . . anatomski . . . fiziološki . . . agrikolturni . . . pedagoški . . . botaniški . . . zavod ali laborij ali seminar, ta ali una klinika . . . čitaš na desno in levo, zgoraj in spodaj. Vse to pa je lep dokaz, da so včasih tudi mala mesta — torišče izobrazbe.

Svoje pristnosti in svežosti pa dijaško življenje menda nikjer ni tako ohranilo in nikjer filister dijaku ni tako naklonjen kakor v Jeni.

„Die Philister und die Wirte sind die besten auf der Welt; Wein und Bier in vollen Humpen tun sie den Studenten pumpen und dazu noch bares Geld.“

jovialno prizna dijaška pesen. In ne zdi se mi ponarejeno ono hrepenenje po „večnem dijaštvu“, ki zveni iz skrotovičenih verzov:

„Tät mich mein Vater nicht verkeilen,
ich würde stets in Jena weilen.“

Povod mojemu štirinajstdnevemu bivanju v Jeni je bil znanstvenega značaja; zato sem imel priložnost, spoznati glavne korifeje jenskega vseučilišča. Izmed teh bode pač slehernemu naobražencu znan sloviti glasilec monizina Haeckel, a Rein vsaj našim pedagogom. — Ker sem Cankarjevega mnenja, da „v neznatnosti se pojavi duša, v polizgovorjeni, brezpomembni besedi, v pogledu nikamor uprtem,

kretnji brez cilja“, sem pri prijateljskem sestanku na predvečer otvoritve naših ferijalnih kurzov z živim zanimanjem škilil čez zbrane množice tje preko k „mizi docentov“, da bi zvedel njih praktične nazore o — alkoholu. No, praksa ni nasprotovala teoriji: na mizi docentov sem videl limonado ali pa — nedotaknjeno pivo.

Ferijalni kurzi so bili pristopni „damam in gospodom“. Zbranih je bilo 406 udeležencev in udeleženk od Filadelfije v Ameriki do Tiflisa, od Westeraasa v Švedski do Kopra na jugu, večinoma ljudskošolskih učiteljev in učiteljic. Nekoč pred predavanjem vprašam svojo črnolaso sosedo, koliko časa je potovala do Jene. Samo en dan in dve noči, mi je odgovorila. Bila je pač pristna Rusinja, navajena govoriti o Rusiji in Evropi.

V ospredju predavanj je stala Reinova pedagogika in didaktika. Glavne ideje Reinovih misli bi se dale označiti sledeče: enotna organizacija vsega naobraževanja na narodni podlagi, poglobljena naobrazba učiteljev, ustanovitev stolic za pedagogiko na vseučiliščih, koedukcija, študij za ženske, ljudske univerze, vzgoja na umetnostni podlagi. Glede smotra, ki ga je s tem postavil Rein v pedagogiki v najširjem pomenu besede, soglašam popolnoma; oporekam pa mu glede sredstev, ki jih je nasvetoval za dosego tega velikega smotra, ker je nekako

izključno za podlago vzal zastarelo Herbartovo psihologijo pa absolutistično etiko, čeprav je priznal možnost evolucije tudi — v etiki.

Globok vtis mi je zapustil v duši Weinelov koleg „Krščanstvo v moderni literaturi“.

Komur je danes za popularnost, ta naj ne govori o krščanstvu na glas; izobražena družba mu brez usmiljenja vžge na čelo pečat zakrknjenega klerikalca. In narobe postaneš bliskoma duhovit, če diskusijo o takih rečeh odkloniš s ciničnim nasmehom, ker je predmet te vrste debate — premagano stališče. Saj vendar krščanstva več ni! Ali mu niso smrtnega udarca zavdale pridobitve prirodoznanstva v 19. stol. pa Delitzscheve klinopisne študije?

No, kdor je na poti do svojega Krista

„imel čutiti in trpeti,

mej dvomi, zmotami viseti“,

kdor se je do njegove blagovesti prikopal s srcem krvavečim, ta bo pred prestolom moderne vede pač spoštljivo nagnil glavo pa mirno priznal, — da mu Krista ni vzela. Moderna veda je eliminirala različne primesi, ki smo jih istovetili z bistvom krščanstva, ter porušila svetovni nazor, ki je veljal za kvintensenco krščanstva. Tudi moderni monizem je zadel le premagano obliko krščanstva, a njegovega jedra ni zdrobil, vsaj onega Kristovega krščanstva ne, ki je človeku po njem zagotovljeno.

kraljestvo božje, ako se mu je duša prerodila v znamenju ljubezni — do Boga in do bližnjega.

„Za nečim višjim, kar ni iz prahu,
stremi naš prah . . .“

Kako pa človek s srcem krvavečim išče svojega odrešenika, to je Weinel z elementarnim učinkom pokazal ob duševni tragediji treh velikih pesnikov: Ibsena, Björnsona in Nietzscheja. Ravno pesnikovo dušo in ne morda filozofove, pa nam je predočil za to, ker le poet lahko reče o sebi:

„Und wenn der Mensch in seiner Qual ver-
stummt,
gab mir ein Gott zu sagen, wie ich leide.“

Sveta tišina je vselej vladala v dubkom polni dvorani pri Weinelovem predavanju in srce je bilo polno nečesa velikega. Jaz pa sem prvič spoznal, kako neizmerno sigurno mu je na burnih valovih življenja zasidrana ladjica duše, kdor nosi v srcu Krista. A ob enem mi je nekaj reklo, da je to, kar nam podaja šola, čestokrat le medla potvara hladno modrujočega duha, a ne v srcu porojena solnčno-jasna podoba Spasitelja.

Že par let sem prežal na priložnost slišati kaj o mladi vedi, ki se je rodila v Ameriki in ki jo Anglež imenuje child-study; po naše bi ji rekli otroška psihologija ali bolje — veda o otrokovi duševnosti. Pri jenskih kurzih bi se mi goreča želja imela spolniti. Ali v mojem življenju je že

nekako pravilo, da čim željnejše po čem zahrepenim, tem gotoveje pričakam razočaranje. Jaz sem mnenja, da o otroški psihologiji more uspešno predavati le človek, ki je opazoval duševni razvoj večjega števila otrok od prve ure njihovega življenja. Docent A. pa je bil — golobrad mladenič, ki je vedno in vedno godel le o svoji „mali sestrični“. Sploh bi za akademičnega učitelja — in včasih tudi za romanopisca — naj bilo normirano recimo 40. leto kot „terminus, ante quem non“.

Za dan 7. avgusta ob šestih je bil določen izlet na „bojišče“, kjer je Napoleon v pozni jeseni leta 1806. na početku svojega zmagovalnega pohoda širom Evrope potolkel prusko vojsko. Solnce je pravkar lezlo za rob Turinškega gozda, ko smo po tričetrtturnemu sopihanju in smehu in zabavljanju čez strmi klanec prikobalili na planoto visoko vrh Jene, ki se v nepregledni ploskvi vleče tje gori proti Weimarju na eni, pa proti Apoldi in Naumburgu na drugi strani. Profesor zgodovine na jenskem vseučilišču M. je stopil na „Napoleonov kamen“; zgovornih ust je slikal razvoj bitke in ostro prijemal nesposobne pruske generale. Čez bojišče je vlekel oster piš ter šepetal srcu čudne melodije. In duh je uprašal,

„kaj je moč človeka,
kaj so njena dela?“

Kdor je bil enkrat na trgu sv. Marka v Benetkah, ne bo več pozabil tisočglave jate golobov, ki s prikimavajočo glavico in uprav beneško grandezzo stopicajo po granitnem tlaku ter se ti niti ne izognejo, dokler se za gruleč pozdrav nisi odkupil s peščico koruze. In Benečanom je živalica sv. Marka tako v čislih, da ji je, ko se je naveličala živeti, zagotovljen spodoben pokop na mestne stroške. Na te golobe me je spomnila jenska „currenda“. Dvajset od 10 do 14 let starih dečkov v temnih sutanah se pred hišo postavi v krogu ter večglasno zapoje lepo ubrano melodijo. Rekrutirajo se iz ubogih in najpridnejših učencev ter — za menda letnih 80 vinarjev — pojo pred hišami, ki so jih naročile. Domačini jih s ponosom pred tujcem poslušajo; in ko sem gospodinjo poprosil za pojasnilo te šege, mi je s skrivnostnim obrazom povedala, — da je „currenda“ jenski običaj.

Za širitev splošne naobrazbe menda nikjer na evropskem kontinentu ni poskrbljeno v toliki meri kakor v javni čitalnici v jenskem „Ljudskem domu“, kjer je slehernemu smrtniku brezplačno ves dan na razpolago — 122 dnevnikov in 445 časopisov v vseh kulturnih jezikih. In mi se vprašujemo, zakaj knjižnice naših „Prosvet“ ne prospevajo! Kdor dá mnogo, da vsakemu nekaj!

Literarni preporod na slovanskem jugu početkom tridesetih let prejšnjega stoletja se je izvršil v znamenju romantične Kollárjeve muze. Vseslovanškega duha pa se je slovaški apostol slovanske vzajemnosti napil — v Jeni, ki je bila središče patrijotičnega gibanja med nemško mladežjo začasa Napoleonovih vojsk. In „Slavy dcera“ Mína je bila hči — nemškega pastorja v Lobedi blizu Jene. — —

Do Weimarja, tretji razred!

Čudno čustvo me je kot električna iskra spreletelo ob zvoku lastnih besed, Bilo mi je nekako tako pri srcu, kakor je človeku ob besedah: „Gospod nisem vreden...!“ Iz radovednosti, „za pokušnjo“, pa stopim v četrti razred. No prepričal sem se, da odgovarja tistim starim telegam, ki pri nas še večkrat ropotajo med Dunajem in Trstom.

Weimar!

„Meine Ufer sind arm; doch höret die leisere Welle,
führet der Strom sie vorbei, manches unsterbliche Lied.“

Tako srcu šelesti srebrnojasna Ilm.

Pred dvornim gledališčem se na skupnem piedestalu dviga bronast kip duševnega pobratimstva, ki mu zlepa ni najti vzporednice. Goethe, ta najpopolnejša utelešenost dozorelega človečanstva, stoji „mit markigen Knochen auf der festgegründeten Erde“ ter s

krepko roko drži lovorjev venec. Schiller pa se jedva dotika pesniške krone in tudi tje gori obrnjeni pogled razodeva — velikega idealista. Kraj pa, ki na njem stoji kip, je gola proza. Spomenik vpije po zelenju, a ozadje mu je na eni strani velika trgovina, na drugi pa ima sličen pendant kot Prešeren tam, kjer se stekate njegova ulica in Ljubljana.

Zdi se mi, da Goetheja ne more razumeti, kdor ni videl Weimarja. Šele ko sem stal v angleškem parku pred neznatno, z deščicami krito hišico, sem pojmlil vso poezijo verzov:

„Übermütig sieht's nicht aus,
dieses stille Gartenhaus;
allen, die darin verkehrt,
ward ein guter Mut beschert.“

Sredi Schillerjeve ulice stoji priprosta dvonadstropna hiša z napisom: „Tukaj je stanoval Schiller“. To je za večne čase posvečeni „Schillerjev dom“. Tukaj je nemška literatura dobila Viljema Tella in Mesinsko nevesto in v manzardni sobici te hiše je zasnul veliki glasitelj helenske lepote.

Goethejev trg in ob njem „Goethejev dom“! Cele procesije romajo v ta tempelj, da se za trenutek udajo čarobni sili svetišča, kjer je bil in žil in stvarjal in preminil jeden največjih genijev. Od sten nizke, ozke in mračne sobice se mi je zdelo da še jedva slišno odmeva: „Mehr Licht“!

Kakor gad čez cesto, brzec enakomerno drsi čez brezmejno ravan v smeri proti Berolinu. Monotonosti vtrujeno oko za trenutek zamiži in kakor da v polsnu skozi ropot koles slišim:

„Zierlich denken
und süß erinnern,
ist das Leben
im tiefsten Innern.“

(Goethe).

Vij.¹ Rusko napisal N. V. Gogolj.
Poslovenil J. A. Glonar.

Kakor hitro se je zaslišal v Kijevu zjutraj precej glasen semeniški zvon, ki je visel ob vratih Bratskega samostana, so iz celega mesta v gručah pohiteli učenci in semenišniki. Gramatiki, retori, filozofi in bogoslovci so z zvezki pod pazduhami hiteli v razrede. — Gramatiki so bili še jako mali; med potjo so suvali drug drugega in se prepirali z jako visokim, tankim glasom; skoraj vsi so imeli raztrgano in umazano obleko, v žepih pa vedno polno različne ropotije, n. pr. kocek

¹ Vij — je velikansko bitje narodne domišljije. Tako imenujejo Malorusi načelnika palčkov, ki ima na očeh trepalnice, dolge do zemlje. Cela povest je narodna. Ničesar nisem hotel spremeniti in sem jo zapisal sko o tako preprosto, kakor sem jo slišal. (Opomba pis.)

piščalk, narejenih iz peres, koscev kruha, a včasih tudi mladih vrabcev. Večkrat se je v nenavadni tišini, ki je vladala v razredu, oglasil kak vrabec s svojim tenkim glasom in tako povzročil, da je dobil njegov gospodar poštene „packe“ na obe roki, ali pa še kaj hujšega. Retori so šli bolj resno; njihova obleka je bila popolnoma cela, zato pa so imeli skoro vsi po kak okras v licu, ki je bil precej podoben kaki govorniški figuri: eden je škilil na eno oko, drugi je imel ustnice, napete kakor kak meh, tretji je imel zopet kak drugi okrasek. Ti so govorili in se pridušali v tenorju. Filozofi so jo vlekli za celo oktavo nižje; po žepih so imeli samo trde, debele tobakove korenine: jedij niso nosili s seboj nobenih, ker so vse, kar jim je prišlo pod roke, takoj snedli; dišali so po pipah in žganju, včasih tako daleč, da se je kak delavec, ki je šel mimo, ustavil, vzdignil nos in dolgo vlekkel zrak nase, kakor kak lovski pes.

Trg se je v tem času začel še le oživljati; branjevke, ki so prodajale preste, žemlje, melonino seme in makovnike so vlačile za rokave ali škrice one, ki so imeli škrice iz tankega sukna ali kakega drugega bolj tankega blaga.

— Gospodiči, gospodiči! sem, sem! so kričale od vseh strani: — tukaj so preste, makovniki, potice, zelo dobre! za Boga, kako dobre! na medu! sama sem jih spekla.

Druga je vzela nekaj dolgega, zvitega iz testa in kričala: — Tukaj je potica, zelo dobra potica, kupite, gospodiči!

— Ne kupite ničesa pri tej: — glejte, kako je grda, kako ima nečist nos in umazane roke.

Filozofov in bogoslovcev si niso upale klicati, ker so filozofi in bogoslovci vzeli vsakokrat samo „za poskušnjo“ in takrat navadno celo peščico.

Ko so prišli v semenišče, se je cela gruča razšla po razredih, ki so bili v nizkih, a sicer dovolj prostornih sobah z malimi okni, širokimi durmi in umazanimi klopmi. V razredu so takoj začeli brenčati razni glasovi; inštruktorji so izpraševali svoje poverjence; zvonek diskant gramatika je udarjal ob steklo, vstavljeno v mala okna in steklo je odgovorilo s skoro istim glasom; v kotu je godel retor, ki pa bi — po svojih ustih in debelih ustnicah — moral biti vsaj že filozof. Godel je v basu in od daleč se je slišalo samo bum, bum, bu, bu... Inštruktorji so poslušali svoje poverjence in pri tem z enim očesom, kjer je iz žepa njim poverjenega učenca gledala žemlja, štrukelj ali pa tikvino seme.

Kadar je vsa ta tolpa prišla nekoliko prezgodaj, ali kadar so vedeli, da pride profesor pozneje, kakor je navada, tedaj so sporazumno naredili igro, katere so se morali udeležiti vsi,

celo oni, ki so morali skrbeti za red in nравnost celega učečega se stanu. Dva bogoslovca sta navadno določila, kako se bo vojska vršila: ali mora stati vsak razred zase ali pa se razdelijo vsi na dva dela. V vsakem slučaju so začeli gramatiki najprej, ko pa so posegli retori vmes, so gramatiki že odbežali in se postavili na vzvišena mesta, odkoder so opazovali bitko. Potem je nastopila filozofija s črnimi dolgimi brkami in nazadnje teologija v velikanskih brgešah in z debelimi vratovi.

Navadno se je končalo tako, da je teologija vse pobila in potisnila filozofe, ki so si božali nabite boke, v razred, kjer so si po klopeh oddahnili.

Ko je profesor, ki se je nekdanj sam udeleževal takih bojev, stopil v razred, je po razgoretih in rdečih obrazih takoj spoznal, da je bil boj hud in ko je on s šibami tolkel po prstih retore, je drugi profesor v drugem razredu s palicami pretepal filozofe. Z bogoslovci so ravnali popolnoma drugače: njim so — kakor je pravil profesor bogoslovja — „nasipali debelega graha“ t. j. dobili so jih s kratkimi jermeni

Ob slavnostih ali praznikih so šli učenci in semeniščniki po hišah z vrečami ali pa so igrali kako predstavo in tedaj se je navadno vedno odlikoval kak bogoslovec, malo manjše rasti kakor kijevski zvonik, ki je predstavljal Herodijado ali Pentefrijo, soprogo

egiptovskega cesarja. Za plačilo so dobili kos platna ali vrečo prosa, ali polovico pečene gosi ali kaj enakega. Vsi učenci — semeniščniki in zunanji, ki so se že od nekdanj neprijazno gledali med seboj, so imeli zelo malo hrane in živil. Pri tem pa so bili tako žirovni, da bi bilo nemogoče sešteti, koliko kolačkov je lahko eden snel za večerjo; zato jim niso zadostovali dobrovoljni prispevki premožnejših meščanov.

Tedaj je poslal senat, ki je sestajal iz bogoslovcev in filozofov pod vodstvom kakega filozofa (včasih se je tudi sam pridružil) z vrečami v tuje vrte — in potem so jeli kašo iz tikev. Senatorji so se tako najedli tikev in dinj, da so inštruktorji drugi dan čuli od njih dve lekciji: ena je prihajala iz ust, druga pa je godla v senatorskem želodcu. Vsi učenci so nosili dolge halje, ki so jim segale do pet.

Najslavnejši dogodek za vse učence pa so bile — počitnice, ki so se začele nekako v juniju, ko so se vsi semeniščniki razpustili. Tedaj so se na vseh potih našli posejani gramatiki, retori in filozofi. Kdor ni imel svojega doma, ta se je podal h kakemu tovarišu. Filozofi in bogoslovci so šli pripravljat in učiti otroke bogatejših ljudi in so dobili za to ob svojem času nove čevlje, včasih celo plašč. Cela tolpa je potovala skupno, si kuhala kašo in taborila ponoči na prostem. Vsak je nosil s

seboj vrečo, v kateri je imel srajco in par onuč. Bogoslovci so bili posebno štedljivi in skrbni: da si ne bi raztrgali čevljev, so jih sezuli in nosili na palici čez ramo, posebno, kadar je bilo blatno. Tedaj so si zasukali hlače do kolen in brezskrbno čopotali po lužah. Kakor hitro pa so zagledali na strani kak hutor*), tedaj so takoj krenili s ceste, se približali h koči, ki je bila lepša od drugih, tam so se pred okni postavili v vrsto in na ves glas zapeli. Gospodar, navadno kak star kazak-kmet, jih je dolgo poslušal, naslonjen na obe roki, potem pa je gorko zajokal in rekel svoji ženi: „Ženka, to, kar pojejo študenti, mora biti nekaj zelo pametnega; nesi jim nekaj sala in kar je enakega pri hiši.“ In cela skleda kolačkov se je zakotalila v vrečo, včasih je bil tudi lep kos sala, kaka riba ali kokoš. Ko so se na ta način preskrbeli z živili, so se napotili zopet dalje. Čim dalje pa so šli, tem bolj se je manjšala truma. Skoraj vsi so se razgubili po svojih domačijah in ostali so samo oni, ki so imeli dalje domu.

Enkrat so na takem potovanju krenili trije semeniščani z velike ceste v stran, da bi se v prvem hutoru, na katerega bi naleteli, preskrbeli s hrano, ker so njihove vreče bile že davno prazne. To so bili: bogoslovec Haljava, filozof Homa Brut in retor Tiberij Gorobec.

*) Naselbina na samoti.

Bogoslovec je bil velik, plečat možakar zelo čudnega značaja: vse, karkoli je ležalo v njegovi bližini, je takoj in brez pomisleka ukradel. Drugičkrat je bil njegov značaj nenavadno mračen; če se je napil do pijanosti, se je skrival po stepni travi in imeli so mnogo dela, da so ga našli.

Filozof Homa Brut je bil vesele narave; zelo rad je ležal in kadil pipo; če pa je pil, potem si je gotovo najel godce in plesal trepak.*) Večkrat so mu „nasipali debelega graha“, a on se je tolažil s prav filozofsko ravnodušnostjo, češ, kar je komu usojeno, temu ne uide.

Retor Tiberij Gorobec še ni smel nositi brk, kaditi pipe in piti žganjice; nosil je samo čop in zato se njegov značaj še ni mogel razviti; če pa bi se ozirali na pogoste praske po licu, s katerimi je večkrat prišel v razred, bi lahko rekli, da bo iz njega dober vojak. Bogoslovec Haljava in filozof Homa sta ga večkrat lasala, v znamenje svojega pokroviteljstva in sta ga rabila večkrat za svojega odposlanca.

Ko so krenili z velike ceste, je šlo že proti večeru; solnce je ravnokar zašlo in dnevna toplota je še bila v zraku. Bogoslovec in filozof sta šla molče in kadila; retor Tiberij Gorobec pa je sekal s palico glave osata, ki je rastel ob poti. Pot je šla med raztre-

*) Ruski na odni ples.

senimi gručami hrastov in lešja, ki je pokrivalo log; večkrat so v ravnini naleteli na prepade in nizke, zelene in okrogle gore. Na dveh mestih so videli njivo s polzelenim žitom, znamenje, da morajo kmalu priti do kake vasi. A od teh njiv so bili že daleč proč in še vedno niso našli nobene naselbine. Mrak je že popolnoma pokrtil nebo in samo na zapadu je bledeel ostanek rdečkaste svetlobe.

— Kaj je za vraga! je rekel filozof Homa Brut; — zdelo se mi je zagotovo, da pridemo vsak čas do kakega hutora.

Bogoslovec je molčal, se ogledal na vse strani, vzela zopet pipo v usta, in nato so zopet šli vsi molče dalje.

— Za Boga! se je oglasil zopet filozof in postal — niti vragove pesti ne vidiš.

— Mogoče naletimo kje dalje na kak hutor — se je oglasil bogoslovec, ne da bi vzela pipo iz ust.

Med tem je že prišla noč, precej temna noč; mali oblaki so naredili, da je postalo hitreje temno in vse okolnosti so kazale, da ne bo niti zvezd, niti meseca. Popotniki so opazili, da so zašli in da že davno ne hodijo več po poti.

Filozof je iskal z nogami pot na vse strani in rekel naposled na kratka: — kje je pot?

Bogoslovec se je zamislil, molčal nekaj časa in nato rekel: — Da, temna noč je.

Retor je odšel na stran in je na vseh štirih iskal pot, a z rokami je našel samo lisičje luknje. Zraven pa je bila sama stepa, po kateri, kakor je vse kazalo, ni nihče hodil.

Popotniki so se trudili, da bi prišli malo naprej, a povsod je bila samo ista goščava. Filozof je skušal koga doklicati, a njegov glas se je v zraku popolnoma izgubil in ni našel nobenega odmeva. Čez nekaj časa se je začulo slabo stokanje, podobno volčjemu glasu.

— Viš, kaj naj napravimo? je rekel filozof.

— Kaj? Ustavimo se in prenočimo v polju — je rekel bogoslovec in segel v žep po kresilo, da bi si zopet nažgal svojo pipo. Filozof pa se s tem predlogom ni mogel sprijazniti: na večer je imel vedno navado „pospraviti“ velikanski krajec kruha in sala in sedaj je v svojem želodcu občutil neko neznošno praznoto; razen tega se je filozof, neglede na svoj veseli značaj, precej bal volkov.

Ne, Haljava, ni mogoče — je dejal. Kako se neki lahko iztegneš in ležiš, ne da bi kaj večerjal, kakor kak pes. Poskusimo še: mogoče naletimo vendarle na kako naselbino in vsaj čašo žganjice bomo lahko za večerjo izpili.

Pri besedi „žganjica“ je bogoslovec pljunil in dostavil: — no seveda, na prostem tako ne moremo ostati.

Popotniki so šli naprej in so v svoje veliko veselje začuli oddaljeno

lajanje. Prisluškovali so, od katere strani prihaja; potem so šli pogumno v tisto stran in so kmalu zagledali ogenj.

Hutor! Za Boga! hutor! je rekel filozof.

Ni se varal: čez nekaj časa so zagledali natančno mali hutorec, ki je sestajal samo iz dveh koč, ki sta stali na istem dvorišču. Okna so bila svetla; ob plotu je bilo kakih deset sliv. Ko so pogledali skozi vrata iz desak, so zagledali dvorišče, polno čumaških vozov. Na nebu se je tu in tam prikazala kaka zvezda.

— Poglejte, bratje! Na noben način se ne smemo dati odgnati; naj si bo, kar hoče, prenočišče moramo dobiti.

Trije učeni možakarji so družno potrkali na vrata in glasno zakričali: — Odpri!

V jedni koči so zaškripale duri in čez nekaj časa so popotniki zagledali pred seboj starko v ovčjem kožuhu brez prevlake.

— Kdo je? je zakričala ter pokašljevala.

— Starica, daj nam prenočišča; zašli smo, na prstem ni prijetno in želodci so prazni.

— Kakšni ljudje ste?

— Ljudje, ki ne delajo sramote: bogoslovec Haljava, filozof Brut in retor Gorobec.

— Ni mogoče, je zamrmrala starka: — ljudi imam polno dvorišče in vsi

koti v koči so zasedeni. Kam vas naj denem? In še take velike in zdrave ljudi! Pri meni se kočja podre, če vas vzamem na prenočišče. O, poznam vas bogoslovce in filozofe: če začneš prenočevati take pijanice, potem ti gre kmalu vse rakom žvižgat. Pojdite! Pojdite! Tukaj ni za vas prostora.

— Usmili se, starica! Ali lahko krščanske ljudi tako meni nič, tebi nič, odženeš. Deni nas, kamor ti drago; in če ti napravimo to ali ono, naj nam roke odmrjejo in tako se bo zgodilo, kakor sam Bog ve.

Starico je to, kakor se je kazalo, precej omečilo. — Dobro, — je rekla, kakor bi se pomišljala — vzamem vas, a vsak bo prenočeval na drugem kraju. Ne bi mogla biti mirnega srca, če bi vsi trije ležali skupaj.

— Kakor hočeš, ne bomo ti nasprotovali, — so odgovorili popotniki.

Vrata so zaškripala in vstopili so na dvorišče.

A kaj, starica — je rekel filozof, ki je šel za njo — če bi, kakor pravijo . . . veš v trebuhu mi je ravno tako, kakor bi se kdo vozil po njem . . . že od jutra nismo imeli ni grižljaja v ustih.

— Glej ga, glej ga, kaj bi rad! je rekla starka: — ne, nimam nič primernega, danes nismo niti kurili v peči.

— A mi bi za vse to plačali jutri — se je oglasil filozof — kakor se

spodobi, v gotovini. „Da“, — je pristavil tiho, — „vragá boš, od nas dobila“.

— Naprej, naprej! in bodite zadovoljni s tem, kar dobite. Glej, kako lepo gospodo mi je vrag pritiral.

Filozofa Homo so te besede zelo užalostile; naenkrat pa je zavohal suhe ribe; pogledal je bogoslovčeve hlače, ki je šel ob njem, in videl, da mu je gledal iz žepa velikanski ribji rep: bogoslovec je zmaknil z voza celega karasa, ne mogoče iz koristi, ampak same navade. Popolnoma je pozabil na svojo ribo in že je gledal, kako bi pouzmal kaj drugega, najsi bi bilo tudi zlomljeno kolo. Med tem pa je filozof segel v njegov žep, kakor v svoj in potegnil iz njega ribo.

Starka je odkazala vsakemu svoje mesto: retor je prišel v kočo, bogoslovca je zaprla v prazno kamrico, filozofa pa je zaprla v prazen ovčji hlev.

Ko je filozof ostal sam, je tákoj snedel ribo, si ogledal hlev in dregnul z nogo v gobec radovedno svinjo, ki se je zbudila v sosedni staji in se je obrnil na desno stran, da bi zaspal. Naenkrat so se nizka hlevova vrata odprla, starka se je sklonila in stopila v hlev.

— O, starka, kaj pa bi rada? — jo je vprašal filozof.

Starka pa je šla molče proti njemu z razprostrtimi rokami.

— Oho! — je pomislil filozof. — O, golobica, ali se nisi že popolnoma postarala.

Odmaknil se je malo, a starka je brez okolišev šla počasi proti njemu.

— Poslušaj, baba! — je rekel filozof: — sedaj je post in jaz sem že tak, da posta niti za tisoč cekinov ne prelomim.

Starka pa je samo zahtevala roke in ga lovila, ne da bi zinila kako besedico.

Filozof se je začel bati, posebno, ko je opazil, da so se ji oči začele čudno svetiti. — Baba, kdo si ti, kaj si? Poberi se, hodi z Bogom! — je zakričal.

Starka pa ni izgovorila niti besedice in ga je prijela z rokama.

On je skočil na noge, da bi ubežal; starka pa je stala pri vratih, vprla v njega svoje žareče oči in začela zopet iti proti njemu.

Filozof jo je hotel odbiti z rokami, a je k svojemu začudenju opazil, da ni mogel dvigniti rok, ne gibati nog in da mu je celo glas v ustih zamrl: besede so se mu motale brez glasu med ustnicami. Čul je samo, kako je bilo njegovo srce; videl je, kako je stopila starka k njemu, mu zložila reke, nagnila glavo in skočila hitro kakor mačka za vrat, ga udarila z metlo po boku, on pa je poskočil kakor ježni konj in jo je ponesel na svojih plečah.

Vse to se je zgodilo tako hitro, da se je ubogi filozof komaj zavedel in prijel z rokama svoja kolena, da bi tako ustavil noge; noge pa so se k njegovemu velikemu začudenju prehibale same proti njegovi volji in so skakale hitreje kakor čerkeski dirkač. Ko sta prišla iz hutorja in se je pred njima pokazal dolg klanec, na strani pa gozd, črn kakor oglje, še le tedaj je rekel sam pri sebi: — Ehe, to pa je čarovnica!

Mesečev srp je svetil na nebu; mirna, tiha polnočna svetloba je kakor prozorna tančica lahko ležala na zemlji in se vlekla po njej; gozdi, logi, nebo, doline — vse se je zdelo, da spi z odprtimi očmi; zdaj pa zdaj se je tu in tam vzdignil rahel veter; v nočnem zraku je bilo nekaj sveže-toplega; sence dreves in grmovja so padale kakor klini na širno ravnino: taka je bila noč, ko je skakal filozof Homa Brut s svojim čudnim jezdecem za vratom. Imel je bolešno, nerazumljivo, a zraven tega sladko čuvstvo, ki mu je vedno bolj ogrinjalo srce.

Sklonil je glavo in je opazil, da je trava, ki je bila prej pod njegovimi nogami, rastla nekam daleč na globoko, da je ležala nad njo voda, prozorna kakor gorski vrelec, in da je trava sedaj na dnu nekega svetlega, do globine prozornega morja; na vse zadnje je videl v tem morju svojo podobo in starko, ki mu je sedela za vratom.

Videl je, kako je namesto meseca tam svetilo nekakšno solnce; slišal je, kako so modri zvončki mahali s svojimi cveti in zvonili; videl je, kako je izza bičja priplavala rusalka, zasvetil se je vrat in noga — okrogla, napeta, vsa narejena iz luči in migljanja. Obrnila se je k njemu — lice s svetlimi, žarečimi, ostrimi očmi, s petjem, ki je prodiralo dušo; vedno bolj se je bližala, bila je že na površini, zasmejala se je in se zopet oddaljila; vrgla se je na hrbet — in njene prozorne prsi svetlikajoče se kakor nelikan baršun, so bile bele, nežne in prožne. Voda se je ob njih nabrala v svetlih mehurčkih; vsa se trese in se smeje v vodi . . .

Ali vidi vse to ali ne vidi? Jeli vse to v resnici ali pa se mu samo sanja? Kaj je tam: veter ali godba? Žvenklja, žvenklja in se vije, približuje se in oddaljuje ter se vsesava v dušo z neznosnim trilčkom.

— Kaj je to? — je mislil filozof Homa Brut, gledal pod se in tekel na vso sapo. Pot je curljal ž njega v debelih kapljah; čutil je vražje sladko čuvstvo, neko bolečo, strašno naslado, ki ga je vsega prevzela; večkrat se mu je zdelo, da nima več srca in tedaj se je s strahom prijemal za prsi. Brez moči in popolnoma izmučen je začel moliti po vrsti vse molitve, ki jih je znal; izmolil je vsa zakletja proti duhovom in naenkrat je začutil novo moč; čutil je, da so postali njegovi koraki

bolj leni, čarovnica se je že slabše držala njegovega vratu, brodil je po gosti travi in v njej ni videl nič ne- navadnega. Svetel srp je svetil na nebu.

— Dobro! — je pomislil filozof Homa in je začel skoraj na glas za- klinjati čarovnico. Nazadnje je skočil kakor blisk izpod nje in potem skočil sam na njen vrat. Starka je začela z drobnimi, naglimi koraki tako hitro teči, da je filozofu kar sapo jemalo. Komaj je videl zemljo pod seboj; mesec je razsvetil vse, dasi ni bila polna luna; dolina je bila ravna; starka pa je tekla tako hitro, da je švigala cela okolica nejasno mimo njega. Zgrabil je poleno, ki je ležalo ob cesti in je začel ž njim na vso moč nabijati starko. Ona je začela divje kričati; izprva je bil njen krik jezen in grozeč, potem je postal bolj slab, prijazen in čist, nazadnje pa je že bil tih, komaj slišen, kakor glas srebrnega zvončka, ki mu je segal v dušo; nehote je po- mislil: — Jeli to res starka? — Ne morem več! — je zastokala slabotno in padla na zemljo.

On je skočil na noge in ji je po- gledal v oči: ravno je napočila jutranja zarja in v daljavi so se zasvetili po- zlačeni stolpi cerkev v Kijevu. Pred njim je ležala lepotica z razpletenimi, prekrasnimi lasmi in s trepalnicami, dolgimi kakor strele. Od slabosti so ji padle na obe strani bele, gole roke; stokala je in odpirala oči, polne solz.

Homo je zatrepetal, kakor list na drevesu; žalost, strah in neko čudno ginjenje, ki ga ni poznal, ga je ovladalo. Začel je bežati na vso moč. Med potjo mu je nemirno tolklo srce in nikakor ni mogel razumeti, kako strašno, tuje, novo čustvo ga je prijelo. Ni se hotel več vrniti v hutor, ampak je hitel v Kijev ter mislil vso pot na ta nerazumljiv dogodek.

Izmed semeniščanov ni bilo skoraj nikogar v mestu. Vsi so se razšli po hutorjih, ali za domače učitelje, ali pa tudi ne, ker se po maloruskih hutorjih dobijo kolači, sir, smetana in potice v klobuk, ne da bi moral človek zato kaj plačati. Poslopje, v katerem je bilo semenišče, je bilo popolnoma prazno in najsi je filozof preiskal vse ogle in celo preteknil vse luknje in kote v strehi, nikjer ni našel nobenega kosca sala niti kosa potice, ki so jih semeniščani tam navadno skrivali.

Vendar pa si je filozof kmalu pomagal v svoji bedi: žvižgaje je šel dva, trikrat po trgu in na koncu namežiknil neki mladi vdovi v žolti čepici, ki je prodajala trake, svinčenke in kolesa — z eno besedo — ne da se naštet, kaj vse se mu je nosilo na mizo, ki je bila zanj pogrnjena v mali glineni hišici sredi višnjevega vrta. In še tisti večer so videli filozofa v krčmi. Ležal je na klopi, kadil po svoji stari navadi pipo in vrgel pred vsemi Židukrčmarju pol zlatnika. Pred njim je

stala steklenica; s hladnokrvno-zadovoljnimi očmi je gledal na prihajajoče in odhajajoče in ni nič več mislil na svoj nerazumljiv dogodek.

* * *

Med tem se je razšla vsepovsodi govorica, da se je hči jednega izmed bogatejših stotnikov, ki je imel svoj hutor okoli 50 vrst* od Kijeva, vrnila nekega dne vsa zbita s sprehoda in da se je komaj privlekla v očetovo hišo. Sedaj leži na smrtni postelji, a pred smrtjo je še izrekla željo, naj po njeni smrti moli tri dni za njo molitve za umrle nek kijevski semeniščan, Homa Brut. To je izvedel filozof od samega ravnatelja, ki ga je za to nalašč poklical v svojo sobo in mu rekel, naj se brez odlašanja napravi na pot, posebno ker je imenitni stotnik zanj nalašč poslal ljudi in voz.

Filozof je zatrepetal in imel čuvstvo, ki si ga ni mogel razložiti. Temna slutnja mu je pravila, da ga ne čaka nič dobrega. Sam ni vedel zakaj, a izjavil je odločno, da ne pojde.

— Poslušaj, domine Homa! — je rekel ravnatelj (v nekaterih slučajih e govoril s svojimi podložniki zelo uljudno), — nikak vrag te ne vpraša, ali hočeš iti ali ne. Povem ti samo to, da te bom dal, če boš dalje kazal svojo trdoglavost in modroval, po hrbtu in

* vrsta = 1060 m.

po ostalem tako našvigiati z mlado brezovico, da ti niti v kopelj ne bo treba iti.

Filozof se je popraskal za ušesom in odšel, ne da bi zinil samo eno besedico; sklenil pa je pri prvi ugodni priliki zaupati svojo usodo svojim nogam. Zamišljen je šel po okroglih stopnicah, ki so peljale na dvorišče, posajeno s topoli, ustavil se je za trenutek in je slišal dovolj razločno ravnatelja, ki je dajal nekaka povelja svojemu ključarju in še nekomu, gotovo kakemu poslancu stotnika.

— Zahvali se gospodu za pšeno in jajca — je govoril ravnatelj — in povej, da bom knjige, o katerih piše, takoj poslal, kakor hitro bodo izgotovljene; dal sem jih že pisarju, da jih bo prepisal. Ne pozabi tudi, moj golobček, opozoriti gospoda, da imajo na hutorju izvrstne ribe, posebno osetrine in naj jih o priliki kaj pošlje. Tukaj na trgu so slabe in drage. Ti pa, Javtah, daj vsakemu kazaku kupico žganjice, filozofa pa privežeta, sicer se vam bo odtegnil.

— Viš ga, vražjega sina! — je pomislil filozof, — zavohal je dolgo-kraki piškur!

Stopil je s stopnic in zagledal koleselj, ki se mu je zdel skraja velikanski kozolec na kolesih. In res je bil tako velikanski kakor peč, v kateri žgejo opeko. To je bil navaden krakovski voz, na katerem se je lahko

deljalo po petdeset židov s svojim blagom tje, kjer je njihov nos zavohal kak semenj. Filozofa je čakalo že šest zdravih in krepkih, malo postarnih kazakov. Obleka iz tankega sukna s čopki je kazala, da imajo precej imenitnega in bogatega gospoda; brazgotine so pričale, da so bili nekdanj tudi na vojski in ne brez slave.

— Kaj naj storim? Kar človeka čaka, temu ne uide! — je pomislil filozof, se obrnil h kazakom in rekel na glas: — Pozdravljeni, bratje tovariši!

— Pozdravljen, gospod filozof! — je odzdravilo par kazakov.

— Torej tukaj moram sedeti z vami? Lep voz! — je nadaljeval in zlezal nanj. — Samo godcev še treba, potem pa kar lahko plešemo na njem.

— Da, znamenit voz — je rekel jeden kazak in sedel na kozla h kočijažu. Glavo si je obvezal s cunjo, ker se mu je posrečilo šapko „pozabiti“ v krčmi. Drugih pet je s filozofom vred zlezlo v globino voza in se razpeložilo po vrečah, polnih raznih stvari, ki so jih nakupili v mestu.

— Rad bi vedel — je rekel filozof — če bi se ta voz do vrha napolnil s kakim blagom, na primer s soljo ali železnimi klini, koliko konj bi se moralo vanj zapreči.

— Da — je rekel po kratkem molku kazak, ki je sedel na kozlu. — Vpreči bi se moralo dovolj konj.

Po tem vsekakor zadovoljivem odgovoru se je zdelo kazaku primerno molčati vso pot.

Flozof bi bil neznansko rad vedel natančneje, kakšen je stotnik. kakšna je njegova narava, kaj se čuje o njegovi hčeri, ki se je na tako čuden način vrnila domu in ležala sedaj na smrtni postelji in katere usoda se je zvezala sedaj z njegovo osebo, kako je pri stotniku in kaj se godi tam. Vpraševal jih je po vrsti; kazaki pa so bili očitvidno tadi filozofi, ker so namestu odgovora molčali in ležé na vrečah, kadili svoje pipe.

Samo eden izmed njih se je obrnil k vozniku, ki je sedel na kozlu, s kratkim naročilom: — Pazi, Overko, ti stari postopač, ko pridemo h krčmi, ki je na Čuhrajlovski cesti, ne pozabi ustaviti in zbuditi mene in druge, če bi mogoče kdo zaspal.

Nato je precej glasno zaspal. Sicer pa je bilo to naročilo popolnoma nepotrebno, kajti komaj se je približal velikanski voz krčmi ob Čuhrajlovski cesti, so vsi zavpili na en glas: — Stoj! — Razun tega so bili Overkovi konji že vajeni, da so se sami ustavili pred vsako krčmo.

Neglede na vroč julijev dan so izlezli vsi iz voza in krenili v nizko, zamazano sobo, kjer je Žid krčmar sprejel z vsemi znamenji radosti svoje stare znance. Žid je prinesel pod suknjo par svinjskih klobas in takoj,

ko jih je položil na mizo, obrnil oči proč od živali, ki mu jo prepoveduje njegova vera. Vsi so se usedli okoli mize; pred vsakim gostom se je pokazal glinen vrč. Filozof Homa je moral piti ž njimi. In ker se začnejo Malorusi, kadar popivajo, na vsak način poljubljati ali jokati, je bila kmalu vsa izba polna poljubov. — Čuj, Spirid, daj, poljubiva se! — Pridi sem, Doroš, da te objamem!

Jeden kazak, ki je bil malo starejši od drugih, s sivimi brki, je naslonil glavo v dlan in začel na ves glas plakati, da nima več ne očeta, ne matere in da je ostal sam samcat na svetu. Drugi pa je bil velik pametnik in ga je venomer tolažil z besedami: — Ne jokaj, moj Bog, ne jokaj! Kaj zato . . . Bog že ve, kako je in kaj. — Jeden, Doroš, se je delal strašno radovednega in je, obrnjen k filozofu, neprenehoma spraševal: — Rad bi vedel, kaj se učite vi tam na črnih šolah: ali ravno to, kar čita pri nas dijakon v cerkvi, ali kaj drugega?

— Ne sprašuj! — je govoril zategnjeno pametnik: — pusti ga, naj bo kakor je! Bog že ve, kako mora biti, Bog ve vse!

— Ne, jaz bi rad vedel — je govoril Doroš — kaj imajo napisano v svojih knjigah; mogoče imajo nekaj popolnoma drugega ko naš dijakon.

— O moj Bog, moj Bog! — je govoril spoštovani učitelj — čemu te

besede? Je že božja volja, da je tako: kar je Bog dal, tega ni mogoče prevrniti.

— Jaz bi rad vedel vse, kar je napisano; tudi jaz bom šel v črno šolo, pri Bogu, da bom. Kaj misliš ti, ali se ne bom izučil? Vse se bom naučil, vse!

— O moj Bog, moj Bog! — je govoril tolažnik in položil glavo na mizo, ker je ni več mogel držati po konci. Drugi kazaki pa so se razgovarjali o dekletih in ugibali, od česa se sveti mesec na nebu.

Ko je filozof Homa videl, kako so razpoloženi, je sklenil porabiti ugodno priliko in pobegniti. Najprej se je obrnil k sivolasemu kazaku, ki je jokal po očetu in materi: — Zakaj jokaš, očka, zakaj? Tudi jaz sem sirota! Spustite me, prijatelji; čemu vam naj bom?

— Izpustimo ga — so se oglasili nekateri. — Saj je tudi on sirota; naj gre, kamor hoče.

— O moj Bog, moj Bog! — je rekel tolažnik in malo vzdignil glavo — spustite ga, naj gre, kamor mu drago!

In kazaki so ga že hoteli sami zapeljati na prosto; oni pa, ki je bil tako strašno radoveden, jih je ustavil in rekel: — Ne dotaknite se ga: jaz bi rad govoril ž njim o črni šoli: tudi jaz mislim iti v črno šolo . . .

Sicer pa bi filozofu tudi prostost nič ne pomagala, kajti, ko je hotel vstati izza mize, so mu noge postale

nekako lesene in soba je imela naenkrat toliko vrat, da nikakor ne bi mogel najti pravih.

Šele proti večeru se je cela kompanija spomnila, da je treba odriniti. Vlezli so v voz in se raztegnili, potem pa priganjali konje in peli pesem, v kateri pa bi težko kdo razumel kako besedo ali smisel. Kolobarili so dobro polovico noči, večkrat izgubili pot, ki so jo znali že napamet, a nazadnje so se spustili s strme gore v dolino in filozof je zagledal po straneh plot iz lat ali protja, za njim pa nizko drevje in strehe, ki so gledale iš njega. To je bila velika vas, last stotnika. Bilo je že daleč po polnoči; nebo je bilo temno in le drobne zvezdice so se svetile tuintam; niti v eni koči se ni videl ogenj. Med pasjim lajanjem so se pripeljali na dvorišče. Na obeh straneh so se videli s slamo pokriti hlevi in hišice; jedna hiša, ki je bila nekako v sredi in nasproti vrat dvorišča, je bila večja od drugih in je služila, kakor je vse kazalo, stotniku za bivališče. Voz se je ustavil pred srednje velikim poslopjem, podobnim škednju in naši popotniki so se odpravili spat. Filozof pa si je hotel še od zunaj ogledati gosposko hišo; ali najsi je še tako napeňjal svoje oči, vendar ni mogel videti ničesar razločnega: namesto hrama je videl medveda, namesto dimnika pa se mu je pokazal njegov ravnatelj. Filozof je mahnil z roko in šel spat.

Ko se je zbudil filozof, je bila vsa hiša po konci: ponoči je umrla hčerka. Služabniki so tekali na vso sapo sem in tje; nekatere starke so plakale; tolpa radovednežev je gledala skozi plot na dvorišče, kakor bi lahko kaj videla. Filozof je začel iz dolgega časa ogledovati vse to, česar ni mogel videti po noči. Gospodova hiša je bila nizko, ne veliko poslopje, kakoršna so se stavila v starih časih v Malorusiji; bila je pokrita s slamo. Mala, oglata in visoka veranda z oknom, ki je bilo podobno kvišku obrnjenemu očesu, vsa poslikana z modro in žolto barvo in rdečimi polumesci, je slonela na hrastovih stolpičih, ki so bili do polovice okrogli, spodaj šesterooglati, na vrhu pa klobasasto zviti. Pod verando je bilo malo podstenje s klopmi na obeh straneh. Na straneh hiše so bila enaka podkapja na stebričih, ki pa so bili drugače zaviti. Pred hišo je zelenela visoka gruška z lepo krono in trepetajočim listjem. Sredi dvora je stalo nekoliko žitnic v dveh vrstah, ki sta tvorile nekako ulico proti hiši. Za žitnicami sta, ravno nasproti vratom, bile dve kleti, obrnjeni jedna proti drugi in tudi s slamo pokriti; v jedni steni vsake kleti so bila nizka vrata; stena je bila vse vprek in vprek poslikana: na eni je bil naslikan kozak, ki je sedel na sodu in držal v roki vrč z napisom: Vse izpijem! —, na drugi pa steklenica in ob nje straneh,

zaradi lepšega, konj s kvišku obrnjanimi nogami, pipa, bobni in napis: Vino je veselje kozaka. S podstrešja jednega hleva je gledal skozi ogromno lino boben in ob njem par trobent iz medi. Pri vratih sa stala dva topa. Vse je kazalo, da ljubi gospodar zabavo in da je njegov dvor večkrat videl hrupno goščenje. Za vratmi sta bila dva mlina na veter. Za poslopjem so se razprostirali sadonosniki in med drevesnimi kronami so se videli komaj črni pokrovci dimnikov koč, ki so se skrivale v zelenju.

Na severni strani je stala strma gora, ki je s svojim podnožjem segala do dvorišča. Človeku, ki jo je ogledoval od spodaj, se je zdela še bolj strma i na njenem visokem vrhu je štrlelo tu in tam pokvečeno steblovje suhe stepne trave in se jasno odbijalo od svetlega obzorja, ki se je videlo za njim. Gola, glinasta gora je vplivala nekako žalostno na opazovavca; deževje jo je vso razrilo in si naredilo po njej dolge struge. Na jedni strmini sta stali dve koči; nad jedno je razprostirala svoje veje široka jablan, podprta pri zemlji z močnim koljem in prisipano zemljo. Jabolke, ki jih je stepal veter, so se kotale naravnost na gospodovo dvorišče. Z vrha je peljala po celi gori cesta, ki je ob vznožju šla mimo dvora v vaš. Ko je filozof ogledoval njeno strašno strmino in se spomnil sinočišnje vožnje, se je

prepričal, da ima gospodar ali zelo pametne konje, ali pa da imajo kozaki tako krepke glave, da se niti v pijanosti niso na glavo prevrnili v globočino skupno v velikanskim vozom in tovorom.

Filozof je stal na precej visokem mestu sredi dvorišča, ko se je obrnil in pogledal v nasprotno stran, se mu je odprl popolnoma drugačen razgled. Vas se je čim dalje bolj širila in razprostirala na ravnino; nepregledni logi so se vlekli daleč proti obzorju, kjer je njihovo svetlo zelenje temnelo čim dalje bolj. V dalji se je svetilo nekaj vasic, dasi so bile oddaljene nad 20 vrst. Na desni strani teh logov so se vlekli gore in ob njih se je kot komaj viden pas blestel in temnel Dnjeper.

— Ej, krasna zemlja! — je rekel filozof; — tukaj bi človek živel, ribaril v Dnjepru in po ribnikih, lovil ptiče v mreže ali pa jih streljal; mislim, da mora biti tukaj tudi mnogo dropelj. Sadja pa bi lahko nasušil in prodal v mesto velikanske množine ali pa ga, kar je še bolje, sežgal in naredil iz njega žganjico, ki ji ne najdeš para. Seveda to človeka nikakor ne moti, da bi ne pomišljal, kako bi se izmuzal odtod.

Za plotom iz protja je opazil ozko stezico, ki je bila že popolnoma preraščena z visoko travo; nehote je postavil nanjo nogo, najprej, da bi se malo izprehodil, potem pa tako-le med

kočami naskrivoma smuknil v polje, kar je naenkrat, in popolnoma nepričakovano občutil na svoji rami precej močno roko.

Za njim je stal starec, ki se je včeraj tako pritoževal, da sta mu umrla oče in mati in da je sedaj sam in osamljen.

— Zaman misliš, gospod filozof, kako bi nam odletel, pri nas ni tako, da bi človek lahko kar izginil, tudi so steze za pešce jako slabe. Pojdi rajši z menoj k gospodu, on te že dolgo čaka v sobi.

— Pojdiva! No seveda . . . z veseljem — je rekel filozof in se napotil za kozakom.

Stotnik, že postaren, s sivimi brkami in žalostjo v obrazu, je sedel v sobi pri mizi in imel glavo oprto na oba lahta. Bilo mu je okoli petdeset let; globoka žalost in neka bledikasta barva v obrazu pa sta kazali, da je nekaj naenkrat ubilo in umorilo njegovo dušo, da je vsa prejšnja veselost in burno življenje izginilo na veke. Ko je vstopil Homa s kozakom v sobo, je odložil jedno roko in jima na lahko pokimal v odgovor na njujin poklon.

Homa in kozak sta spoštljivo obstala pri vratih.

— Kdo si in odkod, kakega poklica, dober človek? — je vprašal stotnik ne ljubeznjivo in ne strogo.

— Filozof, Homa Brut.

— A kdo je bil tvoj oče?

— Ne vem, velemožni gospod.

— In tvoja mati?

— Tudi za mater ne vem. Po zdravi pameti pa sem — seveda — imel mater, a kdo je bila in odkod, kedaj je živel, tega, spoštovani gospod. pri Bogu, ne vem.

Starec je umolknil in videlo se je, da o nečem razmišlja.

— Kako si se ti seznanil z mojo hčerjo?

— Nisem se seznanil, velemožni gospod, pri Bogu, nisem se seznanil. Še nobenih opravkov nisem imel z dekleti, odkar sem na svetu. Eh, da bi jih . . . da ne rečem kaj nespodobnega?

— Kako pa da je ona ravno po tebe dala poslati in ne po koga drugega?

Filozof je zmigal z ramami. — Sam Bog ve, kako bi si naj človek to razložil. Saj je znano, da pade dekletom včasih kaj v glavo, česar še niti najučenejši človek ne more razložiti; pregovor pravi: „Skači, vraže, kakor ti gospod ukaže.“

— Ali ne lažeš, gospod filozof?

— Naj me pri tej priči gromska strela udari, če lažem.

— Ko bi samo minuto še dalje živel — je rekel žalostno stotnik — pa bi izvedel vse. „Naj nihče ne moli nad menoj, samo pošlji, ljubi očka, takoj v kijevsko semenišče in pripelji semeniščnika Homo Bruta; on naj moli

tri noči za mojo grešno dušo. On ve . . .“ A kaj ve, tega nisem slišal: komaj je moja golobica to izrekla, pa je že umrla. Ti, dobri človek, si gotovo znan po svojem svetem življenju in po svojih bogoljubnih delih in ona je mogoče čula o Tebi.

— Kdo? Jaz! — je rekel filozof in stopil začudeno za korak nazaj — jaz in sveto življenje? — je rekel in pogledal stotniku naravnost v oči. Bog z Vami, gospod! Kaj vendar govorite! Jaz, ki sem — dasi se ne spodobi kaj takega praviti — bil pri pekinji na sam veliki četrtek.

— No, seveda . . . A to je že tako določeno. Še danes moraš začeti svoje delo.

K temu pravim vaši milosti . . . to, seveda, lahko opravi vsak človek, ki se razume na sveto pismo, mogoče po razmerah . . . samo tukaj bi bilo boljše poklicati dijakona, ali vsaj dijačka . . . Ti so učeni ljudje in vsaj vedo, kako se taka stvar opravi; jaz pa . . . tudi nimam pravega glasa in sam vrag vedi kaj. Nič mi prav ne kaže stvar.

— Stori, kakor hočeš, samo jaz bom izpolnil vse, kar mi je naročila moja pokojna golobica in ničesar mi ne bo žal. In če bodeš danes tri noči opravil nad njo molitve, kakor treba, te bom bogato plačal; če ne — niti samemu vragu ne svetujem, da bi me razsrdil.

Zadnje besede je izgovoril stotnik tako odločno, da je filozof razumel, kaj pomenijo.

— Pojdi za menoj! — je rekel stotnik.

Stopili so v vežo. Stotnik je odprl vrata v drugo sobo, ki je ležala ravno nasproti oni, iz katere so prišli. Filozof je postal nekoliko v veži, da bi se pošteno odkašljaj in potem je z nekim nerazumljivim strahom stopil čez prag.

Po tleh je bila po celi izbi nastlana rdeča trava. V oglu je pod podobami ležalo telo umrle na visoki mizi, pokriti s prtom iz modrega baršuna, ki je bil z zlatom všit in okrašen s čopki. Visoke voskave sveče, ovite z zelenjem, so stale ob vznožju in vzglavju in širile svojo medlo luč, ki se je izgubljala v dnevni svetlobi. Lice umrle mu je zakrival neutolažljivi oče, ki je sedel pred njo in obračal hrbet proti vratom. Filozof se je ustrašil besed, ki jih je slišal:

„— Ne boli me to, najmlajša moja hčerka, da si v cvetu svojih let, predno si dočkala mirnejša leta, na mojo žalost zapustila ta svet; boli me, golobica moja, da ne vem, kdo je mogel samo misliti na to, kako bi ti storil kaj žalega, ali rekel o tebi kaj nespodobnega, pri Bogu prisegam, da ne bi videl več svojih otrok, če je že toliko star, kakor jaz, niti svojega očeta ali matere, če je še mlad; njegovo telo pa bi bilo vrženo pticam, da ga razkljujejo

in stepnim zverem, da ga raztrgajo! Gorje pa meni, moja ljuba jagodica, moja prepeličica, moja lastavica, da bom moral živeti na stara leta brez veselja in brisati s suknjo drobne solze, ki tečejo iz mojih starih oči, moj sovražnik se bo veselil in se na skrivnem smejal meni, slabotnemu starcu! . . .“

Umolknil je, ker ga je premagala prevelika žalost, ki je dobila duška v potoku solz.

Filozofa je taka neutolažljiva žalost ganila; zakašljal je in pohrkaval, da bi si očistil svoj glas.

Stotnik se je obrnil in mu odkazal mesto pri vzglavju umrle, pred malim klečalnikom, na katerem so ležale knjige.

— Tri noči bom že kako prebil — je pomislil filozof; — zato pa mi bode gospodar nasul oba žepa polna žoltih cekinov.

Približal se je, pokašljajal še enkrat in začel čitati, ne da bi se ogledal v stran in ne da bi se upal pogledati mrtvi stotnikovi hčerī v lice. V izbi je nastala gluha tišina. Opazil je, da je stotnik odšel. Počasi je obrnil glavo, da bi videl umrlo in . . .

Trepetati je začel po vsem telesu: pred njim je ležala 'epotica, da ji ni ni bilo para na celem svetu. Zdelo se mu je, da še ni videl nikdar obličja, ki bi kazalo tako ostro, a vendar sorazmerno lepoto. Ležala je, kakor bi

bila živa; čelo krasno, nežno kakor sneg, kot srebro, se je zdelo, da misli; obrvi — noč sredi solnčnega dne, tanke, ravne, so se ponosno dvigale nad zaprtimi očmi; v trepalnicah je žarel ogenj skrivnih želj; usta — rubini, so pripravljena na smeh . . . A v vsem tem je videl nekaj strašnega, presunljivega. Čutil je, kako je prišla nad njegovo dušo neka skrivna, neznana žalost, kakor bi sredi šumne veselice, razposajene gostije zapel kdo smrtno pesem. Iž njenih ust — se mu je zdelo — kipi kri k njegovemu srcu. Naenkrat je opazil nekaj strašnega, znanega v njenem obrazu. — „Čarovnica!“ — je zakričal s čudnim, tujim glasom, obrnil oči v stran, obledel in začel čitati molitve. Bila je ravno ona čarovnica, ki jo je on ubil.

Ko je solnce zahajalo, so zanesli mrtvo v cerkev. Filozof je z jedno ramo podpiral pri prenašanju rakev in je čutil na tej rami nekaj hladnega kot led. Stotnik je šel sprēdi in nesel na rami desno stran ozkega doma svoje mrtve hčerke. Cerkev je bila lesena, začrnela, pokrita z zelenim mahom. Imela je tri okrogle stolpiče in je stala žalostno skoro na kraju vasi. Videlo se je, da se v njej že dolgo časa ni vršila nobena služba božja. Sveče so gorele skoro pred vsako podobo. Krsto so postavili v sredi cerkve, ravno nasproti oltarja. Stari stotnik je še enkrat poljubil svojo mrtvo hčer, pokleknil in

potem odšel s trudniki. Filozofa je velel pošteno nakrmiti in ga po večerji zapeljati v cerkev. Ko so prišli trudniki v kuhinjo, so začeli vsi držati roke k peči, kar delajo navadno Malorusi, kadar so videli mrtveca.

Glad, ki ga je začel ob tem času čutiti filozof, je bil kriv, da je popolnoma pozabil na vse, kar je doživel. Počasi je nahodila skoro vsa družina v kuhinjo. Kuhinja v stotnikovem domu je bila nekako podobna društvu, kjer se je shajalo vse, kar je bivalo na stotnikovem dvoru; sem pa moramo šteti tudi pse, ki so z mahljajočimi repovi prihajali h kuhinjskim vratom in čakali na kosti in pomije. Naj so poslali koga kamorkoli in po karkoli, vsak je stopil prej v kuhinjo, da si je tam na klopi malo odpočil in pokadil. Vsi samci pri hiši, ki so hodili v kazaških suknjah, so ležali tukaj skoro celi dan na klopi, pod klopjo, na peči — skratka, kjer je bilo kako mesto primerno za ležanje. In pri vsem tem je vsaki vedno v kuhinji pozabil ali šapko ali bič za tuje pse ali kaj enakega. Naivečjo družbo pa je videla kuhinja zvečer, ko je prišel tudi črednik, potem ko je zagнал konje v okol in kravar, ki je prignal krave k molži in vsi drugi, ki se med dnevom niso prikazali. Zato pa je bilo pri večerji tudi pogovarjanja brez konca in kraja; tukaj se je navadno govorilo o vsem, tudi o tem, kdo si je sešil nove hlače, kaj je v notra-

njosti zemlje in kdo je videl volka. Tukaj je bilo tudi mnogo šaljivcev, ki jih med Malorusi tako ne manjka.

Filozof se je vsedel z drugimi v širokem krogu pod milim nebom pred pragom kuhinje. Kmalu se je skozi vrata kuhinje prizibala ženska z rdečo čepico in nesla v obeh rokah lonec štrukljev, ki ga je postavila med čakajoče. Vsak je potegnil iz svojega žepa leseno žlico; drugi pa, ki je niso imeli, so si pomagali s priostrenim koščkom lesa. Kakor hitro so se začele čeljusti malo bolj počasno gibati in se je volčji glad cele družine nekoliko polegel, so se začeli pogovarjati. Govorilo se je, seveda, o stotnikovi mrtvi hčeri.

— Je li res — je vprašal mlad ovčar, ki je imel na usnjati vrvici, s katero je imel privezano pipo, toliko gumbov in medenih krožkov navešenih, da je bil podoben štacuni za drobnarijo — je li res, da je dekle, Bog me varuj, da bi jo menil ogovarjati, bilo znano z nečistim?

— Kdo, gospodična? — je rekel Doroš, ki je bil že od prej znan s filozofom — res je, ona je bila prava čarovnica. Rad prisežem, da je bila.

— Pusti, pusti, Doroš! — je rekel oni, ki je med vožnjo tako rad tolažil druge: — to ni naša stvar; Bog bodi ž njo! O tem nimamo mi soditi. — Dorošu pa se ni ljubilo molčati; pred kratkim je bil namreč s ključarjem po

nekem nujnem opravku v kleti; tam se je nagnil dva-, trikrat k sodu in se je vrnil iz kleti zelo vesel in zgovoren.

— Kaj vendar hočeš? Naj molčim? — je rekel: — Kako neki, saj je celo mene samega jezdila, pri Bogu, da je res!

— No, očka — je rekel mladi ovčar z gumbi — ali se lahko čarovnico spozna po kakem znamenju?

— Ni mogoče — je odvrnil Doroš — nikdar je ne moreš spoznati in če tudi vse psalterje prečitaš. pa je ne boš spoznal.

— Pa je mogoče, Doroš, ne govori tako — je odvrnil prejšnji tolažnik: — saj Bog ni dal zastonj vsakemu svoje: ljudje, ki se na učene stvari razumejo, pravijo, da ima vsaka čarovnica mal repek.

Če je stara baba, potem je tudi čarovnica — je rekel hladnokrvno si volas kozak.

— O, tudi vi ste dobri za to! — je odvrnila baba, ki je prilivala ravno svežih štrukljev v prazen lonec, — pravi rejeni ovni!

Stari kozak, ki mu je bilo ime Jartuh, in ki je imel priimek Koltun, se je zadovoljno nasmehnil, ko je opazil, da so njegove besede prišle starki do živega; črednik pa se je tako gromko zasmel, kakor bi dva bika, postavljena jeden proti drugemu, naenkrat zamukala.

Ta razgovor je vzbudil v filozofu nepremagljivo željo, da bi izvedel kaj natančnejšega o stotnikovi hčeri. Da bi obrnil pogovor zopet na prejšnjo stvarino, se je okrenil k svojemu sosedu s sledečimi besedami: — Rad bi vedel, zakaj imajo vsi ti ljudje, ki sedijo tukaj pri večerji gospodovo hčerko za čarovnico; ali je storila kateremu izmed vas kaj zlega?

— Skoro vsakemu — je odgovoril jeden izmed sedečih, z zelo gladkim, precej lepoti podobnim licem. — Kdo se ne spominja psarja Mikite . . . ali onega . . .

— A kaj je s psarjem Mikito? — je vprašal filozof.

— Počakaj, bom jaz povedal o psarju Mikiti — je rekel Doroš.

— Jaz bom pripovedoval o psarju Mikiti — se je oglasil črednik — ker je bil moj kum.

— Ne, jaz bom povedal o Mikiti, — je rekel Spirid.

— Pusti, pusti, naj Spirid pove — je zakričala vsa truma.

Spirid je začel: — Ti gospod filozof, gotovo nisi poznal Mikite. Ej, to je bil pač človek, da malo takih. Psa ti je poznal vsakega skoro tako, ko svojega lastnega očeta. Sedanji psar Mikola, ki sedi tretji za menoj, mu ne seže niti do pet, dasi razume tudi on svojo stvar, a proti njemu je — figa, nič.

— Dobro pripoveduješ, dobro! — je rekel Doroš in je vzpodbujajoče kimal z glavo.

Spirid je nadaljeval: — Zajca zagleda prej, ko ti vsiplješ tobaka v nos. Včasih zažvižga: „no Razboj! no Bistra!“ in pohiti na konju za psoma, da ne moreš povedati, kdo bo koga prej prehitel: ali on pse, ali psi njega. Žganja ti izpije četrtinko, da ne veš kedaj. O, to je bil slaven psar. Samo pred nedolгим je začel neprestano gledati za gospodično. Ali se je on tako zaljubil v njo, ali pa ga je ona tako očarala — bil je izgubljen in se je popolnoma obrnil, vrag vedi, kaj je nastalo iz njega — fuj! — ni spodobno govoriti o tem.

— Dobro! — je rekel Doroš.

— Če ga je gospodična le pogledala, pa je že izpustil povodce iz rok. Razboju pravi Brovek, opoteka se in ne ve kaj dela. Enkrat je prišla gospodična v konjski hlev, kjer je on ravno snažil konja. Rekla mu je: „Mikita, naj denem na Tebe nogo!“ Njega, norca, je to še veselilo, pa je rekel: „Ne samo nogo, cela se vsedi na mene. Gospodična je vzdignila nogo, in ko je videl, kako je lepa bela in okrogla, pa ga je čarovnica popolnoma premagala. Tepec je nagnil vrat, prijel z obema rokama njene nage noge in jo je nesel po polju ter tekkel ž njo kakor konj, kam, tega pa ni mogel pozneje povedati. Komaj živ je prišel nazaj

in se je od tega časa sušil kakor trska. Ko so enkrat prišli v hlev, so našli namestu njega samo kupček pepela in prazno vedro; zgorel je popolnoma, zgorel sam od sebe. In bil je psar, da ni imel para na svetu.

Ko je Spirid končal svojo pripovedko, so od vseh strani začeli hvaliti dobre lastnosti Mikite.

— O Šepčihi nisi slišal? — je vprašal Doroš, obrnjen k Homi.

— Ne.

— E hehe! Vidi se, da se pri vas v semenišču ne učite nič kaj poštenega. No, pa poslušaj! Pri nas v vasi imamo kazaka Šeptuna, dobrega kazaka. Sicer rad ob vsaki priliki laže in krade; no ... dober kazak je. Njegova kočja ne stoji ravno daleč od tod. Ravno ob tem času, ko mi sedaj, sta sedela enkrat kazak Šeptun in njegova žena pri večerji. Po večerji sta šla spat; ker pa je bilo vreme lepo, je Šepčiha legla na dvorišču, Šeptun pa v kočji na klopi; ali ne tako ... Šepčiha je ležala v kočji na klopi, njen mož Šeptun pa na dvorišču.

— Ne na klopi, na tleh je ležala Šepčiha! — je rekla baba, ki je stala na pragu in si podpirala glavo z roko.

Doroš se je ozrl na njo, pogledal jo parkrat od pet do glave in po kratkem molku rekel: — Mogoče Ti ne bo ravno ljubo, če Ti pred vsemi navzočimi slečem spodnjačo.

Te besede so dosegle svoj namen. Starka je bila tiho in se ni več vtikala v govor.

Doroš je nadaljeval: — V zibeljki pa, ki je visela sredi hiše, je ležalo leta staro dete, ne vem, ali je bilo možko ali žensko. Šepčiha je torej ležala in slišala, kako je praskal pes po vratih in tulil tako, da bi človek bežal iz koč. Začelo jo je biti strah, ker so ženske že tako neumne, da jim pade srce v pete, če jim ob mraku pokažeš samo jezik skozi vrata. Pomislila je pri sebi: „Udarila bom po gobcu tega neumnega psa, potem mogoče ne bo več tulil“. Vzela je torej burklje in šla odpirat dveri. Komaj pa jih je malo odprla, je že smuknil pes med njenimi nogami v hišo in se je zagnal naravnost proti otroku. Zgrabil je dete, mu pregriznil vrat in začel piti njegovo kri. Šepčiha je samo zakričala: Joj, strah! — potem pa je pobegnila iz koč. Ker pa so bila vežna vrata zaprta, je tekla na podstrešje; tam je sedela in trepetala, neumna baba; potem pa je videla, da gre gospodična k njej na podstrešje. Čarovnica se je vrgla na njo in jo je začela grizti. Zjutraj je Šeptun privlekel svojo ženo polmrtvo s podstrešja; bila je vsa zgrižena in lisasta; drugi dan je umrla, neumna baba. Vidiš torej, kake čudne, čarodejske reči se godijo. Najsi je tudi gosposkega semena, a če je enkrat čarovnica, je pač čarovnica.

Ko je Doroš končal pripovedko, je začel v pipo tlačiti tobak. Govorica o čarovnici pa je šla naprej. Vsak je povedal, kaj se je njemu zgodilo. K temu je prišla čarovnica v podobi velike kopice sena, drugemu je ukradla šapko ali pipo, mnogim dekletam v vasi je čarovnica odrezala lase, ali pa jim je spila mnogo krvi.

Nazadnje se je vsa družba domislila, da so se že predolgo pogovarjali, ker se je na dvorcu naredila že trda tema. Vsi so se razšli spat, ta v kuhinjo, drugi v skedenj, tretji pa se je raztegnil kar sredi dvorišča.

— No, gospod Homa! čas je, da greva k pokojnici — je rekel sivolas kazak ter se obrnil k filozofu. Pridružila sta se jima še Spirid in Doroš in tako so šli vsi štirje proti cerkvi ter med potjo z biči pretepali pse, katerih je bilo na ulici vse polno in ki so se besno zaganjali v njih.

Dasi si je filozof s pošteno čašo žganjice privezal dušo in se napil poguma, vendar je čutil bojazen, ki se mu je na tihem kradla v dušo, čim bolj so se bližali razsvetljeni cerkvi. Pripovedke in čudne reči, ki jih je slišal, so še bolj razburjale njegovo domišljijo. Pod drevjem in plotovi je postalo bolj svetlo, ker je bilo bolj redko. Nazadnje so stopili skozi star cerkveni plot v malo dvorišče, kjer ni bilo nobenega drevesa, ampak samo

prazno dolgo polje in v mrak pogrežnjeni logi. Kazaki so stopili s Homo po okroglih stopnicah na podstenje in so šli v cerkev. Tukaj so opozorili filozofa, naj dobro opravi svojo dolžnost in so ga potem pustili samega! Zaklenili pa so cerkvena vrata, kakor jim je gospod ukazal.

Filozof je ostal sam. Najprej je zazelhal, potem se je pretegnil, huknil v obe roki in nazadnje se je ogledal. Sredi cerkve je stala truga; pred temnimi slikami so gorele sveče; njihova luč je razsvetljevala samo glavni oltar in sredino cerkve; drugi koti so bili popolnoma temni. Glavna podoba je bila že zelo stara, samo njen lepo rezljan, pozlačen okvir se je tu in tam svetlikal, zlatnina je na mnogih mestih odpala, drugje je že popolnoma očrnela; obrazi svetnikov so že popolnoma počrneli in so mračno gledali. Filozof se je še enkrat ogledal. „Kaj?“ je rekel — „česa se naj tukaj bojim? bojim? človek ne more k meni nobeden, za mrtvece in duhove pa imam molitve, da se me ne bo nobeden niti s palcem dotaknil, če jih bom molil. E kaj! — je rekel in zmahnil z roko — začnimo!“ Stopil je k klečalniku in zagledal, na njem par snopičev sveč. „Dobro — je pomislil filozof — razsvetlil bom celo cerkev tako, da se bo videlo v njej kakor po dnevi. E, škoda, da si v božji hiši ne smem prižgati pipe!“

In začel je pritrjevati voščene sveče k vsem klečalnikom, klopem in podobam; nič mu jih ni bilo žal in kmalu je bila vsa cerkev razsvetljena. Samo ob stropu se je naredila še bolj tema in starodavne slike so gledale še bolj strašno iz starinskih rezljanih okvirjev, na katerih se je tu in tam svetlikala pozlatnina. Filozof je stopil k trugi in je plašno pogledal pokojnico v lice — nehote je zaprl oči in zatrepetal po celem telesu: taka strašna, bleščeča lepota.

Obrnil se je proč in je hotel oditi, a iz radovednosti in nekega čudnega čuvstva, ki ne zapusti človeka niti tedaj, ko se boji, je pogledal še enkrat. V resnici; v ostri lepoti mrtve stotnikove hčeri je bilo nekaj strašnega. Mogoče bi se je filozof ne bal tako zelo, če bi bila malo grda. A v njenem obrazu ni bilo nič nelepega, ničesar, kar bi kazalo, da je umrla, lice je bilo živo in filozofu se je zdelo, kakor bi ga gledala z zaprtimi očmi. Zdelo se mu je celo, da se je izpod trepalnic desnega očesa zakotalila solza, a ko se je ustavila sredi lica, je razločil dobro, da je to bila le kaplja krvi.

Hitro je odšel k klečalniku, odprl knjigo in, da bi si naredil več poguma, začel čitati na ves glas. Njegov glas je udarjal na cerkvene stene, ki so že dolgo molčale in davno oglušele: brez odmeva je gromel v popolnoma mrtvi tišini in se je zdel celo filozofu sa-

memu nekoliko divji. „Česa se naj bojim“ — je pomislil med tem sam pri sebi — saj ne bo vstala iz truge, ker se boji božje besede. Naj leži! In kak kazak bi bil jaz, če bi me bilo strah. No, zdi se mi, da sem malo preveč pil in zato sem tako plašljiv. Pa ga malo ponjuhajmo! E, dober tobak je to, zelo dober tobak.“ Vendar je vsakokrat, ko je obrnil kak list, pogledal po strani na trugo, in nek čuden notranji glas mu je pravil: „Glej, vstala bo! Že vstaja, že se vzdiguje in gleda iz truge“.

A vse je bilo tiho in mirno, mrtvo; truga je mirno stala; sveče so razlivale svojo čudno svetlobo! Strašna je razsvetljena cerkev po noči, če leži v njej mrtvec in ni v cerkvi nobene druge žive duše!

Filozof je zvišal svoj glas in je začel peti na različen način, da bi pregnal svoj strah, a vsak tr. nutek je pogledal trugo, kakor bi se vprašal sam pri sebi. „Kaj, če se bo vzdignila, kaj če bo vstala?“

— A vse je bilo mirno. Da bi slišal vsaj kak živi glas, ali kako živo bitje. A niti cvrček v oglu se ni oglašil. Samo ena malo bolj oddaljena sveča je prasketala in slišal se je samo tih plosk, če je padla kaplja raztopljenega voska na tla.

„Kaj, če bo vstala?“

V trugi je privzdignila glavo.

Filozof je divje pogledal in si drgnil oči. A ona že ne leži več, ampak sedi v svoji trugi. Obrnil je svoje oči proč in zopet s strahom pogledal na trugo. Vstala je ... in gre z zaprtimi očmi po cerkvi in v enomer razteza roke, kakor bi hotela koga pograbit.

Ona gre naravnost proti njemu. V strahu je začrtal okoli sebe ris; na vso moč je začel moliti in jo zaklinjati z vsemi močnimi molitvicami, ki se jih je naučil od enega meniha, ki je vse svoje življenje videl čarovnice in razne nečiste duhove.

Stala je že skoro na risu; videlo se je, da ga ni mogla prestopiti in vsa je posinjela, ko človek, ki je že nekaj dni mrtev; Homa se je ni upal pogledati; bila je naravnost strašna; škripala je z zobmi in odprla svoje mrtve oči; a ker ni videla ničesar se je jezno — kar se je poznalo na tem, da se ji je lice treslo — obrnila v drugo stran in obtipala vsak steber in vsak kotic, da bi našla filozofa. Nazadnje je postala, pogrozila s prstom in zopet legla v trugo.

Filozof si še ni mogel popolnoma opomoči in je s strahom gledal na trugo. Naenkrat pa se je truga vzdignila s svojega mesta in je začela s tako hitrico švigati sem in tje po cerkvi, da je kar žvižgalo. Filozofu je švignila tik ob glavi, a videl je, da ni mogla prek risa, ki ga je on začrtal. Zato je začel zopet in še bolj glasno moliti.

Truga se je vrnila nazaj na svoje mesto in je tam mirno obležala. Zopet je vstala čarovnica iz nje, vsa sinja in zelena. Tedaj pa se je od daleč začulo petje petelina: truplo se je zopet vrnilo v trugo in pokrov se je poveznil nanjo.

Filozofu je burno bilo srce in pot mu je tekel v velikih kapljah, petelinov krik mu je dal zopet poguma zato je hitreje čital liste, ki bi jih moral prečitati že prej. Ob prvem svitu sta ga zamenjala dijaček in si volasi Javtah, ki je tedaj opravljal službo cerkovnika.

Ko je filozof prišel na svoje oddaljeno prenočišče, ni mogel dolgo zaspati; utrujenost pa ga je premagala in zato je spal do obeda. Ko se je zbudil, so se mu vsi nočni dogodki zdeli kakor kake sanje. Da bi se pokrepčal, so mu dali četrtno žganjico. Pri obedu je hitro oživel, začel se je udeleževati razgovorov in je snel skoro sam precej veliko prase: neko čuvstvo, ki si ga ni mogel razložiti, mu je branilo, da se ni odločil govoriti o svojem ponočnem dogodku in zato je na rado vedna vprašanja odgovarjal samo: „Da, bile so različne čudne reči!“ Bil je izmed onih, čudnih ljudi, ki postanejo, ko so se najedli do sitega, nenavadno prijazni. Ležal je s pipo v ustih, gledal z nenavadno sladkimi očmi na vse navzoče in je pljuval neprenehoma v stran.

Po obedu je filozof postal popolnoma čil. Prehodil je vso vas in se seznanil s skoro vsemi; iz dveh koč so ga celo spodili in jedno občutljivo dekletko ga je udarilo pošteno z lopato po hrbtu, ko mu je padlo v glavo potipati in poskusiti, iz kakšnega blaga je njena srajca in spodnjača. Čim bolj pa se je čas nagibal proti večeru, tem bolj zamišljen je filozof postajal. Proti večerji se je zbrala vsa družina in je igrala razne igre, med njimi tudi neko vrsto kegljanja, pri katerem pa se namestu krogelj rabijo dolge palice. Kdor je pri tej igri izgubil, je moral onega, ki je dobil, nesti parkrat sem in tje po dvorišču. Ta igra je bila večkrat za gledalce zelo zabavna. Večkrat je konjar, širok kakor kolač, zlezal na suhega, nizkega svinjskega pastirja, ki ga ni bilo skoraj nič drugega ko same gube. Drugokrat je konjar podstavil svoj vrat in Doroš je skočil nanj in vsakokrat rekel: „He, he, kak močan bik.“ Pri kuhinjskem pragu so sedeli oni, ki so bili bolj resni in ki jim ni bilo mar za igre. Kadili so pipe in gledali zelo resno, celo tedaj, če se je mladina od srca nasmejala kaki dobri in ostri zabavljici konjarja ali Spirida. Homa se je zaman trudil vmešati v to igro: neka temna misel mu je, kakor železen klin, tičala v glavi. Naj se je pri večerji še toliko trudil, da bi postal malo boljše volje, vendar ga je obhajal vedno večji strah, čim bolj je postajalo na dvorišču temno.

— No, gospod filozof, prišel je čas! — mu je rekel znan sivolas kozak in je ostal skupno z Dorošem: — hajd na delo!

Filozofa so zopet na isti način zapeljali v cerkev; zopet so ga pustili samega in so zaklenili za njim vrata. Kakor hitro je ostal sam, mu je začel zopet strah navdajati srce. Zopet je zagledal temne slike, svetlikajoče se okvirje in znano črno trugo, ki je tiho in mirno stala sredi cerkve.

— Kaj? — je rekel — sedaj mi to čudo ne more več biti čudno. Samo, ko sem ga prvokrat videl, mi je bilo strašno. Da, samo prvokrat, ko človek kaj takega vidi, je strašno, potem pa že nič več.

Hitro je stopil k klečalniku, zarisal okoli sebe ris, izgovoril nekoliko zakletij in začel na ves glas brati molitve s trdnim sklepom, da ne bo odvrnil očij od knjige in da se ne bo brigal za nobeno drugo reč. Čital je že okoli celo uro; postal je malo utrujen in je moral pokašljevati. Vzel je iz žepa škatljico, da bi si vzel tobaka za nos, a med tem se je plaho ogledal po trugi. Srce se mu je stisnilo.

Mrtva čarovnica je že stala pred njim, skoro na risu, in je upirala v njega svoje mrtve, pozelenele oči. Semeniščan je zatrepetal in začutil je, kako mu je preletel mraz po vseh žilah. Vprl je oči v knjigo in je začel

glasneje čitati svoje molitve in zakletja; slišal je, kako je mrtvec škrtal z zobmi in mahal z rokami, da bi ga prijel. Pogledal je malo po strani in opazil, da ga čarovnica ne lovi tam, kjer je on stal in da ga, kakor se mu je zdelo, ne more videti. Zamolklo je začela mrmrati in izgovarjati z mrtvimi ustnami strašne besede; zahriplo so se čule besede, kakor kipenje vrele smole. Kaj so pomenile, tega bi ne mogel povedati, ali nekaj strašnega je bilo v teh besedah. Filozof je s strahom razumel, da kliče čarovnica nečiste duhove na pomoč.

Veter je šel po cerkvi od njenega zaklinjanja in slišal se je šum, kakor bi letalo po cerkvi neštivilno ptic in mahalo s krili. Slišal je, kako so tolkle s perutnicami po cerkvenih oknih in železnih okvirjih, kako so s kremplji drsale po železnih križih v cknih in kako se je nečista sila upirala v vrata, da bi vdrla v cerkev. Ves čas mu je srce hrupno tolklo; zaprl je oči in v enomer čital molitve in zaklinjal nečiste sile. Naenkrat se je začulo nekaj oddaleč: daleč tam nekje je zapel petelin. Utrujen filozof si je oddahnil in prenehal čitati.

Ko so prišli po njega, so ga našli komaj naspol živega; bil je oprt s hrbtom ob steno, izbulil je oči in gledal srepo kozake, ki so prišli po njega. Morali so ga skoraj nesti in celo stezo so ga morali podpirati. Ko

je prišel na gospodarjev dvor, se je osvestil in prosil za četrtno žganjico. Ko jo je izpil, si je pogladil lase na glavi in rekel: „Mnogo različne pošasti se vlačijo po svetu! a take strašne reči se godijo, da . . .“ Pri tem je samo zamahnil z roko.

Oni, ki so se zbrali okoli njega, so sklonili glave, ko so slišali take besede. Še celo hlapček, ki je smel skoraj vso družino zastopati, kadar je bilo treba očistiti konjski hlev, potegniti vode ali opraviti kako drugo delo, je samega začudenja na široko odprl usta.

Tedaj je šla mimo malo postarna ženska s trdno zavezano obleko, tako da se je videl njen okrogel in krepek stas, pomočnica stare huharice, zelo nečimerna ženska, ki si je vsak čas kaj privezala k čepici, ali košček traka, včasih celo kos papirja, če ni imela ravno kaj primernejšega pri roki.

— Pozdravljen, Homa! — je zaklicala, ko je zagledala filozofa. — Aj, aj, aj, kaj se ti je zgodilo? — je zakričala in zaploskala z rokama.

— Kaj vendar, nora baba?

— O ti moj Bog, čisto siv si!

— He, he! Resnico govori — je rekel Spirid, ko si je filozofa natančno pogledal: — popolnoma si osivel, kakor naš stari Javtuh!

Ko je filozof to slišal, je takoj pohitel v kuhinjo, kjer je zagledal na

steno obešen trioglat kos zrcala, ves zamazan od muh in okrašen s potočnicami in drugim cvetjem, znamenje, da je bil last zgoře omenjene nečimerne kuharičine pomočnice. S strahom je opazil, da je govorila resnico; polovica njegovih las je bila naravnost siva.

Filozof Homa Brut je povetil glavo in je začel razmišljati. — Šel bom h gospodu stotniku — je rekel nazadnje — povedal mu bom vse in mu pojasnil, da nočem več čitati molitev nad njegovo umrlo hčerjo. Naj me takoj zopet pusti v Kijev.

S tem namenom je obrnil svoje korake proti stotnikovemu poslopju.

Stotnik je sedel popolnoma mirno v svoji sobi. Ista brezupna žalost, ki jo je filozof opazil prvič na njegovem licu, ko ga je zagledal, je bila še vedno v njegovem obrazu. Samo lica je imel še bolj vdrta kakor poprej. Videlo se je, da se briga zelo malo za hrano, ali da se je sploh ne dotakne. Bil je nenavadno bled, tako da je bil zelo podoben kamenu.

— Pozdravljen, sirota! — je rekel, ko je zagledal Homo, ki je s šapko v roki obstal pri vratih. — Kako je? Ali gre vse dobro?

— Dobro, dobro; samo take vragolije se godijo, da bi najrajši pobral šila in kopita in bežal odtod, kakor daleč bi me noge nesle.

— Kako to?

Vaša hčerka, gospod, je namreč . . . po zdravi pameti je, na vse zadnje, sicer gosposkega pokolenja, o tem se ne bo nihče prepiral; samo, ne bodite jezni, Bog daj mir njeni duši . . .

— No, kaj je z mojo hčerko?

— Dala je satanu moč nad seboj. Tako straši, da ni mogoče nobenega pisanja prečitati.

— Beri, beri! Saj je ravno tebe velela poklicati: skrb jo je bilo, moja golobico, za njeno dušo in zato je želela, da se z molitvami prežene vsaka nečista stvar.

— Vaša je oblast, gospod, a pri Bogu, da ne morem.

— Čitaj, čitaj! — je nadaljeval z istim opominjajočim glasom stotnik: — samo ena noč še ti je ostala, krščansko delo boš opravil in jaz ti bom hvaležen.

— In če mi plačate še toliko . . . Kakor hočeš, gospod, ali jaz ne bom več čital — je rekel Homa odločno.

— Poslušaj, filozof! — je rekel stotnik in njegov glas je postal odločen in grozen: — ne ljubim takih izgovorov. To ti lahko delaš v svojem semenišču. a z menoj ni tako: če jaz udarim, ni tako, kakor če to stori tvoj ravnatelj. Ali veš, kaj so pošteni, koženi biči?

— Kako bi ne vedel? — je rekel filozof in je znižal svoj glas: — vsakdo ve, kaj so koženi biči: če jih dobi človek pošteno število — niso nič prijetnega.

— Da. Samo tega še ne veš, kako pošteno jih znajo moji kazaki rabiti — je rekel stotnik grozno; vstal je in njegovo lice je pokazalo poveljujoč divji izraz, ki je pokazal naenkrat njegov nebrzdan značaj, katerega je žalost po mrtvi hčerki samo za čas potlačila. — Moji kazaki te najprej nabijejo, potem te omočijo z žganjico in potem jih dobiš zopet. Hajd, naprej, opravi svoje delo. Če ne opraviš, te zbijejo moji kazaki do smrti — opraviš, dobiš tisoč zlatnikov.

— Strela! — je pomislil filozof, ko je odhajal — mož ne razume nobene šale. Čakaj, čakaj prijatelj: tako si bom nabrusil pete, da me niti s svojimi psi ne boš mogel dohiteti.

In Homa je sklenil, da bo na vsak način ubežal. Čakal je samo še na čas po obedu, ko je vsa družina polegla po senu pod skednji, in z odprtimi usti tako smrčala, da se je zdelo človeku, da je v kaki fabriki.

Navsezadnje je prišel ugoden čas. Tudi Javtuh se je iztegnil na solncu in zaprl oči. Filozof se je s strahom in trepetom tiho odpravil v sadunosnik, odkoder se mu je zdelo, da bo najlažje in od nikogar opažen ubežal na polje. Sadunosnik je bil strašno zapuščen, zanemarjen in torej nenavadno primeren za kako tajno podjetje. Razen ene pešpoti, ki so si jo ljudje napravili, je bil ves ostali sadunosnik gosto obraščen z višujami, tikvami, lapuhom,

ki je vsepovsodi dvigal svoja visoka stebila z nežnimi rdečkastimi čepicami. Divji hmelj je pokrival kakor mreža vso to pisano družčino drevja in grmovja in je delal nad njimi nekako streho, ki je segala tje do plota, kjer so se njeni zadnji izrastki, podobni kačam, vili po plotu in se družili z divjimi poljskimi zvončki. Za plotom, ki je tvoril mejo sadunosnika, se je razprostirala cela šuma stepne trave, v katerega, kakor je vse kazalo, ni bil nihče radoveden pogledati; kosa bi se razletela na drobne kose, če bi se hotela dotakniti z ostrino njenih lesenih stebel.

Ko se je filozof napravljal, da bi zbežal čez plot, so mu zobje sklepetali in srce mu je tolklo tako zelo, da se je sam ustrašil. Škrici njegove dolge, vrhnje obleke so se mu zdeli pritrjeni k zemlji, kakor bi jih kdo pribil z žrebljem. Ko je zlezel prek plota, je slišal v ušesih žvižgajoč glas: „Kam, kam?“ Filozof je švignil v stepno travo in je začel bežati; neprenehoma se je spodtikal ob stare korenine in stopal na krastače. Videl je, da bo, ko bo prišel iz stepne trave, moral prekoračiti polje, za katerim se je širila gosta črna šuma, v kateri bi bil najbolj varen; za to šumo je upal priti naravnost na cesto, ki pelje v Kijev. Kmalu je bil čez polje in v gosti šumi. Iz šume, kjer je pustil na vsakem ostrem trnu kos obleke, je prišel v

precej razsežno leščje. Vrba z raztrtimi vejami, ki so visele skoraj do zemlje, je pokrivala studenček, ki je srebrnočist žuborel pod njo. Najprej se je filozof vlegel in se napil, ker ga je neznansko žejalo. „Dobra voda!“ je rekel in si brisal usta — tukaj bi se človek lahko oddahnil.

— Ne, boljše je, da bežim naprej; gotovo bodo šli za menoj.

Za seboj je čul te besede. Ogledal se je — pred njim je stal Javtuh.

— Vražji Javtuh! — je pomislil in rekel sam pri sebi filozof — prijel bi te za noge in bi tvoj ostuden obraz in vse, kar je na tebi, pobil s hrastovim polenom!

— Zaman si se trudil — je nadaljeval Javtuh: — boljše bi bilo, če bi šel po tej poti, kakor jaz: naravnost mimo konjskega hleva. Tudi je škoda za raztrgano obleko; lepo sukno je. Koliko si plačal za meter? No, dovolj je bilo sprehoda, čas je, da greva domu!

Filozof se je pokraspal za ušesi in šel za Javtuhom. — Sedaj mi bo prokleta čarovnica nasipala popra! — je pomislil. — Da, sicer, kaj pa sem? Česa se naj bojim? Ali nisem kazak? Saj sem čital že dve noči in Bog mi bo tudi še tretjo pomagal. Vidi se pač: pokleta čarovnica mora imeti pošteno grehov, da se nečista sila tako poteza za njo.

Take reči je razmišljeval, ko je stopil na gosposki dvor. Tako si je delal pogum in je naprosil Doroša, ki je zaradi posebnega prijateljstva s ključarjem smel včasih iti v klet, naj prinese žganjice; na to sta se oba prijatelja vsedla ob skednju in ga poštene potegnila, tako da je filozof nenkrat skočil na noge in zakričal. — Muzikantov, takoj muzikantov sem! — Ni pa jih čakal, ampak je začel takoj sredi dvorišča na gladkem prostoru plesati. Plesal je tako dolgo, da je prišel čas obeda in se je vsa družina zbrala okoli njega v krog in ga gledala. Potem pa so pljunili vsak in odšli, rekoč: — Glejte no, kako dolgo pleše ta človek! Filozof je na to šel spat in še le močen curek mrzle vode ga je lahko zbudil, da je šel k večerji. Pri večerji je govoril venomer o tem, kaj je kazak in da se mu ni treba bati nikogar in ničesar na svetu.

— Čas je, je rekel Javtah — pojdiva!

— Klín v tvoj jezik, vražji mrač! — je pomislil filozof, vstal in rekel: No, pa pojdiva!

Med potjo je filozof gledal na vse strani in se pogovarjal s svojimi spremljevalci. Javtah pa je molčal in le Doroš je venomer klepetal. Noč je bila naravnost peklenska. Cela tolpa volkov je tulila daleč tam nekje in tudi v pasjem lajanju je bilo nekaj strašnega.

— Zdi se mi, da tuli nekaj drugega, to niso volkovi — je rekel Doroš. Javtuh je molčal. Filozof ni vedel ničesar odgovoriti.

Približali so se cerkvi in so stopili pod njen stari, leseni strop, ki je jasno pričal, kako malo se je brigal stotnik za Boga in za svojo dušo. Javtuh in Doroš sta, kakor prejšni dve noči, odišla, in filozof je ostal sam.

Vse je bilo ravno tako, kakor doslej, vse tako grozno in strašno. Filozof je za trenutek obstal. V sredini cerkve je še vedno mirno stala truga strašne čarovnice. — Ne bojim se, pri Bogu, da se ne bom bal! — je rekel, kakor navadno, zarisal okoli sebe ris in si začel v spomin klicati vsa zakletja in močne molitvice, ki jih je znal. Tišina je bila strašna; sveče so trepetale in razsvetljale vso cerkev. Filozof je obrnil jeden list, potem drugi in je pri tem opazil, da čita nekaj popolnoma drugega ko to, kar je v knjigi. V strahu se je prekrižal in je začel peti. To mu je dalo nekaj poguma; branje je šlo naprej in listi so se obračali jeden za drugim.

Naenkratsredi tišine je z ropotom odskočil železen pokrov truge in čarovnica je vstala. Še strašnejša je bila, ko prve dve noči. Zobje so ji šklepetali, krčevito so se ji tresle ustnice in strašno se je čulo njeno zaklinjanje. Vihar je nastal v cerkvi, svete podobe so popadale na tla in

kosci stekla iz razbitih oken so padali v cerkev. Dveri so padle s stežajem in neštevilna množica čudnih strašil se je zavalila v božjo cerkev. Strašen šum perotnic in kraspanja krempljev je napolnil vso cerkev. Vse je letalo sem in tje ter čakalo vsepovsodi filozofa.

Filozofu se je žganjica, s katero si je hotel napiti poguma, že davno izkadila iz glave. Samo križal se je venomer in čital molitve, ki so mu ravno prišle na misel. Istočasno pa je slišal, kako se je nečista množica motala okoli njega in ga skoraj dosegla s konci perotnic in gnjusnih repov. Ni se upal ozreti in si jih ogledati; videl je samo, kako je ob celi dolgi steni stalo neznansko strašilo v svojih razmršenih lasih kakor v kakem gozdu, skozi mreže teh las pa ga je gledalo strašno dvoje očij z malo povzdignjenimi obrvmi. Nad njim je viselo v zraku nekaj, kar je bilo podobno odgromnemu mehurju, iz katerega je segalo na tisoče klešč in škorpionovih žalcev; na njih pa so visele grudice črne prsti. Vsi so gledali na njega, iskali ga in ga niso mogli videti in najti, ker je stal v risu. „Pripeljite Vija!“ je zaklicala čarovnica.

In naenkrat je postalo v cerkvi tiho; v daljavi se je čulo tuljenje volkov in kmalu so se začuli težki koraki, ki so zveneli po cerkvi. Filozof se je ozrl po strani in je videl, da peljejo

nekega nizkega, debelega, krivonosega človeka. Ves je tičal v črni prsti. Kakor žilave, močne korenine so bile njegove roke in noge, vse zasipane s prstjo. Dolge trepalnice so segale do zemlje. Z grozo je opazil Homo, da je imel človek železno lice. Pripeljali so ga za roke in so ga postavili ravno tja, kjer je stal Homa.

— Privzdignite mi trepalnice, ne vidim dobro! — je rekel s podzemskim glasom Vij in vsa strašila so pohitela k njemu, da mu privzignejo trepalnice.

— „Ne glej!“ je zašepetal nek notranji glas filozofu. Ni pa se mogel premagati in je vendarle pogledal.

— Tam je! — je zakričal Vij in je pokazal nanj s svojim železnim prstom; vsa strašila, kolikor jih je bilo, so se vrgla na filozofa. Brez moči je padel na zemljo in duša je zapustila njegovo truplo.

Čul se je petelinov klic. To je bil že drugi, prvega strašila niso čula, ker so delala prevelik šum. Prestrašeni duhovi so se zagnali, kakor je ravno prišlo, v okna in v dveri, da bi odleteli, ker pa jih je bilo preveč in je bila gnječa prevelika, so se zamašili v oknah in v dverih, kjer niso mogli ne naprej ne nazaj.

Ko je zjutraj prišel duhovnik, je bil zelo osupnjen, ko je videl, kako je hiša božja oskrunjena. Zato ni mogel opraviti molitve na takem mestu. Tako je na vse veke ostala cerkev s stra-

šili v oknih in v vratih, obraščena z gozdom, koreninami, stepno travo in kopinjem in danes ne najde nihče več poti k njej.

* * *

Ko je glas o tem dogodku prišel tudi v Kijev in je bogoslovec Haljava zvedel, kaj se je zgodilo s filozofom Homo, je postal zelo zamišljen. Počasi se je ž njim zgodila velika sprememba. Sreča mu je bila mila: ko je dokončal svoje študije, je postal zvonar velikega kijevskega zvonika in skoro vedno je nosil razbit nos, ker so bile lesene lestnice na zvonik neznansko nevarno narejene.

— Ali si slišal, kaj se je zgodilo s Homo? — je rekel Tiberij Gorobec, ko je prišel k njemu; bil je že filozof in je začel ravnokar nositi brke.

— Mu je že Bog tako določil — je rekel zvonar Haljava. — Pojdiva v krčmo, da se spomniva njegove duše

Mladi filozof, ki se je z velikim navdušenjem začel posluževati svojih pravic, tako da so mu hlače, suknja in celo šapka dišale po žganjici in tobaku, je bil seveda takoj pripravljen.

— Slaven človek je bil Homa! — je rekel zvonar, ko je hromi krčmar pred njega postavil tretji vrček — znamenit človek je bil! — In za tako stvar je moral umreti!

— Jaz pa vem, zakaj, zato, ker se je zbal; če bi se ne zbal, bi mu čarovnica ne mogla nič škoditi. Samo

treba je, da se prekrižaš in pljuneš na njen rep, potem pa ti ničesar ne more. Jaz že to vse vem. Saj so pri nas vse branjevke — čarovnice.

Na te besede je zvonar samo pri- kimal z glavo v znamenje, da se strinja. Ko pa je opazil, da mu je jezik po- polnoma odpovedal službo in da ne more izgovoriti niti ene besedice, je oprezno vstal izza mize in, gugajoč se na obe strani, šel ležat kam v travo. Pri tem pa ni pozabil po svoji stari navadi vzeti s seboj star, obrabljen podplat, ki se je valjal na klopi.

Seznamek založnih knjig

Zvezne trgovine v Celju.

K

- Zbirka domačih zdravil** s poljudnim opisom človeškega telesa. (IV. pomnoženi natis) 1'—
- Nova pesmarica.** Zbirka najbolj znanih slovenskih in slovanskih pesmi. Mehko vez. K 1'60, eleg. vezan 2'40
- Obrtno knjigovodstvo** s kratkim poukom o menicah, spisal dr. J. Romih 1'60
- Občinski red.** Zbirka zakonov, zadevajočih posle obč. področja spisal dr. I. Dečko, I. zv. K 3'60, trdo vez. 4'40
- Mlinarjev Janez,** slovenski junak ali vplemenitba Teharčanov IV. natis —'80
- Kmetijsko gospodarstvo.** II. popravljeni in pomnoženi natis. Spisal V. Rohrman, vez. v platno 1'60
- Zbrani spisi P. Pajkove,** I. zv. broširan K 2'—, II. zv. broširan K 2'—, eleg. vezan 3'—
- Zabavnik,** spisal A. Brezovnik 1'40
- Trtna uš in trtoreja,** spisal I. Belé —'80
- Luči, Funtek** 1'40
- ” ” 2'20
- Gedichte,** Vodovnik - Siegensfeld, eleg. vezane 2'—

- Civilno-pravdni red**, dr. L. Filipič,
v platno vezan 5—
- Naš dom**. I. zv. Vsebina: „Cesar-
jevič in sestri dvojčkinji“ in
„Krajevna kronika Teharskih
plemičev“, broširan —50
- Naš dom**. II. zvezek. Vsebina:
„Zadnji grof Celjski“ in „Iskalci
biserov na otoku sv. Duha“, br. —50
- Naš dom**. III. zvezek. Vsebina:
„Vojna leta 2000“ in „Doma
in na tujem“, broširan —50
- Naš dom**. IV. zvezek. Vsebina:
„Ciganka“, izvirna povest ter
razne humoreske, broširan . . . —50
- Naš dom**. V. zvezek. Vsebina:
„Pavlo Črnokril“, „Nu, občin-
stvo“, „Liubezen do domovine“,
„Pesem o hudourniku“, „Karin“
in „Plesati ni znal“, broširan —50
- Naš dom**. VI. zvezek. Vsebina:
„Pevčevo srce“, „Krvava svatba
v Kijevu“, „Priatelj Lovro“, br. —50
- Naš dom**. VII. zvezek. Vsebina:
„Palica Petra Gašparja Sve-
teckega“, „Zvonikar“, „Sodba“,
„Poezija in proza“, „Vij“ . . . —50
- Knjižica „Naš dom“ se še
nadaljuje.
- Prof. Jos. Kožuh: **Pregledni izpisek
iz navodila h kartografičnim
osnovam**, broširano —20
- Prof. Jos. Kožuh: **Navodilo h kar-
tografičnim osnovam**, vezano v
platno 4—

Ivan Belé: Viničarjev kažipot, navod, kako vinograde nanovo zasajati in obdelovati, broširan	—'60
Dr. A. Božič: Lovski zakon za Štajersko, kartoniran	1'20
Kržišnik: Male pesmi za mladino, broširane	—'24
Der Panslavismus. Eine national- politische Betrachtung, broš.	—'60
Red za šolske sluge	—'24
Šolski red	—'30
Madeži in njih snaženje, praktično navodilo, kako je snažiti madeže na raznem blagu, kovinah itd. kartonirano	1'—
Srbske narodne pesmi. Sestavil J. Mohorčič	—'40

OPOMBA. Pri naročilih prosimo, da naj blagovolijo cenj. gospodje-odjemalci denar naprej poslati, sicer se na naročila ne ozira. Za poštnino je dodati za knjige v vrednosti do 1 krone 10 vin., do 2 kron 20 vin., čez 2 krone pa 30 vin.

